

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1969 2

91

49094900531, 3/4

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

SRBSKI OBZORNIK

Leto XVI
Številka 3/4

Ljubljana
1969

1570-27

VSEBINA

Stran

ČLANKI

✓ B.Belec, Transformacija vinorodne pokrajine vzhodnih Slovenskih goric v luči socialno-geografskih procesov (z 1 sliko)	1
✓ M.Zgonik, Proces deagrarizacije v Dravski dolini in njena prostorska razčlenjenost	6
✓ M.Vojvoda, Problematika planinskega gospodarstva v slovenskih Alpah	12
✓ F.Šali, Denudacija in korozija v porečju gornje Krke in Temenice (z 2 diagramoma)	15
✓ I.Gams, Nova tolmačenja azijskega monsuna (s 3 risbami)	19
✓ D.Radinja, Nova spoznanja o obliki Zemlje v geografski luči (z 1 risbo)	22

KNJIŽEVNOST

Statistični letopis SR Slovenije 1969 (M.Natek)	25
Pomurje - turistični vodnik (M.Natek)	26
M.Lojk, Geografska bibliografija za leto 1967 (M.Natek)	29

DROBNE NOVICE

✓ Ali obstoja Zalivski tok? (D.Radinja)	30
---	----

DRUŠTVENE VESTI

Osmo zborovanje slovenskih geografov je za nami (I.Gams)	31
Ekskurzija okrog Sicilije - obvestilo za prijavo (J.Zupančič)	33
Pravila Geografskega društva Slovenije	34

Slika na naslovni strani: Škrlatica izpod Mojstrovke (Foto V.Finžgar)

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: dr.Ivan Gams, dr.Svetozar Ilešič, dr.Vladimir Kokole, dr.Avguštin Lah, Tone Oblak, Mara Radinja. Urednik Mara Radinja, Ljubljana, Grintovška 1. Upravnik Cita Marjetič.

Za člane GDS je letna naročnina 16 N din, za nečlane in ustanove 20 N din. Naročajte in vplačujte na naslov: "Geografski obzornik", Ljubljana, Aškerčeva cesta 12. Štev.tek.rač.: 501-8-288-1

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami
Tiskala: Tiskarna zavoda za statistiko v Ljubljani

Borut Belec

Transformacija vinorodne pokrajine vzhodnih Slovenskih goric v luči socialno geografskih procesov

UVOD

Namen prispevka je prikazati razlike v socialnogeografski strukturi in transformaciji pokrajine, ki je doživljala različno intenzivne vplive izredno pomembnega dejavnika družbenega in gospodarskega razvoja po drugi svetovni vojni - socializacije. Proces podružbljanja zemlje je preusmeril pot socialnogospodarskega razvoja in transformacijo pejsaža v tolikšni meri, da imamo ob tradicionalni kmečki pokrajini opraviti še s svojevrstnim tipom podružbljene pokrajine.

Kjer so bile prirodne možnosti za vinogradništvo zelo

ugodne, se je že v srednjem veku zakoreninila tuja cerkvena in gosposka ter kasneje meščanska posest, ki je slonela na izkoriščanju domače delovne sile. Prav to dejstvo pa je po drugi svetovni vojni s procesom socializacije pogojilo hitrejši družbeni razvoj v tem podružbljenem tipu pokrajine. Njegove osnovne značilnosti so predvsem napredna agrarna politika družbenega sektorja lastništva z uvajanjem komercialnega, mehaniziranega in industrializiranega kmetijstva, močna sprostitev odvečne delovne sile in njena zaposlitev v neagrarnih dejavnostih, sprememba kvalifikacijske strukture agrarnega prebivalstva, dvig življenjske ravni, nov način življenja in intenzivna transformacija tradicionalnega pejsaža.

Tradicionalni vinogradniški pejsaž se v podružbljeni pokrajini hitro umika sodobnejšemu. V ospredju star vinograd na kolju, v ozadju mladi terasni nasadi vinske trte - dominantna pokrajinska poteza Jeruzalemskih goric. Motiv iz Nunske grabe.

Skoraj diametralno nasprotje takšni podružbljeni pokrajini pa je tista, ki ju socializacija in z njo povezan specifični razvoj po zadnji vojni nista zajeli. Ta pokrajinski tip ima slabše prirodne možnosti za vinogradništvo; zato tuji kapital ni kazal zanimanja za investiranje in se je stara kmečka ali kajžarska struktura ohranila vse do danes. Ker ni bilo tuje veleposesti in izkoriščevalskih odnosov, so izostali tudi učinki, povezani s procesom socializacije, značilni za podružbljeni pokrajinski tip. Drobna zasebna posest in relativna prometna odmaknjenost tega strukturnega tipa sta glavni vzrok, da se ni mogla uveljaviti moderna tehnologija in je ta pokrajinski tip zaostal v splošnem ekonomskem in družbenem razvoju. Njegova socialna in agrarna problematika se zato bistveno razlikuje od tiste v podružbljenem tipu. Označujejo jo predvsem močna depopulacija, visok delež klasičnega agrarnega prebivalstva, njegova ostarelost, drobna nekomercializirana polikultura, opuščanje intenzivne kmetijske proizvodnje ter posebne oblike socialne ledine. Tudi zunanja podoba te pokrajine je še močno tradicionalna in ne kaže z izjemo ozelenjevanja vidnejših znakov transformacije pejzaža.

Nakazani socialnogeografski strukturi z obema pokrajinskima tipoma vred prehajata v raznih variantah drug v drugega, zato se je izoblikoval še tretji, prehodni tip, ki ga označuje prepletanje tradicionalne kmečke posestne, socialne in gospodarske strukture s sodobnejšo povojno, genetsko povezano s procesom podružbljanja. Obravnavanih strukturnih tipov pa seveda ne bi mogli povsod natančneje regionalno omejiti, saj se problemsko kot teritorialno med seboj tesno prepletajo.

1. KAKŠNA JE BILA VLOGA GEOGRAFSKIH DEJAVNIKOV V RAZVOJU POKRAJINE?

Vzhodne Slovenske ali Ljutomersko-ormoške gorice* slove kot tipično območje vinogradništva, vendar v njih vinska trta ni enakomerno razširjena. V Jeruzalemskih goricaх zavzemajo vinogradi celo 18,4 % ali 1 211 ha površine, v nekaterih vinorodnih okoliših pa se dvigne njihov delež tudi do 40%. Proti zahodu vinogradništvo izgublja svoj prevladujoči položaj, saj prekrivajo vinogradi v Zahodnih Ljutomersko-ormoških goricaх le 4,1% ali 541 ha površine, poleg tega pa prevladujejo samorodnice. Pomen vinogradništva celotne regije pa je razviden iz podatka, da je tu okoli desetina vseh vinogradov in tretjina vinogradov družbenega sektorja v Sloveniji.

* Prispevek je zasnovan na delu Ljutomersko-ormoške gorice, Agrarna geografija, Založba Obzorja Maribor 1968. V njem je iskati podrobnejše navedbe, obravnavano ali sorodno problematiko in uporabljene vire.

Da je prišlo do tolikšne koncentracije vinorodnih površin, je med *p r i r o d n i m i* dejavniki iskati razloge v svojevrstni klimi, ki je za uspevanje vinske trte v Jeruzalemskih goricaх ugodnejša kot v drugih subpanonskih vinorodnih predelih Slovenije. K mikroklimatskim prednostim pripomore še relief, zlasti njegova simetrična poldnevniška usmerjenost in znatna relativna višina ter ustrezna strmina. Tudi pedološka pestrost je precejšnja, kar ima prav tako zelo ugodne učinke. Kako pomembna sta zadnja dva elementa pri razširjenosti vinogradništva, priča dejstvo, da so že bližnje Zahodne Ljutomersko-ormoške gorice veliko manj ugodne za vinsko trto. Spodnja meja vinogradov je tam višja, strmine in relativne višine so manjše, doline so širše in bolj zaprte, relief je manj enoten, tla pa so enolična in pogosto kisla.

Nedvomno pa se je vinogradništvo v Jeruzalemskih goricaх razmahnilo tudi pod vplivom ugodnih *d r u ž b e n i h* dejavnikov. Na prvem mestu je naglasiti vlogo kapitala bogatega meščanstva, plemstva in cerkve, ki je že zelo zgodaj zagospodaril v Jeruzalemskih goricaх, kjer so bili ekološki pogoji za vinogradništvo najboljši. Proti zahodu postaja zato tudi infiltracija nekdanje tuje posesti vse manjša, odtod prevlada kmečke posesti. Prav kmečki družbeni sloj pa zaradi težkega ekonomskega položaja ob propadu vinogradov zaradi filoksere na prehodu v 20. stoletje le-tih ni mogel obnoviti. Zato je bil umik vinogradništva najmočnejši v Zahodnih Ljutomersko-ormoških goricaх. Še več, takratna vinogradniška kriza je povzročila propad socialno najšibkejše plasti prebivalstva, ki ni imela možnosti za obnovo in dražje vzdrževanje vinograda kar je pospešilo širjenje vinorodne posesti nedomačinov. Trdnjeji ravninski kmetje in meščani so izkoristili to krizo malega posestnika in si pridobili vinograde. Povečala pa se je ob tem predvsem posest meščanov z ozemlja današnje Avstrije, ki so imeli vso politično in finančno zaslombo takratnega režima. Odstotek kmečkih vinogradov je tako nenehno padal v korist tujih vinogradov.

Socialnogospodarske razmere so bile hude tudi med vojnama, posebno v času svetovne gospodarske krize, ker je vino po nastanku novih državnih meja le težko prodrlo do zunanjih tržišč, na domačem trgu pa mu je konkuriralo cenejše dalmatinsko in banatsko vino. Povrh tega je to obdobje največje rodnosti obnovljenih vinogradov, čeprav se zaradi nezadovoljive obdelave in oskrbe, posebno v kmečkih vinogradih, že pred drugo vojno kažejo znaki njihovega hiranja. Te slabosti so se še stopnjevale med vojno in po njej, pridružile pa so se jim še druge, npr. lastniška negotovost in pomanjkanje delovne sile. Obnova vinogradov je bila zato

omejena skoraj izključno na družbena zemljišča v Jeruzalemskih gorica, medtem ko se v zahodnem, kmečkem predelu gričevja le-ti nenehno umikajo.

Kako je potekalo nazadovanje v i n o g r a d n i - š k i h p o v r š i n , ilustrirajo naslednje navedbe. V danes pretežno podružbljenih, a nekdanj dominikalnih Jeruzalemskih gorica se je površina vinogradov v razdobju 1824-1961 zmanjšala od 24,1% na 18,4% ali za 368 ha oziroma za 23,3%. Pred drugo vojno je bilo že 13,5% ali 212 ha vinogradov manj kot leta 1900, v letih 1948-1961 pa so se skrčili kar za 125 ha ali 9,3%. V kmečkih zahodnih Ljutomersko-ormoških gorica, kamor tuji kapital ni posegel, a so bili tudi ekološki pogoji za ameriško trto slabši, je bilo nazadovanje mnogo izrazitejše. V razdobju 1824-1961 se je površina vinogradov zmanjšala od 7,7% na 4,8% ali celo za 311 ha oziroma za 36,5%, v razdobju 1948-1961 pa za 79 ha ali 12,7%. Najbolj so se razširile na račun vinogradov travne površine. Zmanjševanje vinogradniških površin in nazadovanje intenzivnejših poljedelskih kultur, posebno v okviru tradicionalne kmečke strukture, zelo prepričljivo označujeta proces t. i. o z e l e n j e v a n j a p o k r a j i n e .

Ko govorimo o družbenih faktorjih v razvoju pokrajine, ne moremo mimo močnih socialnopolsestnih kontrastov in viničarstva v času pred drugo vojno. Kerenčič navaja, da so imeli lastniki iz Jeruzalemskih gorica le 56,6% produktivne in 416 ha ali 30,5% vinogradniške zemlje. V nekaterih vinorodnih okoliših so bili tujci praktično lastniki vse vinogradniške zemlje. Od celotne vinogradniške površine 1 363 ha je odpadlo na cerkev 11,3%, na zemljiško gospodo 8,8%, meščane 37,3%, kmete nedomačine 19,6% in kmete domačine le 23%. Socialnogospodarski propad, v katerega je zaradi nevzdržnih zemljiškopolsestnih razmer bredla ta vinorodna regija, je postal vse zaznavnejši. Z družbeno reformo po končani drugi svetovni vojni, tj. z zakonom o agrarni reformi in z zakonom o odpravi viničarskih in drugih podobnih razmerij, je doživel opisani socialnopolsestni sistem korenito preobrazbo. S podružbljanjem zemlje so se odprle možnosti za moderno kmetijstvo, ki je povezano z izredno močno transformacijo načina življenja in pokrajinskega pejzaža. V rokah kombinatov iz bližnjih vinogradniških središč - Ljutomera in Ormoža - sta v Jeruzalemskih gorica danes dve tretjini vinogradniških površin, katerih obdelava je večinoma mehanizirana. Tu so tradicionalne vinograde na kolju zamenjali vinogradi na terasah. V nekaterih vinorodnih okoliših je sodobnih podružbljenih vinogradov celo do 90%. Ti dajejo seveda pokrajini docela drugačen videz kot pa tradicionalni vinogradi z zasebno, tj. kmečko strukturo.

II. SODOBNI PROCESI V POPULACIJI, GOSPODARSTVU IN PODOBI POKRAJINE

Eno izmed demogeografskih gibal v Ljutomersko-ormoških gorica je povezano z vinogradništvom. Vinogradniške krize in faze razcveta so se namreč vedno bolj ali manj določno zrcalile v gibanju prebivalstva. Tako je v letih 1822-1869, torej v času krepkega razvoja vinogradništva, ki je priklicalo močno koncentracijo delovne sile, prebivalstvo poraslo za 30,2%. Prav izreden je bil porast v Jeruzalemskih gorica, kjer se je število prebivalstva takrat povečalo za 45,2%.

Od srede preteklega stoletja vplivajo na gibanje prebivalstva učinki zemljiške odveze in industrijske revolucije, ki povzročajo odtok prebivalstva v mesta, posebno v Maribor. Rast prebivalstva je zato dokaj šibka. Socialni propad malega posestnika, ki ga je vinogradniška kriza ob filokseri še pospešila, je bil sicer močan, vendar je velika potreba po delovni sili v vinogradništvu takrat še preprečila populacijsko stagnacijo ali celo nazadovanje. Ker pa se je socialni propad zaradi stalnih vinogradniških kriz med vojnama nadaljeval in so se mu pridružili še negativni učinki obeh vojn, so postajale stagnacijske tendence kljub močnemu prirodnemu prirastku vedno močnejše.

Velik preobrat v populacijskem razvoju pomeni povojno razdobje z d e p o p u l a c i j o . Že v razdobju 1948-1953 Jeruzalemske gorice populacijsko stagnirajo, Zahodne Ljutomersko-ormoške gorice pa rahlo nazadujejo, medtem ko v razdobju 1953-1961 nazadujeta že oba gričevnata predela za okoli 7%. V nekaterih okoliših je njegovo število upadlo celo za 15 do 20%. Migracijski saldo za razdobje 1958-1962 je povsod negativen in znaša v poprečku 14 oseb na 1 000 prebivalcev. Depopulacija je najintenzivnejša v območjih, ki so najbolj odmaknjena od krajevnih zaposlitvenih centrov, tj. v gričevnatem osredju, medtem ko je na ravninskem obrobju slabša zaradi manjše socialne razrahljanosti, ugodnejših produkcijskih razmer in bližine Ljutomera ter Ormoža. V desetletju 1953-1963 se je izselilo iz območja, ki šteje okoli 28.000 ljudi, letno okoli 1 000 oseb. Med izseljenimi je bilo 18% agrarnega prebivalstva, na starostno skupino 16 do 25 let pa je odpadla tretjina izseljenih; 9% izseljenih oseb so bile gospodinje. Vse to priča o krepkem razkroju kmečkih gospodarstev. Depopulacija prihaja zato do izraza tudi v starostni strukturi prebivalstva, za katero je značilno pomanjkanje najproduktivnejših letnikov. Ponekod je ostarelega prebivalstva skoraj tretjina. Zaradi odtegnitve mlajšega prebivalstva se je zmanjšala tudi prirodna rast prebivalstva, ki je bila v vinorodnih

predelih še pred drugo svetovno vojno zelo močna, danes pa znaša le 8 oseb na 1 000 prebivalcev.

Depopulacija je imela za zasebno kmetijstvo močno negativne socialnogospodarske posledice. Pri zasebnih gospodarstvih je prišlo do znatnega pomanjkanja delovne sile. Deficitnih zasebnih gospodarstev, ki so prisiljena najemati delovno silo, je bilo leta 1960 več kot četrtina, pri najvišjih posestnih skupinah tudi do dve tretjini. 7% gospodarstev z nad 10 ha zemljišča ima celo le eno delovno osebo, slabi dve petini gospodarstev dve osebi in okroglo ena petina tri osebe. Ta primanjkljaj delovne sile se ob nezadostni mehanizaciji zasebnih gospodarstev kaže v še vedno tradicionalni kmetijski proizvodnji in opuščanju intenzivnih kmetijskih kultur. Močno je še razširjeno žitno poljedelstvo in drobna, sicer intenzivna polikultura, namenjena pretežno samooskrbi. Izredno zaznavno je opuščanje zasebnih vinogradov, ki jih je v celoti še okoli polovica, a so večinoma ostareli, slabo oskrbovani in potrebni obnove. Podobno velja za sadovnjake. V posebni, prikriti obliki zasledimo zato že tudi pojav t.i. **s o c i a l n e l e d i n e**.

Pomanjkanje delovne sile pa ni le posledica "bega v mesto", temveč tudi **d e a g r a r i z a c i j e**, ki so jo sprožile po drugi vojni možnost zaposlitve v Ljutomeru in Ormožu, materialna vabljenost neagrarnih poklicev in sodobna tehnologija družbenega kmetijstva. Delež aktivnega agrarnega prebivalstva je znašal leta 1953 še v celoti nad 80%, leta 1961 v Jeruzalemskih gorica 69,5%, v Zahodnih Ljutomersko-ormoških gorica pa še vedno 77%, v nekaterih okoliših celo do 90%. Na omenjene razlike v intenzivnosti deagrarnizacije med obema področjema je odločilno vplival proces podružbljanja z uvajanjem mehanizacije v vinogradništvo, deloma tudi prometni dejavnik. Delež agrarnega prebivalstva je namreč v Zahodnih Ljutomersko-ormoških gorica večji ne le zaradi izrazito zasebne posesti, kamor sodobna tehnologija ni prodrla, temveč prav tako zaradi prometne odmaknjenosti od zaposlitvenih centrov oziroma zaradi slabe prometne povezanosti. Najbolj pa je preslojevanje zajelo nižinsko obrobje, kjer je agrarnega prebivalstva le še 50 do 60%. V naseljih z najvišjim deležem agrarnega prebivalstva poteka proces dopopulacije še naprej, medtem ko je v bližini zaposlitvenih centrov močno oslavljen in imamo opraviti z izrazito deagrarnizacijo in pojavom dnevnih migracij.

Preslojevanje je posebno prodrlo v drobna kmečka gospodarstva, katerih člani se sedaj skoraj v celoti preživljajo z neagrarnimi dejavnostmi in jim pomeni zemlja le eksistenčno dopolnilo. Značilen je podatek, da je bilo leta 1961 čistih agrarnih gospodinjstev samo še 53%, mešanih pa že 27% in neagrarnih 20%. Kako močno je napredovala deagrarnizacija, je razvidno tudi iz dejstva, da dajejo neagrarne dejavnosti okrog polovico čistega družbenega proizvoda.

S preslojevanjem so povezane dnevne migracije, ki so v pokrajini docela nov pojav. O njihovi intenzivnosti priča, da je zaposleno zunaj kraja bivališča v Jeruzalemskih gorica 17%, v Zahodnih Ljutomersko-ormoških gorica pa 12% aktivnega prebivalstva. V neposredni bližini Ljutomera in Ormoža, dveh najvažnejših zaposlitvenih centrov, se ta delež dvigne celo nad polovico.

Velike populacijske učinke je prinesla v podružbljene Jeruzalemske gorice moderna **k m e t i j s k a t e h n o l o g i j a**, saj je močno sprostila delovno silo v vinogradništvu. Obdelava terasnega vinograda zahteva namreč le tretjino tiste delovne sile kot obdelava po starem, to je z motiko. To pa pomeni v prenaseljeni pokrajini, ki spada med najgosteje naseljene v Sloveniji, izdaten presežek nekvalificirane delovne sile, ki si mora nujno poiskati zaposlitev v bližini ali v bolj oddaljenih urbanskih centrih. V prvem primeru ostaja delovna sila doma in se usmeri v druge dejavnosti, v drugem pa se večinoma za stalno odseli. Omenim naj še sezonsko izseljevanje v tujino, ki je zajelo v zadnjih letih tudi to pokrajino. Ker pa so njene sedanje zaposlitvene kapacitete izkoriščene, bo ob dejstvu, da se proces tehnizacije kmetijstva nadaljuje, treba poiskati vse lokalne možnosti za nadaljnji razvoj neagrarnih, predvsem terciarnih dejavnosti. Razvijati bo treba skratka strukturo, v kateri bo odvečna delovna sila lahko našla zaposlitev tudi doma. Značaj demogeografskega razvoja v prihodnje bo zato predvsem odvisen od zaposlitvenih kapacitet in od stopnje uvajanja sodobne tehnologije.

V nepodružbljenih okoliših, posebno v Zahodnih Ljutomersko-ormoških gorica, se sodobna kmetijska tehnologija le počasi uveljavlja, zato do sprostitve odvečne delovne sile, kot smo jo srečali v Jeruzalemskih gorica, ne pride. Delovnih moči večjim zasebnim gospodarstvom celo hudo primanjkuje, saj delovna sila, ki se iz teh okolišev ne more zaposliti v neagrarnih dejavnostih, ne ostane v obliki dvojne zaposlitve doma, temveč se odseli. Proces deagrarnizacije zamenja tukaj depopulacija.

Obravnavani procesi so tesno povezani tudi z **z e m l j i š k o p o s e s t n i m i r a z m e r a m i**. Od njih so močno odvisni socialni položaj agrarnega prebivalstva, populacijski razvoj, produkcijska usmerjenost ipd. Razdrobljenost posesti, njena pomešanost, razmerje med domačo in nedomačo posestjo, dvojna zaposlitev, delež družbenega sektorja itd. sestavljajo pomemben kompleks pojavov, ki se tesno veže s problematiko agrarnega gospodarstva in njegovo nadaljnjo preobrazbo. Naj osvetlim v kratkem samo dva izmed njih: pomešanost in razdrobljenost posesti. Pomešanost posesti je sorazmerno mlad pojav, ki ga je pospešil propad malih posestnikov pred prvo svetovno vojno in med obema vojnoma. Njihovo posest, posebno vinograde, so

pokupili nedomačini, največ tujci. Podružbljanje in arondacija zemlje po drugi vojni sta pomešanost sicer precej zmanjšali, vendar pomeni le-ta ob zemljiški razdrobljenosti še vedno največjo oviro za racionalno obdelavo in izrabo zemljišč. Razdrobljenost gospodarstev naj ilustrira podatek, da je v Jeruzalemskih goricah gospodarstev z manj kot 2 ha 48%, tistih z nad 10 ha pa le 8,6%. Gospodarstvo meri povprečno 3,61 ha, nanj pride 1,39 ha njive, 0,54 ha travnika, 0,27 ha sadovnjaka, 0,24 ha vinograda, 0,28 ha pašnika in 0,89 ha gozda. Vinogradniška parcela meri povprečno 0,29 ha, na gospodarstvo pa pride 0,8 te parcele. V Zahodnih Ljutomersko-ormoških goricah meri vinogradniška parcela povprečno le 0,19 ha.

Iz dosedanjega razpravljanja je bila vsaj delno razvidna agrarna, socialna in na sploh družbenogeografska problematika regije. Preostane nam, da označimo nekoliko še njeno b o d o č o proizvodno usmeritev, ki bo tesno povezana tudi s spremembo pokrajinskega pejzaža.

Ljutomersko-ormoške gorice bodo nedvomno ostale tudi še naprej pretežno kmetijska pokrajina z nekaterimi bližnjimi središči predelovalne, predvsem živilske industrije in terciarnimi dejavnostmi, kjer se bo odvečna delovna sila, sproščena zaradi uvajanja moderne kmetijske tehnologije, lahko zaposlila. Podružbljene Jeruzalemske gorice, že od nekdanj tipična vinorodna regija, bodo svojo proizvodno usmerjenost in funkcija še stopnjevale. Prav v zadnjih desetih letih je doživelo tukajšnje vinogradništvo družbenega sektorja korenite spremembe, med katerimi je vsekakor najvažnejši način obdelave. Sortno mešani vinogradi na kolju so se najprej umaknili žičnim sortno čistim nasadom v vertikalnih vrstah, ki pa niso dovoljevali racionalnejše uporabe mehanizacije, zato se tudi ta oblika vedno bolj umika vinogradniškim terasam. Pokrajinski pejzaž se je z njihovo uvedbo močno spremenil, saj so nekdanje vinogradniške grude izginile, z njimi pa se umikajo tudi tradicionalna naselja z viničarskimi domovi, razporejena po slemenih. Majhne vinske kleti so zamenjali veliki sodobni predelovalni obrati s kletmi po nekaj sto vagonov vina, močno pa se je z mehanizirano obdelavo razpredla tudi mreža obdelovalnih poti, ki jih nekdanji pejzaž ni poznal. Prebivalstvo je zaposleno v družbenih kmetijskih obratih, razvoj sekundarnih in terciarnih dejavnosti pa je omogočil zaposlitev odvečni delovni sili in nastanek mnogih majhnih netržnih mešanih in neagrarnih gospodinjstev. Bodoči družbeni razvoj je tukaj torej več ali manj jasno načrtan.

Docela drugačna pa je perspektiva malo vinorodnih zahodnih Ljutomersko-ormoških goric s prevladujočo zasebno posestjo, visokim deležem agrarnega prebivalstva in intenzivnim demografskim procesom praznjenja. Njihov gospodarski utrip je šibkejši, pokrajinski pejzaž pa se spreminja le zaradi umika vinogradov in procesa ozelenjevanja. Tradicionalni vinorodni pejzaž z vinogradi na kolju in drobno kmečko parcelacijo se je še ohranil. Ostarelost prebivalstva, pomanjkanje delovne sile, šibke možnosti neagrarne zaposlitve v bližini ipd. terjajo naglo reševanje agrarne politike v tej regiji. Ker pa so ekološki pogoji za gojenje vinske trte tu slabši, ni pričakovati širjenja vinogradniške površine, pač pa se obeta boljša prihodnost sodobnim sadnim plantažam in živinoreji.

SKLEP

Za današnjo socialnogeografsko oznako in transformacijo Ljutomersko-ormoških goric je bistvenega pomena, ali je razvoj potekal iz dominikalne ali kmečke socialnopolosostne strukture. Historična pogojenost je še toliko bolj pomembna, ker nakazuje v določenem smislu tudi že bodoči družbenoekonomski razvoj pokrajine, ki je v Jeruzalemskih goricah že močno načrtan, v zahodnih Ljutomersko-ormoških goricah, kjer se je ohranila zasebna kmečka socialnopolosostna struktura, pa ga bo šele treba usmerjati. Razvoj pokrajinskega tipa Jeruzalemskih goric označuje predvsem radikalna sprememba stare socialnogospodarske strukture po drugi svetovni vojni, ki se z razvojem družbenega kmetijstva in neagrarnih dejavnosti v centralnih krajih spreminja izredno hitro. Intenzivna transformacija pejzaža in sprememba načina življenja sta njegovi glavni oznaki.

Pokrajinski tip zahodnih Ljutomersko-ormoških goric je ostal nasprotno zaradi drugačne historične pogojenosti odmaknjen od intenzivnejšega vpliva sodobnih procesov in je zato v svojem razvoju zaostal za prvim. Naloga družbene skupnosti bo torej posvetiti tej regiji posebno skrb. Vsekakor pa bo treba celoviteje, sistemsko in smotrneje koordinirati razvoj neagrarnih in agrarnih dejavnosti, da bi se tako izognili negativnim populacijskim učinkom, še nadalje bo treba krepiti sodelovanje med obema sektorjema lastništva in z revalorizacijo kmetijske zemlje zagotoviti hitrejši družbeni napredek in gospodarsko integracijo celotnih vzhodnih Slovenskih goric.

Proces deagrarnizacije v Dravski dolini in njena prostorska razčlenjenost*

Proces deagrarnizacije je v agrarnih pokrajinah Slovenije povsod živ, v Dravski dolini pa še prav posebej. Njegova dinamika in intenzivnost sta tolikšni, da pomeni ob stihijskem razvoju, ki ga družba še vedno dopušča, že zaskrbljujoč družbenogeografski prostorski pojav. Izrazita hribovitost in gozdnatost Dravske doline ter obmejna oz. tranzitna lega pa še nekateri drugi družbenogeografski pojavi so tisti prostorski elementi, ki tudi nas geografe močno zanimajo.

1. V pričujočem referatu* obravnavam Dravsko dolino predvsem kot ekonomskogeografsko celoto, ne pa kot morfološko enoto. Dravsko dolino sestavljajo tri osnovne naravno geografske enote: Dravsko Pohorje, Podravsko obmejno hribovje ter vmesna, osrednja dolina Drave. Četudi so med njimi razlike, so med seboj tesno povezane, zlasti hidrološko prometno in ekonomsko. Historični družbeno politični pojavi, ki so se odvijali v osrednji dolini, so našli svoj odmev tudi v hribovitem sosedstvu in narobe. Notranja kolonizacija hribovitega sveta v srednjem veku je šla npr. iz doline navzgor, dominikalna in upravná središča pa so bila v dolini. Doba glažut in fužinarstva je imela svoj dejavni prostor v hribovitem zaledju, toda z ostalim svetom je imela stike preko osrednje doline. Pobude za komercializacijo lesa so prihajale iz doline, svoj osnovni surovinski prostor in družbenoekonomsko aktivnost pa so našle v zaledju. Moderna industrializacija je zajela prvenstveno dolinske kraje, njene posledice pa najteže občuti hribovito zaledje. Industrializacija in urbanizacija osrednje doline ter deagrarnizacija hribovitega sveta sta zato tesno povezana procesa.

Osnovna vez med vsemi tremi enotami je osrednja prometna funkcija Drave in dravske doline sploh, in sicer tranzitna med subpanonskim in centralnim alpskim svetom ter notranja med obema hribovitima kriloma in dolinskim dnom; v starejših časih je ta vez potekala z mostišči, brodovi in potmi, v novejši dobi pa z železnico in cestno mrežo. Tudi današnje gozdne kamionske poti ter ceste na Dravskem Pohorju in severnem obmejnem hribovju imajo svoja izhodišča in dostope v ploski dolini. Vsi ti in drugi pojavi govore za to, da moramo Dravsko dolino obravnavati kot celoto.

Dravsko dolino označujejo še druge karakteristične poteze. Med osnovnimi elementi pokrajine je dedvomno njena reliefna izoblikovanost, saj je ta z izjemo 2-3 km širokih nižinskih odsekov na Mučko-radeljskem-vuzeniškem polju in Ruško-selniškem polju izrazito hribovita; v Trbojnjski in Brezenski soteski celo za neposreden stik dolinskega dna in nivoja. Dravski dolini so skupne tudi bioklimatske poteze, zlasti padavinske razmere in prevladujoča gozdnatost. S 67% gozdne površine spada Dravska dolina med vodilne gozdne pokrajine Slovenije. Njen pomen stopnjuje še dobra kvaliteta gozda, ki vsebuje 75-80% iglavcev. V srednjem veku je segal gozd v Brezenski soteski celo neposredno do Drave in je dolgo časa pomenil veliko prometno oviro ter politično administrativno mejo. Bogati gozdovi pa ne dajejo pokrajinskemu liku Dravske doline samo osnovne podobe, temveč bistveno pogojujejo tudi številne družbenogeografske procese, ki se tod odvijajo.

Močno potezo dajejo pokrajini tudi bogate površinske vode, ki so v starejši dobi služile kot neposredna pogonska in transportna sila - pomislimo samo na številne žage, mline in izredno razvito splavarstvo - v novejši dobi pa kot bogat hidroenergetski vir. Dravske elektrarne so še leta 1965 dajale 18% vse hidroelektrike v Jugoslaviji. Naslednja osnovna naravnogeografska značilnost pokrajine je pomembni prometno-tranzitni značaj osrednje dravske doline sredi dveh izrazitih obrobni gravitacijskih področij, v preteklosti sta bili to poljedelsko-vinogradniško področje na vzhodu ter živinorejsko-rudarsko področje na zahodu, danes pa gravitacijsko središče mariborskega področja na eni ter mežiško-mislinskega industrializiranega območja na drugi strani. V sami Dravski dolini pa so današnji industrijski obrati v veliki večini v osrednji dolini in neposredni okolici, tako je dolinsko dno tudi s te strani osnovna prometna in gospodarska vez celotne pokrajine.

2. Današnji deagrarnizacijski proces Dravske doline pa ni prvi preobrazbeni pojav pokrajine. Že v dobi glažutarstva in fužinarstva je potekala transformacija pokrajine, saj so se takrat predej spreminjale produk-

* Prečitán je bil na VIII. zborovanju slovenskih geografov na Ravnah septembra 1969. leta.

tivne površine, prebivalstvo pa se je premikalo proti višjim delom, čisto nad agrarno mejo. S tem so se povečale tudi pašne površine. Do novega vrednotenja zemlje je prišlo z nastopom komercializacije lesa proti koncu 19. stoletja, kar je privedlo do preobrazbe pokrajine z večanjem gozdnih površin na škodo pašnikov na eni strani ter do prve industrializacije na drugi strani. Vzporedno s tem se javljajo tudi začetki očitnejše deagrarizacije. Vsi ti starejši preobrazbeni procesi pa so se z izjemo nekaterih najvišjih gozdnih predelov odvijali v primerjavi z današnjo dinamiko deagrarizacije in deruralizacije, ki poteka skupno z ozelenjevanjem in ogozdovanjem pokrajine, mnogo počasneje. V sami razvojni dinamiki celotne agrarne pokrajine pa je opaziti razlike med hribovitim zaledjem ter osrednjim delom Dravske doline. Pri prvem opažamo težnje po statičnosti in avtarkičnosti, zlasti v obmejnem hribovitem svetu, pri drugem pa težnje po progresivnosti. Iz tega so se razvila današnja neskladja med urbaniziranim dolinskim dnom in še močno prevladujočo agrarno strukturo višinskega dela. Ti elementi imajo svoj izvor že v preteklosti, danes pa povzročajo ob novem vrednotenju zemlje ter splošnem pojavu deagrarizacije precejšnje družbene in ekonomske težave. Čedalje občutnejša razlika med obema področjema je posledica prevrednotenja zemlje ter vedno večjih razlik med gospodarskimi in kulturnimi življenjskimi pogoji v hribovitem zaledju na eni strani ter delno industrializiranim in urbaniziranim dolinskim dnom obravnavane pokrajine na drugi.

Pojav deagrarizacije v današnjem smislu je bil vse do konca 19. stoletja sicer vseskozi živ vendar komaj opazen, kazal se je bolj v odhajanju agrarnega prebivalstva, kot pa v njegovem restrukturiranju. To se vidi tudi v stagnaciji prebivalstva v hribovskih katastr. občinah in večanju števila prebivalstva v nižinskih občinah; v prvih katastrskih občinah je v času od 1869.-1910 nazadovalo število prebivalstva za 4,4%, v drugih za 3,1% (severno in južno od Drave), medtem ko se je v istem času dvignilo število prebivalstva v nižinskih katastrskih občinah za 18,4%. Takšen razvoj potrjujejo tudi spremembe zemljiških površin. Na splošno lahko rečemo, da so se takrat stalno zmanjševale pašniške površine, medtem ko se skoraj povsod večajo gozdne in travniške. To potrjujejo tudi podatki, ki sem jih izračunal za nekateré vzorčne k.o. v hribovitem zaledju in nižini po primerjavi za leti 1824 in 1888. Tako se je npr. delež pašniških površin v 12 sodnih k.o. (Činžat, Janževski vrh, Primož na Poh., Anton na Poh., Št. Janž nad Drav., Pernice, Brezni vrh, Ožbalt ob Dr., Sp. Boč, Janževa gora, Bistrica pri L., Trbonje) zmanjšal za 2% do 56%, istočasno pa se je tam povečal delež gozdov za 3% do 24%. Njivske površine pa so v tem času na splošno ostale nespremenjene, v mnogih k.o. so se celo rahlo povečale (v 9 občinah

od 13), v vseh pa se je povečal delež travniških površin. Če štejemo njivske in travniške površine za glavni sestavni del obdelovalne zemlje, lahko sklepamo, da v Dravski dolini do konca 19. stoletja deagrarizacija še ni bila posebno dinamična. Z izjemo pašniških površin so bili namreč fiziognomski in strukturni premiki zelo zmerni.

Šele nadaljnja industrializacija Dravske doline ter splošni hitrejši tempo industrializacije celotnega slovenskega prostora so obenem z izgradnjo dravskih hidroelektrarn ter s povečano težnjo po prevrednotenju zemlje po osvoboditvi močno pospešili proces deagrarizacije v tem prostoru. Najprej so ga pospešili v prometno dosegljivejših področjih, bliže industrijskih obratov ter v obeh glavnih gravitacijskih središčih, nato pa v neposrednem vznožnem pasu, kjer se pričinja javljati močnejša dnevna migracija. Na ruško-selniškem, mučko-radeljskem ter lovrenškem področju nastajajo vzporedno s tem tudi lokalna mikrogravitacijska središča. Proces spremljajo tipični prostorski pojavi; stalno in močno zmanjševanje njivskih površin, v Spodnji Dravski dolini tudi vinogradniških površin, večanje travnikov, sadovnjakov ter gozdnih površin na račun orne zemlje in delno tudi pašnikov.

3. Sodobni dinamični proces deagrarizacije z vsemi spremljajočimi učinki, zlasti z dopopulacijo hribovitega zaledja, z ozelenjevanjem in ogozdovanjem ter restrukturiranjem agrarnega prebivalstva, je očitno zlasti po zadnji vojni, še prav posebej po letu 1953. Proces deagrarizacije postaja splošen kompleksni prostorski pojav s pomembnimi fiziognomskimi, gospodarskimi, demografskimi in družbenimi posledicami. Javljajo se tudi čisto novi pojavi, npr. tedenska sezonska migracija v sosednjo Avstrijo iz obmejnih krajev severno od Drave, zlasti še iz agrarno prevladujočih višinskih območij.

Statistični podatki in terenska opažanja kažejo, da je dinamika sedaj močnejša v tistem delu Dravske doline, ki je bil do zadnje vojne še prevladujoče avtarkičen, polikulturen in še krepko agraren, to je v obmejnem sektorju hribovitega zaledja ter na zahodnem Dravskem Pohorju. Poglejmo nekaj podatkov!

V času od 1900. do 1966. leta se je delež njivskih površin zmanjšal v k.o. južno od Drave za 26% in severno od Drave za 24%. Pri tem se je samo v 7 letih, od 1959 do 1966, zmanjšal delež teh površin južno od Drave za 8%, severno od Drave pa celo za 16%. Še jasnejša bi bila slika takega razvoja, če bi posebej štetli izrazito nižinske kat. občine, kjer se je delež obdelovalnih površin le malo zmanjšal, in pa ostale hribovite k.o. kjer je nazadovanje še občutnejše. Do leta 1968 se je odstotek njivskih površin še nadalje zmanjšal v celoti za 3,4%; severno od Drave za 4,4%

(selniško področje in Kozjak celo za 12%) in južno od Drave za 2,2%. Deagrarizacija zajema najbolj torej severni del celotnega ozemlja. Tu so tudi ostali strukturni in družbeni procesi živahnejši. Ti procesi so namreč v Spodnji Dravski dolini, zlasti na ruškem področju, že prej dosegli višjo stopnjo, zato so danes počasnejši, izrazitejši pa so na Kozjaku in selniškem področju. Prostor ne dopušča, da bi pregledali še spremembe pri njivskih površinah v najvišje naseljenem pasu. Orne površine so najbolj nazadovale: med 1960, in 1968. letom so nazadovale takole: Lobnica 12%, Smolnik

18%, Činžat 19%, Recenjak 13%, Vrhov dol 24%, Rdeči breg 23%, Janževski vrh 25%, Anton na Pohorju 12%, Lehen 14%, Radelca 34%, Brezni vrh 18%, Remšnik 15%, Javnek 34%, Brezno 30%, Ožbalt 38%. (Pri zadnjih treh gre deloma za posledico zajezone dravske struge!), Sp. Boč % (12%, Zg.Boč 10%. Vurmat 13% itd.).

Kakšno pa je bilo celotno gibanje prebivalstva obravnavane pokrajine v tem času? Pri tem smo posebej zajeli kat.občine v dolini, posebej v hribovju, prav tako tudi posebej za levo in desno stran doline.

Katastrske občine	1961	1966	1969	% 1961/1969	1966/1969
nižinske hribovite	14 107	14 893	16 304	+ 15,5%	+ 9%
severno od Drave	10 189	9 549	9 414	- 8,2%	- 1,5%
južno od Drave	9 561	8 923	8 800	- 8,4%	- 1,3%
Skupno	33 857	33 365	34 544	+ 2%	+ 3,4%

Gornji podatki kažejo stagnacijo prebivalstva v celotni dravski regiji, narastek je minimalen in precej pod republiškim povprečjem. V kolikor gre za porast, gre na račun razmeroma hitrejše rasti v dolinskih krajih. Celotna stagnacija pa pomeni prostorsko velik demografski deficit hribovitih krajev. Nazadovanje je stalno. Zelo močan padec je bil od 1961. do 1966. leta, v zadnjem času pa se je nekoliko ublažil, ker se je težje zaposliti v sekundarnih dejavnostih. Nazadovanje je latentno v hribovitih agrarnih krajih ter prehaja ponekod že v depopulacijo.

Takšno populacijsko gibanje, ki odraža deagrarizacijo, se zrcali tudi v gibanju kmečkega prebivalstva. Med 1953 in 1966 letom se je namreč zmanjšal delež agrar-

nega prebivalstva v celotni pokrajini za okoli 30%. Leta 1966 je bilo v celotni regiji samo 21,3% agrarnega prebivalstva, medtem ko ga je bilo leta 1953 še 32,2%. Močnejši je bil ta proces južno od Drave (leta 1966 samo še 14% kmečkega prebivalstva), agrarni značaj severnega dela je zaenkrat močnejši (29%), kljub razmeroma hitrejšemu padcu.

Letošnji podatki (po stanju 31.marca) kažejo enako nazadovanje. Ponekod gre celo za rahel porast, zlasti pri nekaterih katastrskih občinah severno od Drave. To je samo posledica začasnega pregrupiranja aktivnega prebivalstva iz sekundarnih ozir.terciarnih dejavnosti nazaj v primarno dejavnost. Sicer pa naj govore podatki.

Število in delež agrarnega prebivalstva v Dravski dolini

	1953		1961		1966		1967		1969	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Dravska dolina	10 327	32,7	8 580	25	7 166	21,3	7 394	22	7 597	22,6
Severno od Drave	6 592	45	5 388	35	4 610	29	4 860	31	5 004	33
Južno od Drave	3 735	22	3 192	17	2 556	14	2 534	14	2 593	15,5

Če primerjamo absolutno nazadovanje kmečkega prebivalstva prostorsko narašča nazadovanje v smeri od zahoda proti vzhodu. Najmočnejše poprečno za 40-50% je bilo v dobi 1953 do 1966 v ruško-lovrenškem področju, ki je v gravitacijski sferi Maribora, Ruš in Lovrenca, medtem ko se je zmanjšal odstotek agrarnega prebivalstva v osrednjem delu Dravskega Pohorja (ribniško-podvelško področje) za 29% ter v zahodnem delu (vuzeniško-mučko področje) za okrog 18%. Samo nekaj primerov: Laznica 53%, Smolnik 71%, Ruta 55%, Recenjok 56%, Lehen 57%, Hudi kot 52%, Ribnica 42%, Sv. Danijel 25%. V obmejnem hribovju je bilo najmočnejše nazadovanje v k.o., ki mejijo na samo dravsko dolinó, npr. Slēmēn 37%, Janževa gora 57%, Zg.Boč 35%, Kozji vrh pri Breznu 68%, Javnek 57%, Gortina 42%, Kozji vrh pri Dravogradu 34% ter seveda višinske občine npr. Branik nad Muto 50%, Zg.Kapla 65%. V teh krajih pa je v naslednjih

letih prišlo do nenadnega dviga, kar dokazuje, da imamo tu opravka s hitro fluktuacijo in začasno preusmeritvijo delovne sile. Teško je verjeti, da bi bil to znak reagrarizacije. Zlasti še, ker gre za kat.občino (Javnek, Vurmat, Ožbalt), kjer so za kmetijstvo izredno težki pogoji.

Transformacije agrarne pokrajine v Dravski dolini pa ne označujeta le nazadovanje števila kmečkega prebivalstva in poklicnega razslojevanja ali restrukturiranja aktivnega agrarnega prebivalstva, temveč tudi strukturno spreminjanje gospodinjstev. V procesu deagrarizacije so namreč zgovorne tudi spremembe v deležu kmečkih, polkmečkih in nekmečkih gospodinjstev. Proces diferenciacije teh treh tipov družin za obdobje od 1961 do 1966, kaže naslednja razpredelnica.

Struktura gospodinjstev 1961-1966

	1961				1966				1961/1966 ± %			
	Skupaj	K	N	M	Skupaj	K	N	M	Skupaj	K	N	M
Drav.dol	8 334	1 477	5 460	1 397	8 826	1 393	6 617	1 066	3,4	-5,6	12,9	-23,6
sev.del	3 716	942	2 037	737	3 776	904	2 177	695	1,6	-4,0	6,8	-5,6
juž.del	4 618	535	3 423	660	4 850	489	3 990	371	5,0	-8,5	16,5	-43,7

Gornji podatki kažejo splošno nazadovanje kmečkih in mešanih gospodinjstev, prvih za 5,6, drugih za 23,9%, ter povečanje nekmečkih gospodinjstev za 13%. Prebivalstvo se vedno bolj poklicno preusmerja ozir. polarizira na dva strukturno bistveno drugačna tipa. Če primerjamo obe glavni področji, vidimo, da je večje nazadovanje kmečkih in še zlasti nekmečkih gospodinjstev na Dravskem Pohorju in v sosednjem nižinskem pasu; pri prvih za 8,5%, pri drugih za 43,7%. Severno od Drave je proces poklicnega preusmerjanja počasnejši, število kmečkih gospodinjstev se je tu zmanjšalo za 4% ter mešanih gospodinjstev za 5,6%.

Delež kmečkih gospodinjstev po naseljih se v bistvu sklada z deležem celokupnega agrarnega prebivalstva. Splošno razmerje je precej ustaljeno. Razlika je le v tem, da je v večini naselij delež kmečkih gospodinjstev v primerjavi z deležem kmečkega prebivalstva nižji. Posamezni prebivalci iz agrarne dejavnosti, zlasti starejši ljudje, živijo namreč v mešanih gospodinjstvih. Redki pa so primeri, kjer je delež kmečkih gospodinjstev višji od deleža kmečkega prebivalstva; npr. na obmejnem dravskem hribovju v k.o. Branik, Gortina, Brezovec, Podlipje, Kozji vrh pri Breznu, Zg.Kapla, Vel.Boč, Zg.Slemen, južno od Drave pa le k.o. Rdeči breg in Lehen. Tu gre za posamezne, večinoma mlajše in neporočene člane kmečkih gospodinjstev,

ki so sicer zaposleni v neagrarnih dejavnostih, živijo začasno še v kmečkih gospodinjstvih. To je tisti potencialni del neagrarnega prebivalstva, ki se bo ob prvi ugodni priliki odselil v dolino.

Za geografsko podobo pokrajine, zlasti za stopnjo urbanizacije v nižinskem svetu ter deagrarizacijo hribovitega sveta, je značilna še rast naseljenih hiš ter njihove razmestitve, kar je v zvezi s splošnim populacijskim razvojem. Statistični podatki govorijo o relativnem nazadovanju naselij v višjih, notranjih agrarno-gozdnatih predelih ter o močnem porastu centralnih in industrijskih krajev v osrednjem dolinskem področju. Podrobnejša analiza po krajih kaže te razvojne težnje še jasneje.

Najbolj dinamično rast naseljenih hiš v obdobju med 1960 in 1967 kažejo kraji v osrednji dolini, v celoti za več kot 50% in sicer kraji z lastno industrijo, npr. Ruše, Bistrica, Lovrenc, Muta, Josipdol, Podvelka, manj pa kraji v njihovi neposredni bližini, odkoder je možna neposredna dnevna migracija delovne sile, npr. Laznica, Selnica, Gerečja vas, Trbonje, nadalje še kraji, ki jim je pomagala k močnemu dvigu izgradnja dravskih hidroelektrarn, npr. Vuzenica, Vuhred, Brezno, Vas, Fala. Posebno mesto med temi kraji imajo Radlje, katerih 82% porast gre na račun upravne funk-

cije in nastajajoče lokalne industrije. Največjo rast pa imajo Ruše z 215%, Vuzenica z 233% in Brezno 139%. Na kraje v sami dravski dolini odpade v primerjavi s celotno pokrajino daleč največji odstotek: v obdobju 1900-1967 kar 78%, v obdobju 1931 do 1967 pa se zviša delež na skoraj 100%. To dokazuje, da je proces urbanizacije prvenstveno omejen na osrednji, dolinski pas.

V posebno kategorijo se uvrščajo kraji s težnjo po nazadovanju glede števila hiš. To so kraji, kjer je delež agrarnega prebivalstva relativno še visok in dostop v dolinske kraje še zamudnejši (več kot 1 uro). Na splošno gre za obmejne kraje na Kozjaku, Košenjaku, Radeljskem ter v notranjosti Dravskega Pohorja. Med leti 1931 in 1967 je število hiš nazadovalo takole: k.o.Velka 44%, Kozji vrh pri Drav. 26%, Remšnik 17%, Branik 12%, Vel.Boč 14%, Brezovec 11%, Št.Janž nad Dr. 24%. Planina 20%. Najmočnejše je nazadovanje v radeljski občini, kar je razumljivo, če poznamo njeno strukturo. Intenzivnejši razvoj industrije in drugih neagrarnih dejavnosti je po zadnji vojni v nižinskem osrednjem pasu, ki je bliže mariborski submezoregiji povzročil močnejšo deagrarnizacijo, medtem ko je v hribovitem zaledju le rahlo odseval.

Osrednji pas obdaja venec krajev s stagnacijo ali manjšim nazadovanjem rasti naseljenih hiš; nekateri med njimi (oddaljeni manj ko 3/4 ure) prikazujejo v zadnjem času celo relativen porast (npr.Sv.Vid pri Vuzenici, Gortina, Janževski vrh)

Zelo svojstven proces, ki spremlja deagrarnizacijo proučevane pokrajine jesensko odhajanje delovne sile na delo v tujo iz izrazito agrarnih področij oziroma področij z mešano gospodinjsko strukturo. Podatki so sicer pomanjkljivi, ker odhajajo prek meje tudi mimo zavodov za zaposlovanje. S terenskim anketiranjem pa smo vendarle dobili vpogled: glede teh tedenskih migrantov, ki hodijo na sosednjo Avstrijsko čez prehode Vič, Radelj, Remšnik, Gradišče in Kapla. Zbrani podatki, ki zajemajo dvotedenska redna opazovanja, dokazujejo, da je višinski agrarni pas kljub sedanji stagnaciji v pritajenem vrenju. Večina teh tedenskih izseljencev je iz bližnjih obmejnih krajev v hribovitem agrarnem zaledju Dravske doline. Tedensko je šlo povprečno v letošnjem poletju v Avstrijo čez prehode Radelj 130 ljudi, čez Gradišče 108, Remšnik 40, čez Vič 20, Kaplo 5 in Pernice-Bistriški jarek 10 ljudi; skupaj torej okoli 300 registriranih delavcev iz Dravske doline. Od teh je bilo iz neposrednih obmejnih krajev, (Mlake-Pernice, Branik, Brezovec, Brezni vrh, Radelca, Suhi vrh, Kapla, Gradišče, Ožbalt) velika večina (180). Med njimi je bilo 230 kmetov (okoli 70%) oziroma kmečkih sinov in hčera; ostali so bili iz Radelj, Podlipja, Mute, Vurmata, Brezna, Zgor.Višinge. Prezgodaj je še trditi, da so "tedenski sezonski migranti" tisti del agrarnega prebivalstva, ki bo v naslednji fazi zapustil svoje doma-

čije. Treba bi bilo namreč ugotoviti, kako uporabljajo v Avstriji prisluženi denar, oziroma iz kakšnih razlogov odhajajo čez mejo.

Že na osnovi gornjega prikaza demografskega in strukturnega gibanja prebivalstva in populacijskih premikov ter spreminjanja zemljiških kategorij se da glede na različno dinamiko današnjega deagrarnizacijskega procesa ugotoviti v obravnavani pokrajini pet različnih področij.

a) V prvi kategoriji so kraji s še izrazito agrarnim značajem tako v fiziognomiji kakor v ekonomiki in poklicni sestavi. To so kraji, ki imajo še nad 60% kmečkih gospodinjstev in razmeroma nizek odstotek mešanih gospodinjstev in doživljajo močno spremembo v izrabljanju zemlje, saj se delež obdelovalne zemlje, zlasti njivskih površin, stalno in močno zmanjšuje in kjer je ogozdovanje najmočnejše. Odstotek neagrarnih gospodinjstev pa je minimalen. Vsi so v notranjosti obmejnega hribovja, npr. Velka z 68%, Kozji vrh pri Drav.s 70%, Pernice z 61%, Mlake z 80%, Branik z 61%, Zg.Kapla s 64%, Vel.Boč z 72%, Zg.Slemen s 70% in Gaj z 68% kmečkega prebivalstva.

b) V drugi skupini so kraji s sicer prevladujočim agrarnim značajem v ekonomskem in fiziognomskem pogledu, vendar z že vidnim vdorom neagrarnih dejavnosti. Na agrarna gospodinjstva odpade 30 do 59% vseh gospodinjstev. Uvrstili bi jih lahko v t.im.polagrarna naselja. Pri teh se zmanjševanje njivskih in pašniških površin ter večanje gozdnih površin nadaljuje. Ti kraji so sicer še v višjih legah zaledja, vendar v prometno ugodnejši legi, njih ozemlje pa sega deloma do same doline. To so Vrata z 56% agr.preb.Podlipje z 31%, Brezovec z 52%, Št.Janž nad Radljami z 37%, Brezni vrh s 34%, Sp.Kapla s 47%, Vurmat s 30%, Gradišče s 47%, Zg.Boč z 32%, Sp.Boč s 40%, Šober s 50% in Srednje s 30%. Južno od Drave jih je manj, večinoma so v zahodnem delu. Dravče imajo 44% agr.gospodinjstev, Št.Danijel 45%, Št.Janž nad Drav.50% in Sv.Vid 36% agrarnega prebivalstva. Delež mešanih gospodinjstev je višji kot v prejšnji kategoriji, deagrarnizacija pa bolj opazna; učinki urbanizacije so zaradi lažje dostopnosti močnejši. Sicer so vsi kraji obeh prvih kategorij še vedno agrarni po splošnem značaju in zlasti fiziognomiji.

c) V proučevanem ozemlju je največ krajev v naslednji kategoriji. To so kraji z 10 do 29% kmečkih gospodinjstev: severno od Drave ima Gortina 27% takih gospodinjstev, Radelca 20%, Zg.Višinga 17%, Sp. Vžinga 17%, Vas 20%, Remšnik 24%, Javnek 28%, Vurmat II 19%, Fala 12%, Janževa gora 15%, Spod. Slemen 18%, Jelovec 20%; južno od Drave pa ima Lobnica 12%, kmečkih gospodinjstev Činžat 15%, Ruta 19%, Recenjok 10%, Kumen 13%, Rdeči breg II 22%, Lehen 19%, Janževski vrh 24%, Rib-

nica 10%, Hudi kot 13%, Orlica 26%, Primož na Poh. 28%, in Trbonje 25%. Drugačen pa je v teh krajih delež mešanih gospodinjstev, ki je razmeroma zelo visok: Radelca ima npr. 38%, mešanih gospodinjstev Vas 38%, Gortina 30%, Zg. Vižinga 28%, Janževska gora 40%, Jelovec 25%, Kumen 15%, Lehen 21%, Rdeči breg II 45%, Janževski vrh 30% in Trbonje 25%. Povsod tod je dnevna migracija dokaj močna, proces preslojevanja pa intenziven. Te kraje bi lahko označevali kot urbano-agrarne kraje v procesu nagle in močne deagrarizacije. Pri njih pričakujemo še nadaljni padec kmečkega prebivalstva. To pogojujejo naravne in družbenogeografske osnove, saj so v neposredni bližini komunikacij in industrijsko-prometnih središč.

č) V četrti kategoriji so kraji, kjer je delež kmečkih družin neznaten, komaj od 3 do 9%. To so Radlje s 6%, Gerečja vas z 9%, Zg. Selnica s 7%, Spod. Selnica s 7%, Vrhov dol z 9%, Log s 5%, Bezena z 8%, Smolnik s 4%, Rdeči breg I s 6%, Puščava 6%, Podvelka s 6% in Vuhred z 9%. Kot vidimo, so ti kraji v nižini ali blizu njih. Kraji so v celoti urbanizirani, dnevna migracija pa največja; to so pravzaprav spalna naselja industrijskih središč. Spreminjanje izrabe zemlje je tod močno napredovalo, njivske površine spreminjajo v travniške in druge površine. Ozelenjevanje je znatno, ogozdovanje pokrajine pa slabotno. Ker pa je delež kmetijskih površin še vedno razmeroma visok, se del kmečkih družin še drži; gre za kmetije v vpadnem ravninskem svetu, ali za gospodarsko sposobnejše kmetije na ugodnejših višjih legah. Družbeni sektor ima tu že velik delež kmetijskih površin, ki jih preureja v plantažne sadovnjake in hmeljišča (KG Selnica, Ruše, Radlje, Vuzenica).

d) Kraji v peti kategoriji imajo najvišji odstotek neagrarnih gospodinjstev in najnižji odstotek kmečkih gospodinjstev (pod 3%). To so popolnoma urbanizirani agrarni kraji, kjer je proces deagrarizacije praktično zaključen. Vsi kraji so v ravninskem dolinskem delu; Muta ima npr. 2,6% agrarnih gospodinjstev, Laznica 1,3%, Bistrica pri Limbušu 2,3%, Bistrica pri Rušah 1,1%, Ruše 1% in Vuzenica 1%. V Ribniško-lovrenškem podolju pa ima Lovrenc 2% kmečkih gospodinjstev, medtem ko je Josipdol že brez teh gospodinjstev. V vseh teh krajih je delež mešanih gospodinjstev neznaten, izjema so le Muta z 8%, Lovrenc s 5% in Laznica z 19%.

4. Teh nekaj navedb nedvomno osvetljuje deagrarizacijske procese Dravske doline, zlasti pa stopnjo in dinamično sedanje razvojne faze. Seveda je deagrarizacija celovit prostorski pojav. Primerjava med posameznimi naselji glede na doseženo stopnjo deagrarizacije in geografski položaj pa nedvomno kaže, da je na tem področju deagrarizacija oziroma urbanizacija močno pogojena ne samo z družbenoekonomskimi in političnimi

vzgibi temveč so pri tem odločilne tudi naravnogeografske osnove, med njimi zlasti prostorska in reliefna razčlenjenost površine.

V referatu niso zajeti vsi pojavi, npr. starostne strukture agrarnega prebivalstva, naravno gibanje prebivalstva, migracijski saldo, ekonomsko izseljevanje, dnevna migracija itd. Za poglobljeni prikaz gornjih ugotovitev so potrebne še podrobne terenske poučitve, saj statistični podatki ne zadoščajo, Katastrski podatki niso vselej tekoči, je pa tudi nevarnost prehitrega posploševanja. V Dravski dolini so namreč nekatere kat.občine, ki segajo s hribovja do same osrednje doline ali do stranskih dolinic. Z dolinskim deležem, ki ga imajo te občine pa se podoba deagrarizacije, če jemljemo občine kot celoto, lahko močno popači. Zato so potrebna podrobna terenska proučevanja manjših enot, celo posameznih kmetij. Tovrstni pojavi so zlasti v dolini Viltuške Bistrice, kjer se teritorialno stikajo hribovite k.o. Sp.Boč, Sp.Slemen in Vel.Boč. Njeno dno je skoraj v celoti deagrarizirano domala do avstrijske meje, medtem ko imajo višje lege vseh treh k.o. še izrazito agraren značaj. Podobno sliko bi mogli ugotoviti v Bistriškem jarku nad Muto pa v dolinskem dnu ob Vuhreščici, kjer jo zajema obsežna in hribovita k.o. Hudi kot. Podobno je tudi pri k.o. Kumen itd. Vse povsod pa se kaže odločilna vloga hipsografske oz. reliefne razčlenjenosti pokrajine.

Pri prostorski kategorizaciji deagrarizacije v Dravski dolini, sta družbenogeografsko najbolj zanimivi prvi dve skupini krajev, kjer je proces deagrarizacije mlad in kjer so mnoge kmetije ob novem prevrednotenju zemlje najbolj dvomljive. Kot vemo je bil ravno višinski pas prepuščen stihijskemu razvoju, zato so družbenoekonomski pojavi tu najbolj problematični. Kljub trenutni stagnaciji je treba tod pričakovati intenzivno in dinamično nazadovanje agrarnega prebivalstva z vsemi spremljajočimi pojavi. Geografski, ekonomski, nacionalni pa tudi obrambni interesi nas silijo, da posvetimo tem obmejnim področjem posebno skrb. Nikdar ne bi bilo prav, če bi nadaljnji razvoj prepustili stihiji. Potrebno je proučiti najprej potencialno sposobnost zaostalega hribovitega višinskega agrarnega pasu, in pri tem upoštevati ne samo naravnogeografske osnove, temveč tudi velikost kmetij, splošno stopnjo družbeno-ekonomskega in tehničnega razvoja, ustrezno vrednotenje zemlje, prometnost pokrajine ter upravičene težnje zaostalih krajev po odpravi vedno večjega neskladja med dolinskim in hribovitim svetom. Do takšnih s skrbnim proučevanjem ugotovljenih spoznanj družba ne sme biti brezbrizna. Mogoče bi bilo potrebno nanovo določiti minimum obsega posesti. Pri tem morajo geografska proučevanja precej prispevati k osvetlitvi tega, danes tako perečega prostorskega pojava.

Metod Vojvoda

Problematika planinskega gospodarstva v slovenskih Alpah

Pred 16. leti je Geografski vestnik prinesel zadnjo razpravo o planinskem gospodarstvu v slovenskem alpskem prostoru. Geografi so tedaj posvečali veliko pozornost specifičnemu načinu kmetovanja v gorskih regijah. Od takrat pa so se problematika, stanje in obseg planinskega gospodarstva precej spremenili. Celotna preobrazba družbeno-gospodarskega sistema, ki je zajela agrarno družbo, temelječo na razsežnosti kmetijskih površin ter nastajajočo industrijsko družbo, ki je usmerjena k lokalni zgoščenosti, je zajela tudi vse območje slovenske alpske makroregije.

Alpske agrarne pokrajine, ki kažejo v procesu gospodarske preobrazbe časovno in prostorsko različno intenziteto, nam nudijo raznolike primere socialno-geografskega razvojnega procesa.

Planinsko gospodarstvo, ki so ga geografi v svojih razpravah pred desetletjem prikazali še dokaj obetajoče, kaže danes precej slabšo sliko. Gospodarski proces industrializacije je sprožil najrazličnejše deagrarijske procese, ki so ohromili, spremenili ali omejili obseg, način ali obliko planinskega gospodarstva. Temu so se pridružili še administrativni ukrepi. Vseeno pa nobeno obsežnejše planinsko območje pri nas ni popolnoma izgubilo pašnega pomena. V dvanajstih občinah, ki tvorijo alpsko makroregijo, je še vedno večina višinskih kmetij in vasi navezana na planinsko pašništvo, čeprav posamezni industrijski centri s svojo gravitacijsko silo precej neugodno vplivajo na tovrstne oblike gospodarjenja.

Planinski pašniki zavzemajo 58.030 ha ali 3% slovenskega prostora. Njihova izraba se po posameznih območjih močno razlikuje. Organska povezanost dolinskih kmetijskih površin in planinskih pašnikov, ki je bila v preteklosti eksistenčna nujnost alpskega kmeta, je danes na splošno močno oslabela, čeprav je po nekaterih vaseh še vedno bistvenega pomena. To nazadovanje, ki se je postrilo posebno v povojni dobi/z družbeno gospodarsko preobrazbo, nam potrjuje tudi statistika o propadu ali opustitvi planin. Od skupnega števila 530 planin je do druge svetovne vojne propadlo 34 (6,4%), po drugi svetovni vojni pa je bilo opuščenih ali uki-

njenih 93 (17,5%) planin. V istem povojnem obdobju pa so kmetje na novo uredili komaj 15 planin (2,8%). Leta 1966 so pasli še na tretjini planinskih pašnikov, kjer so prepasli skupno 9.150 glav normalne živine, kar je po oceni za 1/3 manj kot med obema vojnama. Ta kvantitativni upad planšarstva spremlja vrsta socialno-geografskih pojavov, ki v spremenjenem načinu in drugačni organizaciji planinskega pašništva odražajo procese družbeno gospodarske preobrazbe.

Depopulacija in dejavnostna preseljitev sta najprej in najmočneje prizadeli planinsko gospodarstvo. K temu so se pridružili še administrativni ukrepi, nacionalizacija planinskih pašnikov, ukinitve pašnih srenj, uvedba agrarnega minimuma, prepoved gozdne paše in drugo. Vse to je vplivalo na slabljenje in rahljanje planšarjenja skladno s spremenjeno socialno-posestno strukturo vasi.

Poudariti je treba, da je bil alpski kmet vseskozi polikulturalno usmerjen v samooskrbno poljedelstvo v dolini; živinoreja, ki mu je prinašala glavni dohodek, pa je temeljila na planinskem pašništvu. Ta agrarni sistem se je do sedaj skoraj nespremenjen ohranil zlasti v tistih alpskih agrarnih področjih, kjer industrija vanje ni posegla neposredno, temveč samo posredno npr. z odtegnitvijo delovne sile. Na takih območjih je namreč planinsko gospodarstvo za obstoj kmetij še bistveno in kmečka gospodarstva še vztrajajo pri tradicionalnem planšarjenju. Dolinski obrati se tudi niso živinorejsko specializirali in v dolini se še ni razvil ustreznejši pašno košni sistem. Takega tipa so npr. planinska območja Zgornje Bohinjske doline, Tolminskega, Kobarčiškega in Kamniških Alp. Te predele, ki so tudi najbolj tradicionalno planšarska, je prizadela šele dejavnostna preseljitev prebivalstva. Planšarsko osebje si je našlo zaslužek zunaj kmetijstva. Zato je bilo najbolj prizadeto revno mlečno-predelovalno planinsko gospodarstvo. V posameznih primerih se je spremenilo v ekstenzivno planinsko pašništvo ali pa je sploh propadlo.

Število planinskega osebja se je v primerjavi s predvojnimi zmanjšalo za več ko polovico. Razen tega nam

starostna in socialna struktura pastirjev kažeta še nadaljnjo ogroženost te kmetijske dejavnosti. Še nedavno je bilo nad 57% planinskega osebja starega nad 50 let od tega 7% celo nad 70.

Na planinah srečujemo celo šoloobvezne otroke. Po socialnem položaju pa so na prvem mestu gospodarji in gospodinjice, ki včasih sploh niso planinarili (26%), danes pa so zaradi pomanjkanja pastirjev k temu prisiljeni. Starega poklicnega planšarskega osebja je komaj še 2,7%. Izredno visok delež zavzemajo upokojenci in invalidi, ki jim je pastirstvo dodatni zaslužek. Tudi te socialne skupine nekdanj ni bilo na planinah. Pomanjkanje pastirjev je ponekod ogrozil obstoj manjših planin, drugod pa samo spremenil organizacijo planšarjenja.

Gozdarski ukrepi o ukinitvi gozdne paše ali o ukinitvi planin sredi gozda, so dejansko zmanjšali planinske površine in s tem okrnili posestno strukturo dolinskega obrata, ki je ob tradicionalnem gospodarjenju nujno potreboval gorska pašna področja. Manj boleči so bili ti ukrepi v industrializiranih območjih, kjer je proces industrializacije z odtegnitvijo delovne sile ohromil planinsko gospodarstvo na stopnjo ekstenzivne poletne paše. Take primere srečujemo na planinskih območjih Doline, Bleda z Dobravami, srednjih Karavank in Spodnje Bohinjske doline. Na teh območjih je živina pričela ostajati prek poletja v dolini ali pa je na planinski paši brez pravega nadzorstva.

Zaraščanje planinskih pašnikov je tipičen pojav na območjih, kjer so prevladovala majhna zasebna planine, ki so že v preteklosti nudile samo poletno pašo. Sedaj pa kmetije zaradi pomanjkanja delovne sile ne morejo vzdrževati niti takih pašnikov. Take planine so delno v zahodnih Karavankah na Jezerskem, na Savinjskem in na Menini. Zaraščanje pašniških površin je nedvomno socialno geografski učinek deagrarijskega procesa. Je pa pojav različno intenziven od območja do območja. V celoti odpade na pravi pašnik od vseh planinskih površin le še 47%.

Lastniške spremembe so predrugačile tudi mlečno predelovalne obrate. Kmečke zadruge, ki upravljajo planine skrbijo sicer za sirarjenje, vendar postavljajo v ospredje smotrnost in rentabilnost proizvodnje. Pri tem se često križajo interesi zadruga in pašniških koristnikov. Slednji se raje drže svojih starih pašniških pravic. Zato imajo zadruga pri urejevanju velikih in donosnih mlečnih planin, ločenih od planin za jalovo živino, precej težav. Ureditveni načrti, ki so jih naročile kmečke zadruga za posamezna planinska področja, se v glavnem niso uresničili. Zadruga pri izboljševanju stanja tudi niso našle dovolj proizvodnih osnov. Zato prepuščajo planine spet starim pašnim interesentom s tradicionalnim načinom dela. Kako malo interesa vidijo kmečke zadruga v planinskem pašništvu pove že

maloštevilnost planin socialističnega sektorja, teh je komaj 6, pa še te služijo le za ekstenzivno poletno pašo mlade živine. Nobena od teh planin pa nima kaj prida modernizirane ureditve.

Petnajst novih planin, ki so nastale po drugi svetovni vojni, je urejenih na zemljiščih propadlih samotnih kmetij. Celotni celek so spremenili v pašno območje z zadržno ali zasebno živino. Take planine so nastale v glavnem v slovenjegraški občini, medtem ko je večina starih zasebnih visokih planin na tem območju opuščena.

Planinsko gospodarstvo v slovenskih Alpah kaže danes še vedno karakteristične poteze tradicionalnih posebnosti posameznih območij, čeprav so kvantitativno močno oslABLJENE. Težišče planinskega gospodarstva je še vedno na planinskih mlečno-predelovalnih območjih Tolminkskega, Bohinjske in Kobariškega, le da je planinsko območje Spodnje Bohinjske doline zaradi deagrarijske skoraj popolnoma izgubilo na pomenu.

Ovčereja je zaradi slabe konjunktura volne in ovčjega sira skoraj povsem izgubila na pomenu; zato je planinsko pašništvo na Bovškem, v Dolini in na zgornjih savinjskih planinah skoraj povsem propadlo. Na vseh planinah slovenskih Alp ni bilo leta 1960 toliko ovac kot jih je bilo pred vojno samo na Bovškem.

Planinska območja Bleda z Dobravami, Doline, srednjih Karavank, Kamniških Alp z Jezerskim ter Menine so s svojimi matičnimi dolinskimi naselji najbolj pod vplivom industrializacije. Zato kažejo le različno intenzivno stopnjo poletnega pašništva, ki se od planine do planine močno spreminja glede na spremenjeno agrarno strukturo matične vasi. Planinsko območje Baške grape kaže izrazito znake propada planinskega gospodarstva kot posledico depopulacije dolinskih območij. Planinski območji Menine in Savinjskega sta ohranili značilno usmerjenost v vzrejo volov na planinah, medtem ko so nove planine v severovzhodnih Karavankah pridobile samo funkcijo prepaše mladega goveda.

Sezonsko poseljeni alpski pašni svet nezadržno zgublja primarno agrarno funkcijo kot bistveno dopolnitev dolinskih kmetijskih obratov. Istočasno pa hira tudi ekstenzivna osnova dolinskih obratov zaradi pomanjkanja delovne sile, ostarelosti kmetovalcev, pomanjkanja mehanizacije, investicijskih nesposobnosti obratov, kar je pač nezadržan socialno-gospodarski proces preobrazbe iz agrarne v industrializirano in urbanizirano družbo. Vendar je treba pri tem nujno računati z obsegom in specifičnostjo alpske pokrajine pripravne zlasti za živinorejo. Zato bo nujno, da regionalni in kmetijski načrtovalci utemelje nadaljnji kmetijski razvoj alpskega prostora in obstoj alpskega kmeta v njem. Brez dvoma bo planinsko gospodarstvo še ohranilo pomembno mesto na nekaterih še neopuščenih planinskih pašnikih.

Predvsem pa so potrebna posojila ter ustrezno oživljanje dolinskih kmetijskih obratov samih, vzporedno s tem pa seveda tudi planinskih področij, da se razvije živinorejska osnova na pašno-košnem produkcijskem sistemu. S takim načinom gospodarjenja se bo utrdila dolinska krmna osnova, ki naj bi se povečala tudi s seno-žetmi. Te so danes ponekod že precej zanemarjene, kar je značilen socialno geografski pojav. To je posledica starostno ogroženih gospodarstev ali pa pojav svojevrstnega socialnega preloga kmečko-delavskih gospodarstev, ki zaradi dejavnostne preselitve ne potrebujejo toliko živinške krme. Racionalno povečanje dolinske krmne osnove, bo sprostilo tradicionalna trena zaradi gozdne paše ali ukinitve nedonosnih planin, ki so za sedaj čisto še upravičena zaradi ogroženega socialno-gospodarskega položaja alpskega kmeta. Ta namreč še vedno vztraja, čeprav je socialnoogrožen, v neracionalnem tradicionalnem gospodarjenju.

Pripomniti je treba, da gre pri vsem tem za zahtevne gospodarske preobrazbe, ki terjajo veliko sredstev in investicijsko jim zato niso koš ne kmetje, ne pašni odboji ali kmečke zadruga. Reševanje gospodarskega položaja gorskih kmetij terja širšo podporo.

V drugih alpskih deželah so npr. višinski kmetje deležni znatne gmočne podpore in organizacijske pomoči, zato srečujemo v teh deželah smotrno urejena planinsko gospodarska območja, odkoder je delovna sila sicer odtekala in so bila tudi sicer investicijsko šibka. Toda z ustreznimi spodbudami in smotrno agrarno politiko ter modernizacijo obratov so tod vendarle dosegli zgledne primere mehaniziranih in specializiranih ter ekonomsko trdnih planinskih obratov.

Žal pri nas tako uspešnih transformacij ne zasledimo. Vsi socialno geografski pojavi, ki karakterizirajo de- agrarizacijski proces, so v toliko pozitivni, da razkrajajo tradicionalno polikulturno agrarno strukturo in spontano silijo k ozelenitvi obdelovalnih površin, vendar pa proces drči še niže navzdol, v mnogo primerih do popolnega propada alpskega kmetijstva. Ne prihaja pa do selekcioniranih, posestno okrepljenih in specializiranih živinorejskih obratov.

Kritično je tudi to, da so vsa ta gorska območja zunaj predvidenega posega socializacije, torej brez daljnosežnega razvojnega programa in prepuščena zato socialnemu hiranju. V posameznih gorskih območjih skušajo gozdarji v zadnjem času, sicer podpreti gospodarsko osnovo gorskih kmetij s tem, da jih povezujejo v svoja gozdno-gospodarsko razvojna območja.

Med tem ko skušamo postaviti agrarno funkcijo alpskega prostora na ustrezno mesto, pa ne smemo prezreti tendence gospodarskega razvoja celotne Slovenije, ki nezadržno teži k razvitju industrijske in urbanizirane družbe, torej k formiranju tistih socialnih struktur, ki kažejo večje potrebe po terciarnih dejavnostih. Po prostorski zahtevnosti sta si agrarna in urbanizirana družba nasprotni, prva teži po obsežnih površinah, druga po zgoščenosti slednja terja tudi večji razvoj infrastruktur, med drugim tudi terciarne dejavnosti. Zato moramo upoštevati, da bo urbanizirana družba zahtevala vedno več rekreativnega prostora, kamor vsekakor sledi celotno alpsko ozemlje; pri tem pa moramo posebno vlogo prisoditi tudi sezonsko poseljenemu planinskemu svetu.

Razvojni proces v sosednjih alpskih pokrajinah ter podobni začetni razvoj turistične dejavnosti pri nas, zlasti v posameznih planinskih območjih in območjih gorskih kmetij, nam nedvomno kaže nadaljni razvoj. Za slovenski sezonsko naseljeni svet se že kaže značilna gradacija turistične dejavnosti. Osnovni pogoj za nadaljnji razvoj pa je izgradnja komunikacij, ki omogočajo druge turistične funkcije. Najbolj značilni primeri so vsekakor Goreljek, Uskovnica, Velika planina, Krvavec, Vogel in zlasti Ukanc, ki je že fiziognomsko in funkcijsko skoraj povsem turistično naselje z zelo oslABLJENO primarno agrarno funkcijo. Številne druge planine imajo začetke turistične funkcije v tem, da se pojavljajo na njih posamezne počitniške hišice. Brez dvoma bo prometna dostopnost povzročila razvojni "boom" tudi na takih začetnih žariščih. Negativna tendenca tega razvoja je v tem, da turistični objekti, v kolikor gre za transformacijo pastirskih stanov, oziroma nastajanje novih počitniških domov na prodanih parcelah, prehajajo v roke neagrarnih socialnih skupin. S tem pa alpski kmet ne utrjuje svoje primarne funkcije s terciarnimi dejavnostmi - turizmom, temveč izgublja važen dodatni vir dohodkov, ki bi mu omogočili gospodarsko stabilnost. Nasprotno, ti turistični objekti postajajo vir dohodkov nove lastninske skupine.

Začetki novega funkcijskega oživljanja sezonsko poseljenega sveta terjajo, da se tudi za ta gorska območja uredijo razvojni načrti, povezani z razvojem dolinskega alpskega kmetijstva. To bi bilo še posebno smotno, ker je tudi turistični razvojni proces teh področij šele v začetni fazi. Zato bi se lahko izognili napakam, kakršne so ob nekontroliranem turističnem razvoju doživela podobna alpska področja v drugih evropskih državah.

Frančiška Šali

Denudacija in korozija v porečju gornje Krke in Temenice

Alojzij Hrovat trdi v svoji knjigi *Kraška ilovica*, nje ne značilnosti in vplivi na zgradbo (Ljubljana 1953), da je človek na Dolenjskem krasu sprožil akutno erozijo prsti in ga napotil v usodo golega Primorskega krasa. Hrovat navaja obilo primerov, kako je na Dolenjskem voda sprala v vinogradih zemljo do gole skale, kako se zaradi spiranja v tla pojavljajo vedno na novo grezi na poljih, ki pa so še pogostejši v podolju Temenice. Navaja, kako rasejo na njivah osamljene skale - samotarji, ki jih ljudje vedno znova čistijo, a z obdelovanjem ustvarjajo nadaljne pogoje za denudacijo. Izprano prst odnašajo vodotoki kot suspendiran material, ki povzroča kalnost.

Da bi te trditve mersko preverila, sem v letu 1968 opravila na Prečni pri vodomerni postaji Prečna in na Krki pred sotočjem s Prečno pri vodomerni postaji Srebrniče poskusne meritve kalnosti in trdote vode, ki naj pojasnijo intenziteto denudacije in korozije v obeh porečjih. Suspenzijo sem merila takrat, ko se je opazno povečala kalnost, čeprav je suspenzija tudi v vodah, ki so na oko čiste. Vendar je težko izmerljiva. Suspenzijo sem določala s filtriranjem. Meritev je bilo mnogo premalo, da bi bili zaključki bolj dokumentirani. Ker pa so opravljene v različnih letnih časih in pri

različnih vremenskih razmerah, nudijo vpogled v odnos med denudacijo in korozijo v porečjih. Pri merjenju suspenzije bi bila za večjo točnost potrebna še profilna meritev. *3. zadnji del!*

Krka teče od izvira do Gornje Straže po soteski. Ko se ta soteska odpre, teče skozi Zaloško kotlinico, ki je napolnjena s pleistocensko ilovico in glino. Krka omejuje Zaloško kotlinico z južne strani in teče po južnem robu pleistocenskih sedimentov. Temenica pa Zaloško kotlinico preseka. Obe, posebno pa Temenica, hitro reagirata na padavine s povečano kalnostjo in vodostajem. Večkrat poplavljata travniški svet Zaloške kotlinice.]

Na poplavnem svetu odložita ogromne količine blata, kar kaže, da sta bogati na suspendiranem materialu. Kot kraški vodi pa nimata grobega materiala, ki bi se valil po strugi, razen malenkostno pri Temenici, ki ima največji del porečja v nekraškem svetu.

Temenica prevladuje v transportu nad Krko in sicer samo v koncentraciji suspendiranega in kemično raztopljenega materiala (v gr/m³). Zaradi večjega vodnega pretoka pa v količini materiala prevladuje Krka.

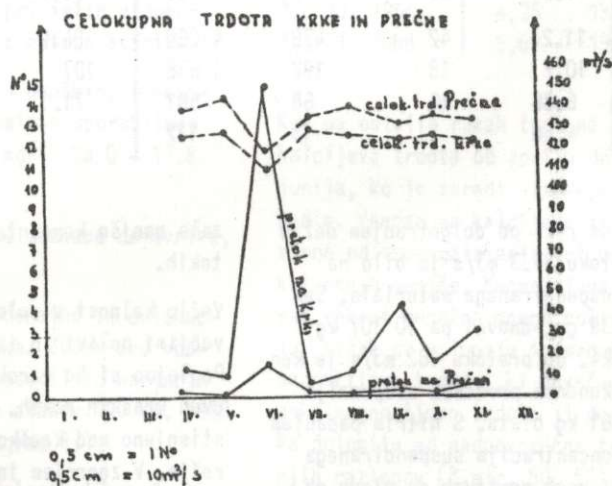

DIAGRAM 1

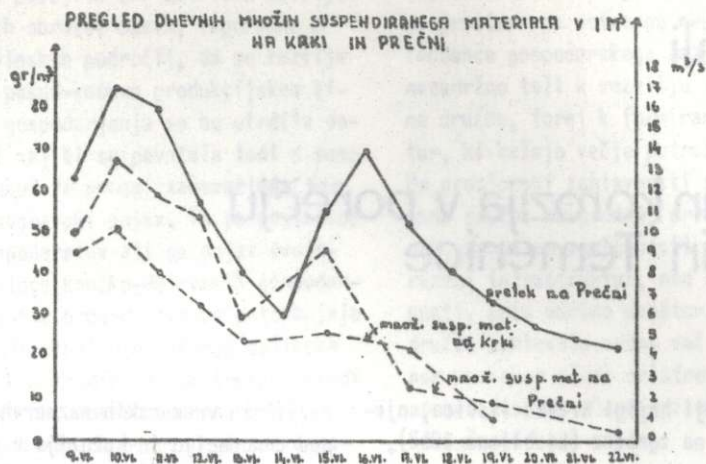

DIAGRAM II

Največjo koncentracijo in količino suspendiranega materiala prikazuje tabela I in diagram I. Tabela in diagram prikazujeta junijske meritve od 9. VI. 1968 do 22. VI. 1968. Poleg količine suspendiranega materiala v dnevnem vzorcu v gr/m³, je izračunan tudi sekundni odtok suspendiranega materiala pri vodomernih postajah po formuli $So = Co \times Q$.

Co - količina suspendiranega materiala v vodnem vzorcu v gr/m³

So - nereduciran srednji dnevni pretok suspendiranega materiala

Q - pretok v m³/s.

TABELA I. Kraj meritve: - Vodomerna postaja Prečna na Prečni in
- Vodomerna postaja Sreberniče na Krki

Datum	Prečna				Krka			
	Qm ³ /s	Co gr/m ³	So gr/s	So kg dan	Q m ³ /s	Co gr/m ³	So gr/s	So kg/dan
9. 6. 1968	12.69	51	647	5 590	115	64	5 290	45 705
10. 6. 1968	17.3	69	1 193	10 307	192	52	9 984	86 261
11. 6. 1968	16.1	60	966	8 346	154	41	6 314	54 552
12. 6. 1968	11.6	55	638	5 512	114	33	3 762	32 503
13. 6. 1968	8.34	30	250	2 160	99.7	25	2 443	19 379
15. 6. 1968	11.2	42	470	4 060	84.9	17	1 443	12 467
17. 6. 1968	10.7	18	192	1 658	107	28	1 498	12 942
19. 6. 1968	6.86	10	68	587	71.1	6	426	3 680
22. 6. 1968	4.66	3	13	112				

Najbolj kalni sta bili obe reki po dolgotrajnem dežju v začetku junija. Ob pretoku 17.3 m³/s je bilo na Prečni v 1 m³ za 69 gr suspendiranega materiala. Sekundni pretok je bil 1 139 gr, dnevni pa 10 307 kg. Za Krko so podobni podatki. Ob pretoku 182 m³/s je koncentracija 52 gr/m³ s sekundnim pretokom suspenzije 9 984 gr in dnevnim 86 261 kg blata. S hitrim padanjem pretoka je padala tudi koncentracija suspendiranega materiala (diagram I) pri vseh meritvah ne glede na letni čas. Meritve novembra in decembra 1968 so poka-

zale manjšo koncentracijo od poletne pri enakih pretokih.

Večjo kalnost v poletnem času si lahko razlagamo vz večjimi nalivi in izpiranjem in vplivom obdelovanja. Poglejmo si še vzroke za tako veliko kalnost v teh dveh kraških rekah. Temenica ima ozko porečje, ki je stisnjeno med kraško Šentviško kotlino in mirensko porečje. V zgornjem in srednjem toku ji prinašajo velike količine suspendiranega materiala pritoki z dolomita,

kjer je večje preperevanje. V zgornjem toku je dolina še ozka. Na levi strani se dvigajo strma dolomitna pobočja, kjer je erozija slabša. V srednjem delu teče po aluvialni ravnici in že ob manjšem deževju prestopa bregove in erodira. Vse področje je pokrito s kraško ilovico, ki je manj odporna proti eroziji in denudaciji. Kohezija kraške ilovice je v splošnem majhna, saj je preprežena z žilicami, po katerih pronica voda. Razmočena se razleze kot kaša (2; str. 30). Grezi, ki jih

je na Dolenjskem krasu dovolj, dajejo material podzemnim vodam, ki odnašajo te ugreznjene ilovice. Taki grezi so zelo pogosti ob Temenici od Velike Loke naprej, v porečju Krke pa na Ribniškem polju.

Na erozijo in denudacijo vpliva tudi delež obdelovalne zemlje. Zato si pogledimo po občinah, ki zavzemajo največji del porečja Temenice in Krke deleže obdelovalne zemlje po Statističnem godišnjaku z leta 1967 (tabela II).

TABELA II

Občine	njive	sadovnjaki	travniki	vinogradi	gozdovi
Grosuplje	17%	0,8%	28%	0,9%	52%
Ribnica	10	1,2	33	-	55
Kočevje	2,2	0,2	23	-	75
Trebnje	24	-	20	2	53

V občini Trebnje (porečje Temenice), je njiv za 1/3 več kot pa v ostalih občinah, ki ležijo v porečju Krke.

Krka teče pretežno po apniškem svetu in ima nad Novo-meško kotlino večji del le podzemne pritoke. Reka ne teče po naplavinah, ampak vse do Soteske v tesni skalni strugi. Njeni sedimenti se ne samo po količini ampak tudi barvno razlikujejo od sedimentov Prečne. Pri Prečni so rumenkasto rjavi, pri Krki pa sivi. Hidrološki zavod je z analizami ugotovil, da dajo sivo barvo sedimentom Krke sedimenti s kočevskega premogovnega področja (razgovor s tov. Nado Čadež - Novak).

Poleg suspenzije pa reka prinaša tudi kemično raztopljen material, ki so ga ravno tako obsegale moje meritve in sicer enkrat mesečno. Ta razstopljeni material (minerali) dajejo vodi trdoto. Laboratorijske analize so obsegale karbonatno, kalcijevo, magnezijevo in celokupno trdoto na obeh rekah pri istih vodomernih postajah. Trdoto sem določala z metodo titriranja.

Trdoto merimo v trdotnih stopnjah - nemških, francoskih in angleških. Pri nas najpogosteje uporabljamo nemške trdotne stopnje. $1 N^{\circ} = 10 \text{ mg/l } Ca O - 17,8 \text{ mg/l } Mg CO_3$.

Kljub kratki dobi merjenja že lahko zaznamo dejavnike, ki vplivajo na trdoto vode.

Trdote kalcijeve, magnezijeve, karbonatne in celokupne so v prvi meri odvisne od pretoka. Zveze med vodnim stanjem in trdotami je zlasti osvetlilo merjenje trdote ob visokem in nizkem vodnem stanju 14. VI. 1968 in 11. VI. 1968 (tabela III in diagram II).

Visoka trdota, ki je bila zaradi dolgotrajne suše, nizkega vodnega stanja in torej večje koncentracije raz-

topljenih mineralov, se je pojavila v začetku junija in pa v poletnih mesecih 1968. leta.

TABELA III

Kraj meritve: + Vodomerna postaja Prečna na Prečni in + Vodomerna postaja Sreberniče na Krki

Datum	Prečna		Krka	
	pratok m ³ /s	celot. trd. N ^o	pretok m ³ /s	celot. trd. N ^o
14. 4. 1968	2,25	14,02	14,1	12,76
14. 5. 1968	1,99	14,61	10,2	12,9
11. 6. 1968	16,1	12,04	154	11
14. 7. 1968	2,75	13,9	7,74	13
14. 8. 1968	2,45	14,2	14,8	12,7
17. 9. 1968	5,48	13,4	13,5	12,5
11. 10. 1968	4,25	13,8	18,9	12,74
14. 11. 1968	5,69	13,7	33,6	12,59

Kot na ostalih rekah tudi na Prečni in Krki narašča kalcijeva trdota od aprila do avgusta. Izjema je bila junija, ko je zaradi visokega vodnega stanja trdota padla. Vendar pa kalcijeva trdota ni v taki meri odvisna od vodnega stanja kot ostale trdote in je njeno kolebanje manjše. Magnezijeva trdota pri mojih meritvah enkrat mesečno mnogo bolj koleba. Višek ima v maju, nižek pa v juniju in avgustu. Temenica ima visoko magnezijevo trdoto, ki povečuje celokupno trdoto. Visoko magnezijevo trdoto ji dajejo pritoki z dolomitov. Na dolomitu so nadpovprečne trdote domnevno iz naslednjih razlogov (3.str. 50, 51).

1) Izhlapevanje vode na dolomitu je manjše in odtok večji.

- 2) Dolomit je bolj zrnat in ima manj razpok za odlaganje sige.
- 3) Daljše zadrževanje vode na površini, zato pridobi več CO₂.
- 4) Dolomiti tereni so enakomerno poraščeni z rušo.
- 5) Večja koncentracija drugih soli v dolomitnih vodah, kar poveča topnost karbonatne kamenine.

Krka ima tudi dolomitno zaledje, vendar ima manjše trdote od Prečne. Na Krki in Temenici pojema trdota proti izlivu. Poleg pritokov z ilovnatoga ozemlja z mehkejšo vodo, vplivajo na pojemanje trdote v smeri toka še izguba CO₂ po izhlapevanju, ogrevanju, gibanju, zračenju ter rasti in živalstvu.

Pri Krki je primarni vzrok za pojemanje trdote v smeri toka odlaganja lehnjaka, ki je pri Krki edinstven primer od vseh slovenskih rek.

Kajti Krka v zgornjem toku dobiva skoraj samo podzemeljski dotok in ni prodonosna. Tu je glavni vzrok, da se lehnjak lahko odlaga.

Čeprav moje meritve na Krki niso dovolj sistematične za trdnjše zaključke, je vendar možno z gotovostjo trditi, da je količina kemično raztopljenega materiala pri kraških rekah mnogo večja kot suspendiranega. Z drugo besedo, korozija je znatno intenzivnejša kot denuacija. To velja tudi za Prečno-Temenico, ki jo je Alojzij Hrovat (7. str. 21) proglasil za najbolj kalno kraško reko.

Seveda s tem še ni zanikana možnost, da je erozija kraške ilovice danes večja kot njeno tvorjenje. Saj ostaja na površju za raztopljenimi apnenici le nekaj stotink ali tisočink teže apnenca. Obratno, ker si količina suspendiranega in kemično raztopljenega materiala ob poplavah precej približata, je verjetnost, da erozija prsti daleč presega njeno nastajanje.

Za količinsko primerjavo, koliko pronašata Temenica in Krka kemično raztopljenega in suspendiranega materiala, navajam kot primer meritve 11. VI. 1968, ko sta bili Temenica in Krka drugi dan najbolj kalni v vsem merskem razdobju. Takrat sta reki prinesli:

TABELA IV

	Kemično raztopljeni material			Suspendirani material		
	gr/m ³	gr/s	ton/dan	gr/m ³	gr/s	ton/dan
Krka	190	29260	2505	41	6314	54
Temenica	187	3020	260	60	966	8

Letno razmerje suspendiranega in kemično raztopljenega materiala iz mojih meritev ni mogoče točneje podatiti. Značilno pa je, da je Prečna prinesla v dnevih mojih meritev junija, to je tedaj, ko je bila vidno kalna, 38,322 ton blata, Krka pa 267,489 ton blata.

LITERATURA IN VIRI

1. Ivan Gams: Nekateri značilnosti Krke in njenih pritokov - Dolenjska zemlja in ljudje (Novo mesto 1962).
2. Ivan Gams: Meritve erozijske intenzitete in njihov pomen za geomorfologijo - Geografski vestnik XXXIII (Ljubljana 1962).
3. Ivan Gams: Faktorji in dinamika korozije na karbonatnih kameninah slovenskega alpskega in dinarskega krasa - Geografski vestnik XXXVIII (Ljubljana 1966).
4. Ivan Gams: Transportni material slovenskih rek Proteus XX (Ljubljana 1957/58)
5. Alfred Šerko: Barvanje ponikalnic v Sloveniji - Geografski vestnik XVII (Ljubljana 1946)
6. Bradač Bogdan: O merjenju kalnosti vodotokov v Sloveniji - 10 let Hidrometeorološke službe (Ljubljana 1957)
7. Alojzij Hrovat: Proučevanje krasa - Proteus XVIII št. 1 (Ljubljana 1955/56)
8. Alojzij Hrovat: Kraška ilovica, njene značilnosti in vplivi na zgradbe (Ljubljana 1953)
9. Statistični godišnjak 1967 leta.
10. Podatki o pretokih in odtokih za leto 1968 (Hidrometeorološki zavod SRS)
11. Informacije na Hidrometeorološkem zavodu SRS
12. Laboratorijske meritve

Nova tolmačenja azijskega monsuna

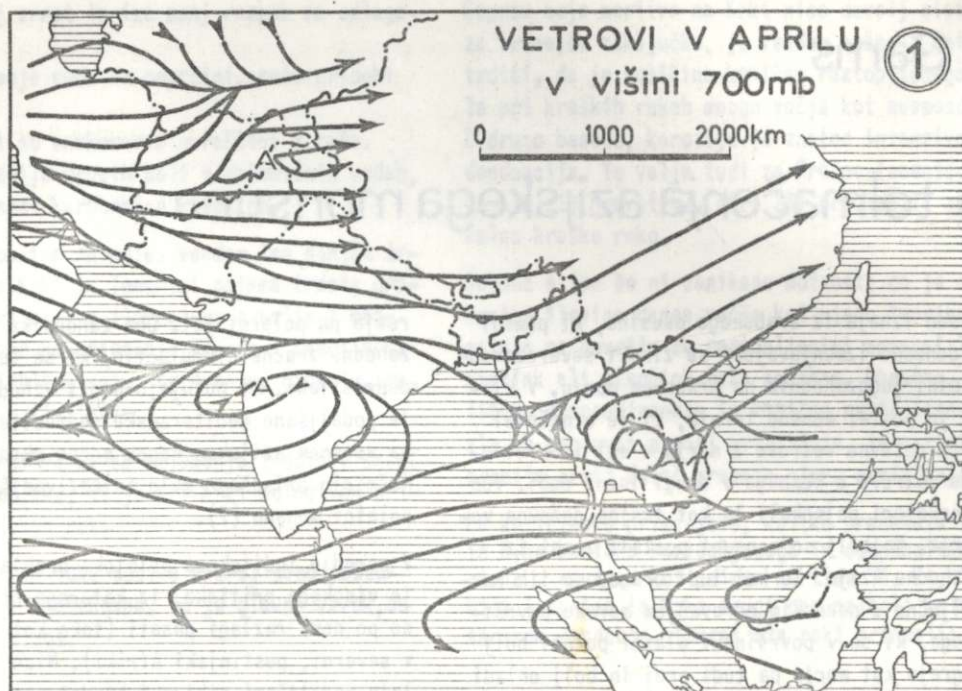
Beseda monsun izhaja iz arabskega mausina, ki pomeni letni čas odnosno izmenjavajoči se zimski severozahodnik in poletni jugozahodnik na Arabskem morju. V klimatologiji je postal monsun termin, ki je označeval prevladujoče deževne vetrove z morja v eni in prevladujoče suhe vetrove s kopnega v drugi letni dobi. Vendar so ga nekateri pojmovali le kot trajne deževne vetrove z morja. Najbolj so monsun postali znani iz južne in vzhodne Azije. Tu kot tudi drugod so jih razlagali izključno z neenakim ogrevanjem morske površine in kopnega, ki se v površinski plasti poleti bolj in prej segreje kot morje pa tudi prej in bolj ohladi pozimi. Neenaka segretost zraka ustvarja neenake zračne pritiske, kar izžove vetrove.

Najbolj je znan indijski monsun. Prav pri tem monsunu pa je stara, telurična (morje-kopno) razlaga doživela najprej kritiko. Na indijskem polotoku je najbolj vroče maja. Po stari razlagi monsuna bi morala tedaj biti monsunska cirkulacija na višku. Dejansko pa zavzame letni monsun Indijo večidel šele junija. Po stari razlagi bi pričakovali, da bo monsunska aktivnost postopoma naraščala do viška in nato postopoma upadala. Dejansko razpada monsunsko doba v dva dela in je vmes nekaj tedenska sušna doba. Kot nas obveščajo časopisne novice o katastrofalnih sušah in lakotah zaradi zakasnitve monsuna, ta časovno in prostorsko variira. Ta in druga dejstva (glej tudi vir št. 1), zlasti pa spoznanje višinske zračne cirkulacije, so privedla do tega, da danes osnovne vzroke za nastajanje monsuna ne iščejo več v teluričnih pogojih, temveč v planetarni zračni cirkulaciji. Termični efekti razporeditve morja in kopnega jo samo modificirajo, niso pa njen osnovni vzrok. Po novi razlagi je poletni indijski monsun posledica premaknitve poletne tropske zračne cirkulacije do Himalaje. Vremensko dogajanje v tem pasu in tudi ob intertropski konfluenci, ki preide Indijo, je razlagal v prejšnji številki te revije članek z naslovom "Nekaj novejših razlag planetarne zračne cirkulacije. Vendar je v Indiji ob tem premiku tropske zračne cirkulacije dogajanje krajjevo modificirano.

V času od novembra do maja (klimatologi, ki poznajo le letni monsun, govorijo o predmonsunski dobi, n.pr. vir št. 5), vlada južno od Himalaje v višinah okoli 12 km subtropski vetrovni stržen-jet, severno od go-

rovja pa polarni jet. Oba zahodnika spadata v sistem zahodne zračne cirkulacije, ki se tu javlja tudi z depresijami, ki potujejo proti vzhodu. Te naj bi bile podaljšane mediteranske depresije, katerih efekt na vmesnem azijskem kopnu močno okrni. Pešavarju in Kašmirju prinašajo celo intenzivnejše padavine kot poletni monsun (2).

V osredju indijskega polotoka prevladuje tedaj področje visokega pritiska, iz katerega pihajo vetrovi, ki so po novi razlagi pasati (tako kot na primer hamatan v severni, pustinski Afriki). Niso torej preko Himalaje podaljšani sibirski hladni vetrovi. Kot drugod ob stiku med tropsko cirkulacijo in pasom zahodnih vetrov segajo tudi tu v Indiji višinski zahodni vetrovi preko nižinske tropske cirkulacije. Še aprila je ta stik v višini 700 mb ploskve še nad južnim koncem indijskega polotoka in južnega indokinskega polotoka. Kot drugod se tudi tu poleti tropska zračna cirkulacija premika proti severu. Poleti se v srednji troposferi javi od Tara na vzhodu do vzhodnega konca Tibeta pas razmeroma toplega zraka. V višini 6 km so povprečne temperature malo nad 0°, kar je več kot kjer koli drugod po svetu. Subtropski jet pojenja, nad Tarom se razvije področje nizkega zračnega pritiska, ki omogoča, da seže tu tropska zračna cirkulacija dalje na sever kot kjer koli drugod. Prejšnji anticiklon razpade in severneje se izoblikuje od Bengalskega zaliva v smeri zahoda preko doline Gange, južno od mesta Lahore in proti zalivu Oman dolina nizkega zračnega pritiska, ki jo nova razlaga planetarne zračne cirkulacije imenuje intertropsko konfluenco. Nad Himalajo se razvije področje visokega zračnega pritiska. V njem pa je nenavadna zračna cirkulacija. Zrak se ne greza kot običajno, temveč ob južnih pobočjih gorovja dviguje. To pritegne iz Bengalskega zaliva vlažne morske vetrove, ki prinašajo, kot znano, postaji Čerapundži nekaj nad 7 m letnih padavin. Proti omenjeni dolini nizkega zračnega tlaka pihajo vetrovi tako iz Bengalskega zaliva kot tudi z Arabskega morja. To je poletni monsun, ki počasi vdira od jugovzhoda proti severovzhodu (glej karto št. 1). Na Celjonu zavladajo monsunski vetrovi konec maja in ta vdor monsuna, ki je zares spektakularen, doseže severozahodni konec Indije sredi julija. New Delhi doseže navadno 2. julija,

Karta 1 - Zahodna cirkulacija se v mesecu aprilu v višini 700 mb ploskve stika z vzhodno še nad južnim koncem Indijskega polotoka.

Vzhodna, tropska cirkulacija zajema tedaj le južni del Indokinskega polotoka. Severneje vlada zahodna cirkulacija, ob njerem južnem robu sta razvita dva višinska anticilona (velika črka A) ter polje nizkega zračnega pritiska nad Arabskim morjem.

odstopi pa trajajo navadno od 16. junija do 20. julija; standardni odklon je 7,8 dni. Velika večina padavin je monsunskih, saj pade 80% vseh letnih padavin v Indiji v povprečju v štirih poletnih mesecih od junija do septembra.

Monsunsko vreme je v marsičem podobno onemu v tropskem pasu zahodnih vetrov. V centralni in severni Indiji se javljajo depresije, ki izhajajo iz Bengalskega zaliva, redkeje z Arabskega morja. So plitve, v njihovem jedru je tlak le 2-6 mb manjši, vetrovi v njih dosežejo 50 - 70 km (hurikani imajo čez 100 km/h), usmerjene pa so navadno proti zahodu in severozahodu. Opažajo tudi, da monsun pulzira.

Nadaljna podobnost z ekvatorialnim pasom zahodnih vetrov je v tem, da pihajo v višji troposferi vzhodni vetrovi. Temu stiku nižinskih, pretežno zahodnih, in višinskih, pretežno vzhodnih vetrov, pripisujejo nekateri pomembno vlogo pri nastajanju monsunskih padavin.

Od začetka septembra se začenja poletni monsun umikati proti jugovzhodu. Ceylon doseže odmik šele konec leta. Odmik je počasnejši v južni kot v severni Indiji. Odmikanje spremljajo spremembe v zračni cirkulaciji

in to približno v obratnem časovnem redu kot je bilo navedeno pri napredovanju monsunu.

Treba pa je priznati, da se v literaturi razhajajo mišljenja v vzročnih zvezah med navedenimi vetrovnimi, baričnimi in temperaturnimi pojavi v atmosferi in med temi ter monsunskim deževjem. Nekateri meteorologi telurični vpliv za nastanek indijskega monsunu povsem zanikajo, kar se mi zdi enostransko (glej vire št. 2, 3, 7).

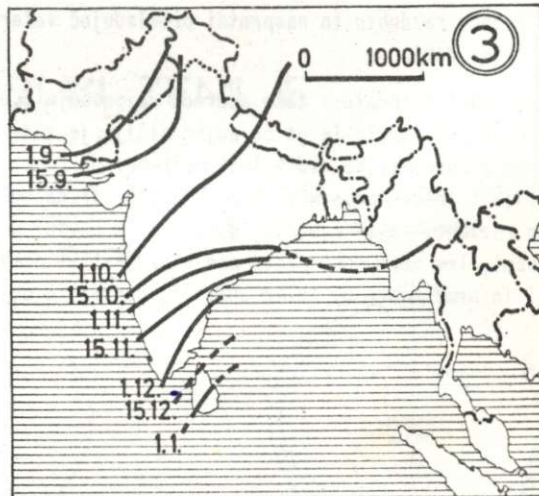
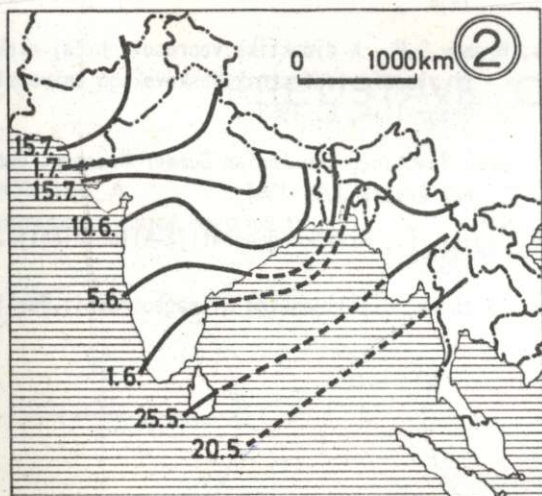
Vzhodnoazijski monsun ima svojske poteze. Monsun Indokinskega polotoka razlagajo prav tako z premikom planetarne zračne cirkulacije kot indijski monsun, ki ju razdvaja gorski niz od Himalaje preko polotoka do Malaje. Razlika je v tem, da pihajo zimski pasati preko toplega morja in se zato navlažijo. Ko zadenejo na gorska pobočja, oddajajo padavine, ki jih je pozimi n.pr. v Južnem Vietnamu celo več kot poletnih. Na goratih otokih avstralazijskega območja dobivajo severna pobočja izdatne padavine ob zimskem, južna pa ob poletnem pasatu.

Tako kot razlagajo monsunu Prednje in Zadnje Indije z modificirano tropsko cirkulacijo, tako tolmačijo

monsune severno od Tonkinškega zaliva za modificirano dogajanje v pasu zahodnih vetrov. Po novem monsunu cirkulacija tudi tam ni prvenstveno termično pogojena, temveč so osnovni razlogi v pojavljanju depresij, ki potujejo, tako kot pri nas, proti vzhodu, le da v ozadju Tibetanskega višavja, podobno kot vzhodno od Kordiljer v Severni Ameriki, zavijajo proti severovzhodu, pri čemer se prilagodijo poteku obale. To povzroča tudi odklon vetrov v nižji atmosferi, kar pa je pogojeno tudi z obstojem severnopacifičnega področja visokega tlaka. Večrovi pihajo na kopno (v poletni dobi) le v nizki plasti, zakaj v višini 300-700 m piha često že zahodni veter. Proti jugu se mejna ploskev zvišuje. Zavetna lega za razsežnim višavjem tudi povzroča, da se subtropski in polarni jet poleti združita. Kot v severni Ameriki tudi na vzhodni strani Azije jet pridobiva na hitrosti, kar sovpada z rastočo ciklogenezno (poglabljanje ciklonov, ki so prispeli preko azijske-

ga kontinenta, a tam niso imeli večjega vremenskega efekta, in nastajanje novih). Jet namreč spremlja konfluenca zračnih mas, obakraj pa grezanje zračnih mas in tvorba anticiklonov.

Podobno kot v Evropi se tudi v Vzhodni Aziji poti ciklonov med letom premikajo proti jugu in severu. Zaradi razporeditve kopnega in morja pa se med kontinentom in Japonskim otočjem njihove poti često združujejo v pasu med 30 in 35° s.g.š. Zato je v tem pasu posebno pogosto stekanje dveh zelo različnih zračnih gnot. Od severovzhoda vdirajo hladni zrak ohotskega anticiklona, od juga pa maritimne ekvatorialne ali subtropske gmote visokega zračnega tlaka nad Pacifikom. Zato odmik polarne fronte in prevlada ene od teh dveh zračnih mas spominja na vdor indijskega monsunu. Na Japonskem se izvrši ta premik med 15. in 19. junijem na jugozahodu in med 25. - 29. julijem na severovzhodnem otočju.

Karta 2 - Pomikanje monsunkega deževja od jugovzhoda proti severovzhodu, označeno z datumi.

Karta 3 - Odmik monsunkega deževja od severozahoda proti jugozahodu.

Vse karte po Jen-hu Changu (Geographical Review, julij 1967).

Padavine na Kitajskem so v ozki zvezi s potmi jetov in depresij (3,2). Skupno z depresijami se seli pas obilnih padavin. Obojna aktivnost je najintenzivnejša na južnem Kitajskem konec maja in v začetku junija in doseže pri selitvi na sever julija Korejo. Od običajnih ciklonskih poti bolj oddaljeni kraji pridejo istočasno v sušno razdobje. Na Kitajskem in na Koreji pri tem orografske ovire manj izstopajo v karti padavin kot na Japonskem. Tam se vetrovi s severa med potjo čez morje navlažijo in prinašajo severnim pobočjem goratih otokov na Japonskem, Formozi in na obali Anama celo več padavin kot poletni "monsun", pacifična stran otokov pa dobi največ moče poleti.

Podobno kot na vzhodni strani severnoameriških Kordiljer segajo tudi izza centralnokitajskih visokih gor vdori hladnih kontinentalnih mas zelo daleč proti jugu. Ti vdori na Kitajsko morje prinašajo še mnogo večje temperaturne razlike kot spomladanski vdori kontinentalnega hladnega zraka preko Slovenije v Mediteran (ledeni možje). Ti vdori prinašajo plovbi mnogo težav. Opazili so njihovo 10 - 12 dnevno pulziranje, ki se naj bi odražalo celo v ritmu pasatov in monsunke cirkulacije na Filipinih.

Zaradi takega tolmačenja nekateri meteorologi sploh odklanjajo besedo monsun kot oznako za posebno vrsto

vetra. Drugi skušajo z monsonom označiti letno izmenjavo smeri prevladujočih vetrov. Uvedli so izraz monsonski indeks, ki pomeni vsoto največje negativne in pozitivne diference vetrovnihi smeri v ekstremnih mesecih leta, torej konstanco smeri vetrov med letom in njihovo izmenjavo smeri. Po Hromovu so monsoni prevladujoči vetrovi, ki se med letom zaokrenejo najmanj za 120° (4., 6, 7). Prevlada smeri vetra v enem in v drugi nasprotni smeri v drugem letnem času pa ni značilnost samo Azije, temveč tudi drugih predelov. Hromov loči zato monsune tropskega, subtropskega, zmernega in polarnega podnebja. Med monsune zmernega podnebja naj bi spadali tudi evropski monson. Toda Hromovo naziranje večina klimatologov odklanja. Izraz evropski monson pa je v klimatološki literaturi večkrat najti za vetrove v nizki troposferi kot tudi za višinske vetrove. Vendar priznavajo nekateri le poletni monson, to je prevlado zahodnih oceanskih vetrov nad razgreto kopno, drugi pa tudi zimski evropski monson. Obojim pomeni monson seveda samo prevlado ene smeri vetra v nekem letnem razdobju in nasprotni prevladujoč veter v drugi letni dobi.

V geografski literaturi tako sporno: pojmovanje monsona še ni prevladalo in ga po mojem mišljenju tudi ni treba forsirati. Ne vidim tudi potrebe, da ne bi uporabljali imena monson v starem smislu, le da mu moremo razlago, zakaj nastaja, dopolniti z novimi ugotovitvami, lme monsonska Azija nam v geografiji nekaj pomeni in brez njega bi težko shajali, čeprav so meje

te regije večkrat sporne. Dvomljive veljave pa je pojem monsonska klima, ki naj bi predstavljal neko posebno klimatsko enoto. Klimo Indijskega in Indokinskega polotoka kaže obravnavati v sklopu tropske klime, pojmovane v novem smislu, ostalo Azijo pa v okviru pasu zahodne zračne cirkulacije.

POGLAVITNA LITERATURA

1. Manohin, V., Vprašanje monsonov. Meteorološki zbornik, 1959, št. 2
2. Lautensach, H., Ist in Ostasien der Sommermonson der Hauptniederschlagsbringer? Erdkunde, B. III, zv. 1, marec 1949
3. Trewartha G., Climate as related to the jet stream in the Orient. Erdkunde, B. XII, zv. 3, sept. 1958
4. Hromov, S.P., K didaktike voprosov običej cirkulaciji atmosferi. Vestnik Moskovskega universiteta. Geografija, 6. 1968
5. Jen. Hu-Chang, The Indian Summer Monsoon. Geographical Review July 1967
6. Šegota, T., Fizička geografija-Klimatologija. Zagreb 1963.
7. Bluthgen, J., Allgemeine Klimageographie. Berlin 1964.

Darko Radinja

Nova spoznanja o obliki zemlje v geografski luči*

Čedalje bolj se kopičijo spoznanja, kako oblika zemlje opredeljuje tudi najbolj osnovne poteze geografske sfere (geosfere), npr. pasovnost, azonalnost in polarno oziroma polutno asimetrijo.

Glede na vertikalni razpon reliefa (s Čomolungmo blizu 9 km absolutne višine - točneje 8 848 m ter Marijanskim jarkom z nekaj nad 11 km - točneje 11 034 m) dosega njegova amplituda domala 20 km - točneje 19 882 m.

*iz referata na VIII. zborovanju slovenskih geografov na Ravnah 1969. leta.

V takih in podobnih dimenzijah čedalje bolj spoznavamo vrednosti, ki kažejo na določene geofizikalne in druge zakonitosti, v katere je zajeta celotna zemlja. Takih podatkov ne omenjajo več zaradi same ilustracije ali zanimivosti, temveč jih čedalje pogosteje navajajo v zvezi z različnimi drugimi dimenzijami in geofizikalnimi potezami zemlje. Za primer naj navedem, da je sploščenost zemlje na polih skoraj točno tolikšna,

kolikor znaša absolutna amplituda dejanskega reliefa na zemlji.

V najbolj enostavni podobi je zemlja okrogla (risba I). Kakor vemo, so prve predstave o okrogli obliki zemlje vzniknile v antični Grčiji že v VI. stol. pred našo ero (Pitagora, 580-500 pred n.e.).

V XVII. stol. (1672. leta) je J. Richer opazil počasnejše nihanje nihala na ekvatorju v primerjavi z višjimi geografskimi širinami. Kmalu zatem (1690. leta) sta Huyghens in Newton pojasnila tovrstno nihanje sekundnega nihala z manjšo oddaljenostjo polov od središča zemlje v primerjavi z ekvatorjem. Newton je tudi dokazal, da je zemlja sferoid oziroma rotacijski elipsoid (risba II), kar je posledica učinkovanja centrifugalnih sil, ki se uveljavljajo z rotacijo zemlje.

O dimenzijah zemeljskega sferoida oziroma elipsoida se je do danes zvrstilo že več izračunov. Zadnje znano izračunavanje je 1950. leta opravil Izotov. Po njem ima zemeljski sferoid naslednje dimenzije:

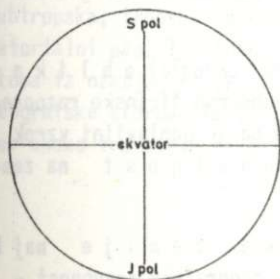
1. ekvatorski radij (a) ali veliki polmer
zemlje 6378,24 km
2. polarni radij (b) ali mali polmer
zemlje 6256,86 km
3. razlika med ekv. in polarnim polmerom
(a-b) 21,38 km
4. sploščenost zemlje $\frac{a-b}{a}$ 1:298,3 km
5. obseg meridianske elipse 40009 km
6. obseg ekvatorske elipse 40076 km
7. volumen zemlje 108310¹² km

Sredi 19. stoletja (1859. leta) je F. Schubert dokazal, da zemlja ni elipsoidna samo v meridianski smeri temveč tudi v ekvatorski. Ekvator torej ni krožnica temveč elipsa. Zemlja potemtakem ne bi bila samo dvoosni elipsoid temveč triosni. To pa pomeni, da ima zemlja tudi meridiansko asimetrijo (risba IV.). Geografski pomen te asimetrije pa so doslej še premalo proučevali.

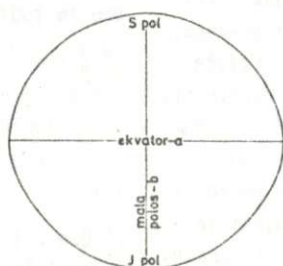
Makrorelief zemlje se v celoti močno razlikuje od ma-

PREDSTAVE O OBLIKI ZEMLJE

I. KROGLA
(PITAGORA-VI. STOL. PRED N. E.)

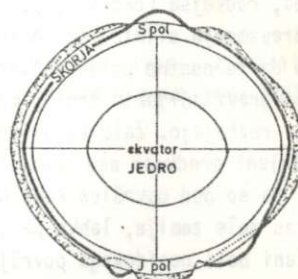

II. SFEROID (dvoosni rotacijski elipsoid)
(1672 - RICHER, HUYGHENS, NEWTON)

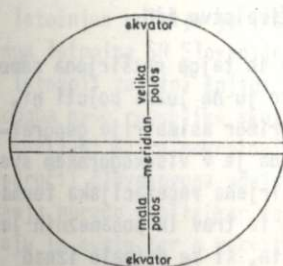
IZRAČUNI: BESSLER 1841, CLARKE 1858, HAYFORD 1909, KRASOVSKIJ 1936, IZOTOV 1950.

III. GEOID
(1873-LISTING)

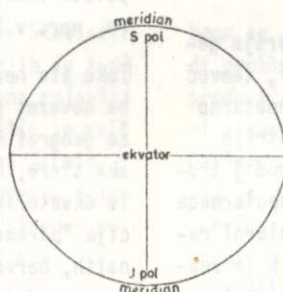
POVRŠJE: SFEROIDA — GEOIDA —
KONTINENTOV — OCEANOV

IV. TRIOSNI SFEROID
(1859 - ŠUBERT)

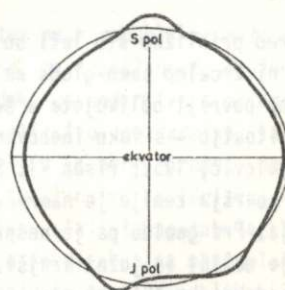
MERIDIANSKA ASIMETRIJA
(ASIMETRIJA, KATTERFELD-1958)

V. ASIMETRIČNI SFEROID
(2 in 3 osni)
(1952 ŽONGOLOVIČ)

POLARNA ASIMETRIJA
(ANTISIMETRIJA)

VI. KARDIOID
(1958-KATTERFELD)

POLARNA ASIMETRIJA
(ANTISIMETRIJA)

tično pravilne oblike sferoida (elipsoida). Te razlike ostanejo, tudi če spregledamo največje nepravilnosti površja.

Zemeljsko površje je v vsaki točki najbolj stabilno, kadar je njegov položaj pravokoten na smer težnosti. Zaradi različne gostote zemlje pa se smer težnostne sile odklanja od smeri radiusov elipsoidne zemlje. Zaradi tega dejansko površje zemlje ni okroglo ali elipsoidne oblike temveč poteka ponekod niže drugod višje od elipsoidnega površja.

Takšno površje si najlažje zamišljamo na morju, kjer se vodni delci skoraj neovirano premeščajo glede na površje, pač pa zavzemajo ustrezno lego glede na smer težnosti.

Obliko zemlje, katere površje je povsod pravokotno na smer težnostne sile, so poimenovali - kot vemo - geoid (Listing, 1873).

Razporeditev nižanih in dvignjenih delov geoida zavisi od različne gostote zemeljske skorje, kar ustvarja kontinentalne grude in oceanske kotanje (risba III).

Gostota snovi na zemlji se manjša od središča proti površju v smeri jedro-plašč-skorja. Tudi v sami skorji je spodnja, bazaltna plast, ki poteka blizu oceanskega dna, gostejša (okoli 3,0), medtem ko je zgornja, granitna plast, ki sestavlja predvsem kontinentalne grude, redkejša (okoli 2,8). Zato težja oceanska skorja preusmerja silnice težnostnega polja proti oceanom, tako da težnostno polje ustvarja semkaj se stekajoče snope gravitacijskih linij, medtem ko se nad kontinenti snopi razhajajo. Zato so dvignjeni deli geoida razprostranjeni predvsem nad oceanskimi kotanjami, nižani deli pa so pod površjem kontinentov. To sicer ne velja za vse dele zemlje, lahko pa trdimo, da dvignjeni in nižani deli geoidovega površja v pretežni meri vendarle zrcalijo razmerja dejanskega makroreliefa zemlje. Pri tem je razlika med geoidovim in sferoidnim površjem dvakrat manjša od polarne (sferoidne) sploščenosti zemlje. Merjenja kažejo, da je v Aziji geoidovo površje za 145 m niže od sferoidovega, medtem ko je na Atlantskem oceanu za 125 m višje. Amplituda znaša tedaj 270 m.

Že pred približno sto leti so opazili, da površje geoida ni zrcalno samo glede na dejanski relief, temveč se obe površji odlikujeta s še obsežnejšo planetarno zakonitostjo - s tako imenovano polarno asimetrijo (Žongolovič, 1952; risba V). Severnopolarni radij trdnega površja zemlje je namreč krajši od južnopolarnega radija. Pri geoidu pa je nasprotno, severnopolarni radij je daljši in južni krajši. V obeh primerih je zemlja podobna hruški oziroma srcu; razlika je le v tem, da ima ta oblika zemlje v prvem oziroma drugem primeru nasprotno lego. Gre torej za splošno porušeno simetrijo severne in južne polute oziroma za polar-

no nesomernost (asimetrijo) polut (Katterfeld, 1958). Po tem naziranju so srcu podobno obliko zemlje začeli imenovati kardioid (risba VI).

Merjenja zemlje s pomočjo umetnih satelitov ne prinašajo samo novih podatkov v geodetskem pogledu temveč tudi v geofizikalnem oziroma geodinamičnem, kar je za geografijo prav tako pomembno. Obilica zanesljivih ali kar že osupljivo natančnih podatkov (gre za točnosti do nekaj centimetrov pri ogromnih na celotno zemljo se nanašajočih razdaljah), ki jih zbirajo s pomočjo umetnih satelitov in obdelujejo z elektronskimi stroji, čedalje bolj odpira vpogled tudi v same zakonitosti, ki vladajo med posameznimi pojavi na zemlji, npr. med obliko, velikostjo in strukturo zemlje; bodisi zemlje kot celote kot tudi posameznih njenih delov. V tem pogledu je komaj nekajletna doba umetnih satelitov ter z njo povezana znanost in tehnika že prinesla v razvoj matematične geografije nov vzpon po razmeroma dolgem in občutnem zastoju v tej veji geografije.

Umljivo je, da polarna asimetrija zemlje odseva tudi v asimetriji makroreliefa obeh polut oziroma v njuni različni kontinentalnosti, saj vemo, da je severna poluta bolj kontinentalna od južne. Razporeditev in potek trdnega površja zemlje pa odloča hkrati tudi o drugih osnovnih geografskih potezah na zemlji. Med drugim tudi o naslednjih:

- 1) Sferoidna (skoraj okrogla) oblika zemlje povzroča neenakomerno širinsko razporeditev sončne radiacije - to pa je poglavitni vzrok za geografsko zonalnost na zemlji.
- 2) Geoidna oblika zemlje naj bi povzročala drugo poglavitno geografsko posebnost - azonalno razporeditev kontinentov in drugih z njimi tesno povezanih makro geografskih pojavov.
- 3) Polarna (poluta) asimetrija se ne zrcali samo v planetarni obliki zemlje in v različni razporeditvi kopna in morja ene in druge polute temveč še v drugih komponentah geografske sfere, npr. v klimi, rastju, živalstvu itd.

Tako sta npr. pasova tundre in tajge razširjena samo na severni poluti, medtem ko ju na južni poluti ni. Že geograf K. Troll je dal primer asimetrije geografske sfere, ko je opozoril, da je v visokogorskem svetu ekvatorialnega pasu razširjena vegetacijska formacija "paramos", sestavljena iz trav in posameznih lesnatih, barvno pestrih rastlin, ki se dvigajo iznad travne odeje. V tropskem visokogorju tudi ni letnih časov, zato so prek vsega leta možne močne zmrzali. Enako rastje pa ima tudi obsežno prostranstvo južne polute, kjer so redki otoki pokriti s travno odejo.

imenovano tussoka v izrazito oceanski klimi zmernege pasu.

Asimetrija geografske sfere pa je najbolj izrazita v polarnem svetu. Spomnimo se samo na nasprotje v reliefu Arktike in Antarktike; na severu je arktični ocean, na jugu antarktični kontinent. Obsežnemu morskemu in skromnemu celinskemu ledu ter ogromni razpostranjenosti stalno zamrznjenih tal (mrzlot) na severni poluti ustrezajo na južni poluti skromne površine mrzlot in skromen obseg morskega ledu ter obsežen celinski led. V fitogeografskem pogledu je Antarktika polarna puščava medtem ko prevladujeta v enakih širinah severne polute (66 do 78°) drevesna tundra in tajga. Asimetrija je tudi glede favne; medtem ko so v Arktiki kopni sesalci, je Antarktika docela brez njih. Simbol Arktike - severni medved, simbol Antarktike - pingvin.

Polarna asimetrija geografske sfere se ne uveljavlja samo v geološki sedanosti, temveč se je ta nesomer- nost morala razviti že v geološki preteklosti. Nekdanje gozdove Antarktike so npr. sestavljale drevesne vrste (pedokarpus, aurakarija, južna bukev), katerih domovina je južna in ne severna poluta.

Tretja, prav tako obsežna posebnost geografske sfere je njena zonalnost ali pasov- nost. Geografska sfera zemlje je širinsko-pasovna. Podrobnejše razčlenitve razlikujejo 13 geografskih pasov na zemlji: po dva polarna, subpolarna, zmer- na, subtropska, tropska in subekvatorialna ter vmesni ekvatorialni pas. Ta širinska struktura geosfere pa iz- stopa iz ozadja, ki ga tvori še obsežnejša struktura geografske sfere-asimetrija. Zato prirodne poteze si- cer enako imenovanih pasov ene in druge polute niso

enake, čeprav so podobne, razlike med njimi pa naraščajo z višjo geografsko širino, s približevanjem k polom.

Obe prikazani strukturi geografske sfere (širinska zo- nalnost in polarna, bolje rečeno polutna asimetrija) sta vsekakor med poglavitnimi potezami geosfere ter v neposredni odvisnosti od geoidne oziroma kardiodne oblike zemlje.

Poglavitni viri:

1. G.N. Katterfeld, Lik Zemli, Geografiz, 1962.
2. K.K. Markov, Geofizičeskoe napravlenie, glava IV, (v knjigi Obščaja fizičeskaja geografija, Moskva 1967) - priložena skica
3. Astronomičeskij ežegodnik SSSR, Moskva 1955-1968
4. F. Bratkovič, Spoznanja o obliki in velikosti Zemlje skozi stoletja, Gosp.kol., Ljubljana 1965.
5. R. Gašparovič, Matematička geografija, Sarajevo 1969
6. M. Pengov, Univerzalna magnetna teorija. Inštitut za elektrozveze v Ljubljani, Ljubljana 1957

KNJIŽEVNOST

Statistični letopis SR Slovenije 1969*

V letošnjem poletju je izšel že osmi zvezek Statistič- nega letopisa SR Slovenije. Kakor v prejšnjih je tudi v letošnji zajetni knjigi podatkov prikazana celovita podoba naše republike skozi zadnje desetletje in več. S serijami najraznovrstnejših podatkov z različnih področij človekovega udejstvovanja in njegovega delo- vanja moremo dobiti kar se da popolno predstavo o polo- žaju in mestu ter o razvitosti naše republike.

Tudi letošnji Statistični letopis je vsebinsko razde- ljen na trideset poglavij. V prvem sta prikazana ozem- lje in podnebje SR Slovenije, v drugem je podana druž-

beno in politična ureditev naše republike, nato sle- di prebivalstveni pregled, pa zaposlenost, družbeni produkt in narodni dohodek, gospodarstvo s posamezni- mi vejami dejavnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, industri- ja in rudarstvo, gradbeništvo in obrt, promet, notra- nja in zunanja trgovina, gostinstvo in turizem) ko- munalna dejavnost itd. Temu statistično-tabelaričnemu pregledu podatkov sledijo dokaj obsežna metodološka pojasnila pa stvarno kazalo in pregled publikacij, ki jih je doslej izdal Zavod SR Slovenije za statistiko.

Nimam namena podrobneje razčlenjevati letošnjega slo-

venskega statističnega letopisa, pač pa se bom ustavil samo pri prikazu nekaterih podatkov, za katere menim, da je koristno, če jih imamo pri roki.

Na osnovi štetja registra prebivalstva je ugotovljeno, da je imela naša republika 31. marca 1969. leta že 1.710.618 prebivalcev, med katerimi prevladujejo ženske z 51,8%. Potemtakem se je v zadnjih osmih letih število prebivalstva v SR Sloveniji povečalo za 7,5%, in prav za toliko se je povečala tudi gostota obljudečnosti, ki znaša sedaj 84,4 ljudi na km². Druga osnovna ugotovitev pa je ta, da je pri nas sedaj že manj kot četrtina kmetijskega prebivalstva (24,2%). Nadalje spoznamo, da rodnost v Sloveniji še nadalje pojema (v letu 1968 je znašala 16,8‰), ki daje ob sorazmerno visoki umrljivosti (10,2‰) relativno nizko stopnjo naravnega prirastka (6,6‰ ali 11.134 oseb). V letu 1968 je znašal v SR Sloveniji selitveni saldo +939 oseb. Ako podrobneje pogledamo smeri selitvenih tokov prebivalstva, spoznamo, da se iz drugih republik priseljuje v SR Slovenijo več ljudi kot pa jih odhaja od nas na njihova področja (selitveni saldo znaša +2.121 oseb), s tujino pa ima naša republika negativno selitveno bilanco (-1.182 ljudi), ki je značilna skoraj za vsa povojna leta. Na osnovi dobljenih podatkov tudi spoznavamo, da k naraščanju števila prebivalstva v SR Sloveniji največ prispeva naravni prirastek (92,2%) in le manjši delež odpade na priselitve (7,8%).

V začetku letošnjega leta je v 51 slovenskih mestih živel že 649.408, to je 38% vsega prebivalstva naše republike. V zadnjem letu je prebivalstvo slovenskih mest naraslo za 1,9% ali za 12.031 oseb. To pa pomeni, da so naša mesta porasla prav za toliko, kot se je povečalo število prebivalstva v SR Sloveniji. Iz tega moramo povzeti sklep, da so danes pri nas mestna na-

* Izdal Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1969, 516 strani, cena 35,00 din.

selja tista, v katerih število prebivalstva narašča na račun celotnega ozemlja Slovenije.

V lanskem letu se je število v Sloveniji zaposlenih dvignilo le za 0,9%, kar pomeni, da je bila zaposlenost celo za 2,2% nižja kot v letu 1965. Zato ni prav nič čudno, da je poleg velikega števila naših ljudi, ki so zaposleni v tujini, še vedno veliko število brezposelnih. V letu 1968 je bilo v Sloveniji 19.033 nezaposlenih, med katerimi je bilo kar 61,9% žensk. Toda med nezaposlenimi je bilo 13,9% visokokvalificiranih in kvalificiranih delavcev, 74,3% polkvalificiranih in nekvalificiranih delavcev in celo 7,9% ljudi z visoko, višjo ali srednjo strokovno izobrazbo, medtem ko preostali delež odpade na ljudi z nižjo strokovno izobrazbo.

Podatki za družbeni produkt in narodni dohodek so v pričujočem letopisu podani za leto 1967. Na osnovi teh sklepamo, da se je v zadnjih devetih letih narodni dohodek pri nas povečal za 265,6%, medtem ko se je njegova vrednost na 1 prebivalca povečala od 2.235 na 8.172 dinarjev (po tekoči vrednosti dinarja!). Od leta 1961 do 1967 se je delež narodnega dohodka, ki ga daje industrija zmanjšal od 49,5% na 41,3%. V tem času se je zmanjšal delež narodnega dohodka tudi v kmetijstvu (od 14,8 na 11,9%), obrti in v komunalnih dejavnostih pa se je povečal, in sicer v gradbeništvu od 8,4% na 10,5%, v prometu od 5,1 na 6,0% v trgovini od 10,9% na 21,3%, v gostinstvu ter v turizmu od 1,8% na 2,8%.

K temu prikazu naj dodam še naslednje: Statistični letopis SR Slovenije je opremljen s številnimi barvnimi diagrami in kartogrami, kar uporabnost knjige samo poveča. Letopis je nedvomno dobrodošel slehernemu, ki se želi podrobneje spoznati in seznaniti z razvojnimi težnjami težavami naše republike.

Mijan Natek

Pomurje - turistični vodnik¹

Že dlje časa je med pomurskimi turističnimi delavci tlela skrita želja, da bi mogli v obliki turističnega informatorja, izdanega v knjižnem obsegu, predstaviti svoja turistično zelo zanimiva in privlačna po-

dročja. Res je, da so se posamezne zvrsti turizma v Pomurju pričele v večjem, komercializiranem obsegu razvijati šele v zadnjih desetih letih. In še danes je večina turističnega prometa omejena na posamezne

1) Pomurje, Turistični vodnik. Uredil prof. Bela Sever. Založila in s sodelovanjem Pomurske turistične zveze izdala Pomurska založba. Murska Sobota 1969, 232 strani, cena 30,00 din.

kraje, ki jih obiskovalcem ponuja ta košček slovenske zemlje. Toda samo v zadnjih petih letih se je število gostov v Pomurju več kot podvojilo. To nas ne preseneča, če se spomnimo, da je Pomurje na stičišču oziroma križišču pomembnih mednarodnih poti, ki so usmerjene bodisi proti severovzhodu oziroma severu bodisi proti severozahodu.²⁾ Z večjo odprtostjo naših državnih meja kakor tudi z zgraditvijo oziroma z modernizacijo ceste od Lendave do Dolge vasi ob državni meji z Madžarsko, se je Pomurje kar naenkrat znašlo v vrvežu mednarodnega turističnega prometa, ki je v poletnih meseci merjen predvsem od severa proti Jugu. Če temu dodamo še posebnosti naravnega okolja, ki je kot nalašč za pernato divjad, potem nas tudi ne presenečajo izredno številni obiski domačih in tujih lovcev. Lovni turizem ima poleg stacionarnega (Radenska Slatina, Moravci) ter izletniškega oziroma tranzitnega najpomembnejšo vlogo v pomurskem turističnem gospodarstvu. Zato ni nič presenetljivega, da so nakazane težnje v razvoju turizma v Pomurju vedno bolj in bolj silile tamkajšnje turistične delavce, da bi z značilnostmi in zanimivostmi svojega področja seznanili tudi širši krog ljudi. In res, že dolgo časa se nam svet ob Muri ni tako nazorno in zaokroženo predstavil s svojo mikavnostjo kot prav s pričujočim Turističnim vodnikom.

Turistični vodnik po Pomurju je zajetna knjiga žepnega formata (11,5 x 18 cm), saj obsega 232 strani. Vsebinsko je razdeljena na več tematsko zaokroženih poglavij. V prvem delu z naslovom Pomurje (str. 7-29) predstavlja prof. B. S e v e r osnovne geografske karakteristike pokrajine. S tekočim pripovedovanjem nas popelje v bližnjo geološko preteklost goric in dolin, v kateri se je oblikovala njihova današnja podoba. Seznanjani nas s podobnimi potezami pokrajine, spregovori o pokrajinskih značilnostih in njihovih ljudeh. V vsej pisani podobi lepote zažive pred nami Lendavske gorice in Goričko, pomurska ravnina z logi in mrtvimi rokavi ter prleške vinorodne gorice.

V drugem delu nas M. Š o š t a r i č seznanja s floro in favno (str. 31-60). Poleg splošnega orisa so še posebej in podrobneje prikazane značilnosti travnatega in gozdnatega sveta in rastaja v njem. Nadalje so v tem delu opisana in krajevno označena vsa pomembna in stara drevesa, ki v popotniku vzbujajo pozornost in občudovanje. Avtor nam z opisi predstavi velike gozdove v Pomurju (npr. Črni log pri Mostju, Popovnjak pri Polani, Murska šuma pod Petišivci ob Muri, Tiloš v Lžkovcih idr.) kakor nas tudi seznanja s parki in z ne navadnimi drevesi v njih.

Zgodovinski prikaz Prekmurja in Prlekije sta pripravila F. Š e b j a n i č i n D. N o v a k (str. 61-100). V njem natančno razčlenjujeta tista poglavitna dejstva iz preteklosti obravnavanega ozemlja, ki utegnejo zanimati popotnika in turista. V zgodovinskem mozaiku so potemtakem predstavljene ustrezne osnove, ki nam omogočajo boljše poznavanje preteklosti te pokrajine, s tem pa tudi lažje dojemamo njeno današnjo samobitnost. V. S a g a d i n je prispeval prikaz in opis kulturnih in zgodovinskih spomenikov Pomurja, medtem ko je V. K o r e n pripravila narodopisno podobo pokrajine. V njenem prispevku so zelo zanimivi in izčrpni opisi domače delavnosti (npr. tkanje platna, pletenje slamnatih posod itd.), sejmov, ljudskega prometa (splavarji na Muri, romanja), kmečkega doma, domače noše in ljudske prehrane, šeg in običajev. Nadalje nam v svojem prispevku prikazuje značilnosti ljudskega jezika v Prekmurju, pa ljudsko umetnost, kmečko gospodarstvo itd. Naslednje poglavje, ki ga je tudi napisal B. S e v e r, prikazuje gospodarsko podobo Pomurja (str. 179 do 198). V njem so orisane glavne ekonomske značilnosti in razvojne težnje v različnih predelih Pomurja. V tem poglavju pa je posebna pozornost posvečena pomurskim zdraviliščem (Radenci, Moravske toplice, termalno kopališče v Lendavi in v Banovcih pri Veržejju), na katerih sloni dobršen del pomurskega turizma pa lovu in ribolovu. V sklepnem poglavju z naslovom Krajevni vodnik (str. 199 - 229) pa so z vsemi najbolj značilnimi oznakami prikazana središča pomurskih občin kakor tudi vsa večja in za turizem kolikor toliko pomembna naselja.

Turistični vodnik po Pomurju nas more tako po vsebinskem obsegu kakor tudi po skrbni opremljenosti (v njem je 50 črno-belih fotografij J. K o l o š e, trideset vinjet, dve barvni reprodukciji s prekmursko in prleško narodno nošo) vsekakor zadovoljiti. Vsakdo, ki bo knjigo prebral, bo spoznal, da so jo sestavili in napisali dobri poznavalci in proučevalci Pomurja. Pričujoča knjiga ni samo tehten prispevek za vsakdanje potrebe turistične propagande, temveč tudi lep, zakrožen priročnik za spoznavanje in razumevanje posebnosti preteklosti ali današnje podobe pomurske pokrajine. Zaradi te splošno informativne vsebine zasluži knjiga, da pride na police zlasti vseh šolskih knjižnic. Še prav posebno pa jo priporočamo vsem geografom.

Milan Natek

2) Bela Sever: Stanje in perspektive turizma v Pomurju. Turistični vestnik, XVII, šte. 1, str. 17-23, Ljubljana 1969.

Mira Lojk: Geografska bibliografija Slovenije za leto 1967

Med slovenskimi geografskimi publikacijami prav gotovo posvečamo bibliografijam premajhno skrb, kakor da bi s tem hoteli poudarjati drugorazredni pomen tovrstne literature. Menim pa, da sleherna bibliografija, pa najsi bo vsebinsko še tako okrnjena, zasluži vso pozornost in podporo sleherne matične ali sorodne strokovne ali znanstvene discipline. Kajti tudi s sleherno geografsko bibliografijo moremo kolikor toliko dobiti celotnostni vpogled v tvorno dejavnost svoje lastne stroke kakor tudi sorodnih vej znanstvenih disciplin, ki se ukvarjajo s proučevanjem prostora in njegovih različnih pojavnih oblik in procesov. Prav zaradi tega more postati geografska bibliografija ogledalo našega dela, pregled vrednosti opravljenega dela; nuditi nam more neposreden vpogled v razvejenost naše stroke, prikazuje naj vrednost (naših) lastnih raziskovalnih dosežkov, kar se pač lahko neposredno kaže ali v objavljanju strokovnih spoznanj v tuji bodisi v jugoslovanski bodisi v drugi zamejski geografski ali sorodni književnosti.

S pričujočim zvezkom Geografske bibliografije Slovenije (ta bibliografija po goriškem zborovanju slovenskih geografov namreč redno izhaja) smo dobili dragocen prispevek, ki nam z obema prejšnjima (za obdobje 1960-1965 in za leto 1966) daje kar najbolj prepričljiv vpogled v ustvarjalni zagon in tematsko problematiko slovenskih geografov v zadnjih osmih letih. Doslej smo žal, edini v državi, ki skrbimo za redno sestavljanje in izdajanje geografske bibliografije.

V Geografski bibliografiji za leto 1967 je zajetih 264 bibliografskih enot, ki so razdeljene po ustreznih poglavjih. Za razliko od prejšnjih dveh zvezkov ugotavljamo, da se zadnji zvezek razlikuje po tem da ne upošteva več druga, za geografijo pomembna dela sorodnih strok. V zadnjem zvezku geografske bibliografije so namreč upoštevana vsa geografska in negeografska dela (samostojne publikacije, razprave, članki, poročila, ocene, karte in diafilmi) slovenskih geografov, ki so izšla v tisku ali pa so bila strojepisno avtografirana v letu 1967 doma, v ostalih republikah Jugoslavije ali v tujini. Poleg tega so vanjo uvrščena geografska

dela drugih (tujih) geografov, ki so izšla pri nas, oziroma dela tujih geografov o Sloveniji, ki so bila tiskana ali v drugih republikah naše države ali v tujini (gl. uvodne pripombe na str. 1). Te navedbe, ki smo jih povzeli iz uvoda, nam dovolj prepričljivo povedo, da se je s temi spremembami zožil vsebinski pregled bibliografije. Nikjer pa ni mogoče zaslediti pojasnila, zakaj so v zadnjem letniku geografske bibliografije izpuščena za našo stroko izredno pomembna dela sorodnih ved.

Živimo v izredno burnem času, ki na vseh področjih človekovega udejstvovanja zahteva skrbno spremljanje metodoloških in vsebinskih dosežkov ne samo na področju lastne stroke, temveč tudi v številnih drugih - predvsem v sorodnih vejah. Nobena veda se ne more več zapirati v ozke meje svoje stroke. Menim, da velja, to zlasti za geografijo, ki je izredno kompleksna prostorska disciplina. Zato moramo geografijo in geografsko znanost odpirati tako navzven kakor tudi navznoter. Prav zato se mi zdi zadnji zvezek Geografske bibliografije Slovenije precej pomanjkljiv. Ali ne bi bilo za geografijo, za njen ugled v javnosti koristneje, da bi bila v njeni bibliografiji objavljena tudi dela sorodnih strok, vsaj tistih, ki se jih pri svojem delu poslužujemo in na katerih moremo graditi nova spoznanja? Prepričan sem, da pri sestavljanju kakršne koli bibliografije ne smemo imeti pred očmi samo strokovne - profesionalne strukture avtorjev, temveč predvsem vsebinski značaj prispevkov, ki jih želimo in moramo uvrstiti v svojo bibliografijo. Današnja razvejenost posameznih strok (med katerimi geografija niti ni na zadnjem mestu) je že tolikšna, da je med njimi že prav težko postaviti meje, niti najmanj pa jih ni mogoče razmejiti z osnovno - poklicno izobrazbo znanstvenikov oziroma strokovnjakov - specialistov. Prav zato menim, da bi bilo zadnji zvezek slovenske geografske bibliografije pravilneje poimenovati z naslovom: Bibliografija geografov o Sloveniji.

Kljub vsem tem pomislekom oziroma kritičnim pripombam pa menim, da Geografska bibliografija Slovenije

* Izdal Inštitut za geografijo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1969, 52 str., 4⁰, (cikl.).

za leto 1967 tudi takšna, kakršna je prišla med nas dovolj plastično očrtala razvojne smeri in težnje v slovenski geografiji. Ker nobena bibliografija ni namenjena le ožjemu krogu zainteresiranih ljudi, temveč je nedvomno potrebna in namenjena širšemu krogu, sem

prepričan, da bo tudi zadnja Geografska bibliografija Slovenije našla pot vsaj do številnega kroga geografov - pedagogov kot eden izmed temeljnih virov dopolnilnega izobraževanja.

Milan Natek

DROBNE NOVICE

Ali obstoja Zalivski tok?

To vprašanje, ki ga je tokrat sprožil Poljak P. Kucevič je naletelo na precejšen odmev tudi v svetovnem dnevnem časopisju. Tudi J. Karvovskij, prof. gdanskega politehničnega inštituta, naj bi podvomil v pravilnost današnjih predstav o morskih tokovih, predvsem glede Zalivskega toka. Pri tem poudarjajo, da so nekateri francoski znanstveniki že 1930. leta podvomili v točnost splošno sprejetih pojmovanj o naravi Zalivskega toka. Kucevič podaja npr. kritično stališče glede pojmovanja, ki ga imajo o morskih tokovih drugi npr. Karvovskij. Pri tem je videti, da ima glavne pripombe o dosedanjih meritvenih metodah, ki naj bi imeli osnovno napako v tem, da ne upoštevajo vplive oziroma motnje, ki nastajajo z morskim valovanjem. Spotika pa se tudi ob pomanjkljivosti nekaterih sodobnih meritvenih metod, s katerimi merijo morske tokove. Pri tem je zanimivo, da našteva druge, danes že zastarele metode, pa tudi nekatere nove, ki naj bi bile bolj zanesljive od dosedanjih (plovci različnih sistemov, radioaktivne izotope, geomagnetna merjenja tokov - GEK ali EMIT). Nič pa ne pove o avtomatih, ki samodejno registrirajo tokove. Zanimarja tudi možnosti in izkušnje glede teoretičnih proučevanj in dvomi nad izračuni tokov s posrednimi metodami, čeprav so to že priznani pripomočki v sodobnem določevanju morskih tokov.

Teorija dandanes že omogoča določevati tokove na osnovi gostote morske vode, (poznati je treba zgolj temperaturo in slanost) ali pa po strukturi gradientskega polja nad morjem.

Taka izračunavanja, zasnovana na spoznanjih doslej zbranega gradiva, so pokazala, da dosedanje karte precej točno prikazujejo srednje (povprečne) razmere celotnega sistema posameznih oceanov in morij.

Nova opazovanja nikakor niso v nasprotju z dosedanjimi predstavami o morskih tokovih, dodajajo le nove podrobnosti. Naloga sodobne oceanologije je predvsem v tem, da precizira posamezne dele cirkulacije in pojasni spreminjanje tokov prek leta in v daljših časovnih kolebanjih. V ta namen se tudi vrstijo posebne raziskovalne odprave raznih držav in mednarodnih organizacij, v zadnjih petih letih tudi v okviru programa mednarodnega hidrološkega desetletja (IHD).

Tovrstne ekspedicije, ki se poslužujejo med drugim tudi posebnih plovnih oziroma zasidranih postaj, so se v zadnjem času mudile ne samo na področju Zalivskega toka temveč tudi v ekvatorialnih morjih, v Indijskem oceanu, v severnem Pacifiku, na antarktičnem morju itd. Bibliografija stvarnih opazovanj in podatkov o tokovih in ustreznih kartah (od posameznih zalivov in manjših morij do celotnih oceanov) je ogromna. Ta literatura vsebuje na tisoče razprav, ki potrjujejo ustaljene predstave o morskih tokovih. Prav tako ne smemo prezreti, da so nekateri dvomi glede metodologije merjenj in interpretacije podatkov že dalj časa znani. Kucevič in drugi nedvomno močno pretiravajo, ko govore, da so se nedavno pojavili glasovi, ki izražajo dvom o blagodejnosti učinkovanja Zalivskega toka na klimo Zahodne Evrope in da se vse pogosteje porajajo dvomi ter da se vse srditeje prepirajo znanstveniki. Govoriti bi se moglo kvečjemu o različnem pristopu do reševanja nalog oziroma o razlikah glede ocenjevanja točnosti in zanesljivosti posameznih opazovanj. Pri tem naj opozorimo samo na knjigo, ki zelo na široko zajema celotni problem morskih tokov v teoretični luči. Napisal pa jo je eden izmed najbolj znanih sodobnih oceanologov (Strommel Golfstream, London 1960).

Avtor sicer ne obravnava zalivskega toka kot "reke v oceanu", saj so take predstave že zdavnaj zastarele. Pač pa postavlja, da je ta tok povezan z močnimi vplivi in součinkovanjem tako tropskih kot subpolarnih voda. Prav s pomočjo teh vplivov pojasnjuje avtor zamotanost, vijuganje in spremenljivost tega toka prek leta.

Ni torej nikakršnih dvomov glede tega, ali Zalivski tok obstaja ali ne, pa čeprav so tovrstna vprašanja dobila po nepotrebnem širok odmev v svetovnem tisku. Na sedanji stopnji razvoja oceanografske znanosti res ni mogoče dvomiti v obstoj oziroma mehanizem morskih tokov kakršnega smo doslej poznali.

D.R.

DRUŠTVENE VESTI

Osmo zborovanje geografov na Ravnah je za nami

Začelo se je 12. septembra 1969 na Ravnah na Koroškem, kjer se je v Domu železarjev na Čečovju zbralo okoli 110 geografov iz SR Slovenije in štirje s Tržaškega oziroma Goriškega. Otvoril ga je po stari navadi predsednik GDS, ki je v pozdravnem govoru med drugim dejal.

"Z osmim povojnim zborovanjem uvrščamo Ravne na konec niza kongresnih krajev, v katerem se vrstijo Kamnik, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Portorož, Velenje in Nova Gorica. Od Maribora dalje stremimo z republiški zborovanji, ki so imela nekatera naziv seminar, druga zbor, zborovanje ali kongres, postopoma spoznavati mejne, večidel gospodarsko manj razvite predele Slovenije, da bi lahko o njih bolj doživeto in objektivneje pisali in poučevali. Z Ravnami smo zaključili prvi krog povojnih zborovanj na robu Slovenije in pred nami je naloga, da začrtamo značaj bodočega niza kongresov. Morda je naše, osmo zborovanje že začetek novega v tem, da v naših referatih obravnavamo obmejne kraje tokraj in onkraj meje kot enoto in začenjamo probleme zamejske Slovenije. Vse to je posledica odpiranja slovenske geografije mednarodnih tokovom. Naše zborovanje je prvo zares slovensko in ne samo republiški kongres, saj sodelujejo kot poslušalci in kot referenti naši kolegi iz zamejstva. Med nami jih prisrčno pozdravljamo.

Na osmem zborovanju bomo v prelepi deželi pod Obirjem Peco, Uršljo, Kopo, Košenjakom in Svinjo med Korošci, ki jih državna meja ne deli kot osemtrideseti vzporednik Korejo ali sedemnajsti vzporednik Vietnam. Deli jih odprta meja, ki zahteva v smislu dobrih sosedskih

odnosov medsebojno spoznavanje. Z obravnavanjem Vzhodne Koroške kot ene regije ne glede na državno mejo bomo geografi s tem zborovanjem po svoje pripomogli k temu namenu!...

...." V prijetno dolžnost si štejem, da lahko v naši sredi pozdravim prof. dr. Avgušтина Laha, predsednika Prosvetno kulturnega zbora Zvezne skupščine, nadalje prof. dr. Vladimirja Bračiča, člana Izvršnega sveta Skupščine SRS. Z zadovoljstvom pozdravljamo predsednika skupščine občine Ravne tov. Ivana Strmčnika, tov. prof. Toneta Golčerja, podpredsednika občinske skupščine Ravne, in prof. F. Sušnika, uglednega javnega delavca in ravnatelja študijske knjižnice na Ravnah.

Tov. prof. in ravnatelj gimnazije T. Golčer se je zahvalil za pozdrave in v kratkem nagovoru orisal glavne geografske, zlasti gospodarske poteze jugoslovanske koroške.

Nadaljnje delo plenarnega zasedanja prvo dopoldne, ki je bilo namenjeno spoznavanju Vzhodne Koroške, je vodil delovni predsednik S. Ilešič, Referirali so:

- S. Ilešič, Mežiška dolina in Slovenska Koroška,
- I. Gams, Nekatero prirodno geografske razmere JV Koroške,
- J. Medved, Nekatero družbeno geografske značilnosti JV Koroške,
- M. Žagar, Prometne in turistične značilnosti obmejne regije.

Geografsko društvo Slovenije se je že predhodno dogovorilo s predstavniki občin Ravne na Koroškem, Dravo-

grad in Slovenj Gradec, da bo z njihovo finančno pomočjo objavilo referate, ki se tičejo Vzhodne Koroške. Zato tu o njih ne bo govora, saj jih bodo udeleženci iz že plačane kotizacije sprejeli brezplačno.

Popoldne je bila ob 14^{30h} otvoritev Razstave Zemljepisnega muzeja Instituta za geografijo univerze v Ljubljani in sicer v študijski knjižnici. Otvoritveni nagovor je imel ravnatelj Instituta prof.dr. V.Klemenčič. Nato so se udeleženci odpeljali na dve istočasni ekskurziji. Dva avtobusa sta odpeljala udeležence v Koprivno, kjer so se iz doline peš povzpeli na sleme pri cerkvi sv. Jakoba. Tu je sledila daljša razlaga družbeno-geografskih razmer v tem kraju z najvišjimi kmetijami v Sloveniji. En avtobus pa je peljal udeležence pod vodstvom pisca na Javornik, kjer je razlago o najnovejših Ravnah dopolnil domači geograf prof.Ficko, v Dravograd in v Slovenj Gradec. Tu so dodatno videli še Muzej NOB, kjer je razlagal njegov ravnatelj B.Žolnir, ter Sokličev zgodovinski muzej.

Drugi dan, 13. septembra, so v okviru kolokvija o socialno geografskih procesih zamejske Slovenije referirali:

dr.M.Zwitter iz Celovca o gospodarskem zapostavljanju Koroških Slovencev

dr.R.Bednarik iz Gorice o izseljevanju in preseljevanju slovenske etnične skupine v Italiji,

dr.S.Pahor iz Trsta o socialno geografskih procesih na Tržaškem,

F.Mljač iz Trsta o socialno geografskih procesih Kanalske doline,

Prof.L.Olas iz Murske Sobote o geografiji Slovenskega Porabja.

dr.V.Klemenčič je referiral o temi: Nekateri elementi socialno geografske preobrazbe slovenskega in narodno mešanega ozemlja Koroške (referat pa je prebral med avtobusno ekskurzijo po Vzhodni Koroški).

Geografsko društvo Slovenije si bo prizadevalo referate s tega kolokvija, ki zanimajo širšo javnost, tiskati v posebni izdaji. Zato o njih tu ne bo govora. Zaradi pomanjkanja časa je bilo v diskusiji obravnavano samo eno vprašanje, zakaj je sedanja jugoslovanska Koroška po prvi svetovni vojni prišla pod Jugoslavijo brez plebiscita.

Popoldne so se zvrstili v predavalnicah gimnazije referati pod skupnim naslovom "svobodne teme" v treh sekcijah. Delitev na sekcije je omogočila, da so lahko bili prebrani vsi prijavljeni referati. V sekciji "regionalna geografija" so referirali M.Pak o naselju Ravne po letu 1945, M.Natek o gospodarski razvitosti koroške regije, M.Zgonik o deagrarizaciji v Dravski dolini, in B.Belec o razlikah v transformaciji vzhodnih in zahodnih Slovenskih gor. Zadnja dva referata

bosta predvidoma objavljena v GO, ostali pa v kongresni publikaciji o JV Koroški.

V sekciji za splošno geografijo so referirali I.Vrišer, ki je govoril o načinu določevanja funkcij malih mest in njihovem pomenu v okviru Slovenije. Nato sta sledila dva teoretska referata. Jelka Kunaver je govorila o pomenu in vlogi storitvenih dejavnosti, Jurij Kunavar pa o kvantitativni tehniki v sodobni geografiji. S.Pirš je referirala o faktorjih, ki so delovali pri nastajanju slovenskih železarn in ki nekateri še danes delujejo. M.Vojvoda je podal novejšo stanje v planskem gospodarstvu v slovenskih Alpah, F.Bernot iz Hidrometeorološkega zavoda SRS pa je v kratkem orisal vzroke poplav v Piranu 3. novembra 1968.

V sekciji za metodiko in didaktiko geografije je imel načelni referat J.Medved, ki je dopolnil razpravo, objavljeno v reviji Sodobna pedagogika. V kratkem a jedrnatem referatu je D.Radinja govoril o tolmačenju oblike zemlje. V isti sekciji je bil predviden daljši razgovor o geografskih krožkih, za katerega je prebrala uvodne misli prof. Zvezdana Knez-Šterbenc. Toda diskusija se je razvila predvsem o snovi, ki jo je podal J.Medved. Pričakovani zaključki o geografskih krožkih, ki so vse premalo razširjeni in o katerih je bilo v okviru GDS doslej premalo skrbi, so tako izpadli.

Udeleženci so bili soglasni, da na sekcijah ni bilo slabih referatov in da so bili vsi na zadovoljivi ravni. Največ udeležencev je bilo seveda v sekciji za metodiko in didaktiko. Sledi ji sekcija "Splošna geografija" in nato "Regionalna geografija".

Kdor zasleduje razvoj sodobne slovenske geografije, se je morda zamislil ob dejstvu, da je bilo v prvih dveh sekcijah prebranih deset družbeno geografskih referatov, en fizično geografski referat, nobenega pa ni bilo iz območja regionalne geografije, če pojmuje mo to kot povezovanje prirodnih in družbenih razmer.

Ob 18¹⁵ se je v Domu železarjev začel izredni občni zbor GDS. Vodil ga je v imenu delovnega predsedstva H.Uršič. Na programu je imel tri točke: spremembo društvenih pravil, potrditev sklepov UO GDS in razno. Prvi dve točki je pojasnil predsednik GDS. Izredni občni zbor je bilo treba sklicati, ker zahteva TNZ SRS dopolnitev obstoječih pravil s členom o sredstvih javnega obveščanja. Istočasno s to dopolnitvijo pa je UO predlagal spremembo, da naj bo v bodoče redni letni občni zbor vsako leto, čeprav se naj uprava izmenja vsako drugo leto, tako kot doslej. Predlog UO je bil soglasno sprejet in nova pravila GDS so objavljena že v tej številki. Izredni zbor je prav tako potrdil sklep o izvolitvi prof. dr. V.Bohinca za častnega člana in povišanju članarine na 20 N din. Nato je bil sprejet predlog prof. F.Bernota, da proglasimo

dr. Romana Savnika za častnega člana GDS. Glede nadaljnega sprejemanja častnih članov je bila izražena intencija UO GDS, da podeli leta 1972 ob praznovanju petdesetletnice obstoja GDS diplome častnega članstva številnejšim zaslužnim geografom doma in v zamejski Sloveniji.

Sledil je zaključni plenarni sestanek VIII. zborovanja, ki ga je v imenu delovnega predsedstva vodil S. Ilešič. Najprej je M. Natek prebral predlog resolucije, ki ga je sestavila komisija za resolucijo. Predlog je bil soglasno sprejet in resolucija je objavljena v dodatku. Obenem sta bila obrazložena predloga sekcije za didaktiko in metodiko geografije za dodatne točke resolucije. Prvi poziva GDS, da naj nastopi proti krčenju ur geografije v šolah, ki so uvedle petdnevni delavnik. Po drugem predlogu bi zahtevali od Mladinske knjige, da hitreje dotiska geografske učbenike, potem ko ji predlože gradivo. Iz sekcije za splošno geografijo pa je izšel predlog, da naj bi GDS pospeševalo uvajanje kvantitativnih metod in po potrebi v ta namen organiziralo simpozij. Po diskusiji vsi trije predlogi niso bili vključeni v resolucijo, temveč jih je treba šteti kot predloge Upravnemu odboru, da ustrezno ukrepa.

Na koncu zasedanja se je predsedujoči ponovno zahvalil organizacijam, zlasti občinskim skupščinam, v krajih zborovanja, za pomoč pri izvedbi. Predsednik GDS pa se je v imenu UO GDS zahvalil članom pripravljalnega odbora (V. Klemenčič, ki je vodil priprave za kolokvij o socialno geografskih procesih zamejske Slovenije, M. Natek, ki je pripravljal svobodne teme, S. Ilešič, M. Žagar, I. Gams, ter tajnika Franc Lovrenčak in Jelka Kunaver), ki ga je vodil doc. dr. Jakob Medved, pa tudi blagajničarkama prof. M. Verbič in C. Marjetič.

Razgovora o uspehih in neuspehih zborovanja zaradi pozne ure ni bilo. Po splošnem mnenju je izredno uspelo.

Večjih organizacijskih spodrseljajev ni bilo. Za to gre zahvala tudi Republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo, ki je finančno podprl kolokvij o socialno-geografskih procesih v zamejski Sloveniji. Tudi zato je bilo mogoče objaviti brošuro z naslovom "Povzetki referatov v sekcijah in vodnik po poti ekskurzij", ki so jo udeleženci sprejeli v roke ob prihodu na Ravne. K uspehu je mnogo pripomoglo sveže razpravljanje o problemih zamejske Slovenije in prisotnost nekaterih, sicer še redkih geografov iz zamejstva, ki so bili udeleženci in referenti, in upanje je, da bo to postala naša stalna praksa. Saj so lahko udeleženci navezali z njimi prijateljska poznanstva. Seveda bi lahko bila organizacija v podrobnostih še boljša (izostala je ponovna obvestitev prijavitelancev tik pred zborovanjem, prenočevanje v raznih krajih je zaviralo družabno življenje), vendar so bili udeleženci z njo v celoti zadovoljni.

Isti večer so nam domačini priredili sprejem, povezan z večerjo, v hotelu Peca v Mežici. V imenu prisotnih predsednikov občinskih skupščin Dravograd in Slovenj Gradec tov. Draga Jurharja in Iva Čerčeta je udeleženec pozdravil predsednik občine Ravne tov. Ivan Strmčnik.

V nedeljo 14. septembra se je 73 udeležencev podalo z dvema avtobusoma na pot po avstrijski Vzhodni Koroški. Pot jih je vodila čez Dravograd, v Labot in Grebinj, kjer so si ogledali trg in vhod v kraško jamo. Preko Vovbr so prišli do Djekš in nato še do Kneže, kjer so si ogledali tamkajšnjo cerkev-tabor. Oba avtobusa, ki sta jih izmenoma vodila V. Klemenčič in I. Gams, sta se po povratku s Svinje za kratek čas ustavila na trgu v Velikovcu in nato ob Klopinjskem jezeru ter končno v Pliberku. Ob 16²⁰ sta bila že spet na Ravnah, odkoder so se udeleženci še isti večer razšli.

Ivan Gams

OBVESTILO

Ekskurzija okrog Sicilije

Zaradi spremenjenih potovalnih pogojev in visokih stroškov za letošnje zimske počitnice napovedana stro-

kovna ekskurzija v Tunizijo ne pride v poštev. Namesto nje predlagamo nekoliko krajše, a prav tako poučno

ter nevsakdanje potovanje okrog Sicilije. Ta otok sega v zemljepisne širine severne Tunizije, zato nudi obiskovalcu izjemno priložnost, da spozna sredozemske značilnosti, kakršne se kažejo v zimskem času. Razen tega velja omeniti pestro zgodovino Sicilije s številnimi kulturnozgodovinskimi spomeniki, a tudi svojevrstno obarvano življenje tamošnjega prebivalstva.

Potovali bomo z vlakom, vendar napor ne bo prehud in mu bo lahko vsakdo kos. Tja grede se bomo za ves dan ustavili v Rimu, na povratku pa bomo obiskali Neapelj, Vezuv in Pompeje. Na Siciliji bodo daljši postanki v Siracusi, Agrigentu, Selinuntu, Palermu in Messini. Razpored ni dokončen in bo mogoče upoštevati morebitne želje udeležencev.

Vsak udeleženec prispeva 12.000 lir in 560 novih dinarjev. V tej vsoti so vračunani potni stroški, stroški popolne oskrbe na Siciliji in stroški delne oskrbe v Rimu oziroma v Neaplju. Prijavljencem svetujemo, da se v zvezi z denarnim prispevkom obrnejo na šolska vodstva, ki so večinoma naklonjena strokovnemu izpopolnjevanju geografov in zgodovinarjev. Vsak udeleženec mora sam poskrbeti za veljaven potni list.

Zaradi kratkega roka in določenega števila potnikov se prijavite čimpreje, najkasneje pa do 10. januarja 1970. Prijave pošiljajte na naslov: prof. Zupančič Ivan, Bazoviška 1, Ljubljana; pojasnila dobite tudi po telefonu 316 - 537.

J. Zupančič

Pravila geografskega društva Slovenije

1. TEMELJNE DOLOČBE

Člen 1

Društvo je strokovno - znanstveno družbena organizacija in se imenuje Geografsko društvo Slovenije (v nadaljnjem besedilu GDS oz. društvo).

GDS je pravna oseba.

Sedež društva je na univerzi v Ljubljani.

Člen 3

Delovno področje GDS je SR Slovenija.

Temeljne delovne enote GDS so (področni, medobčinski in občinski) aktivni, ki jih je mogoče ustanoviti v občinah ali mestih, kjer deluje vsaj 10 društvenih članov.

O ustanovitvi ali prenehanju posameznega aktiva sklepa plenum GDS. Naziv temeljne delovne enote se glasi "Aktiv GDS v ... (ime sedeža).

Člen 3

GDS združuje v geografiji strokovno izobražene ali

drugače z geografijo tesno povezane osebe, ki kot aktivni pedagoški, strokovni ali znanstveni delavci lahko prispevajo k širjenju geografskih znanosti oz. njih dognanj.

Člen 4

Geografsko društvo Slovenije izpolnjuje svoj namen:

- z organizacijo društvenega življenja in oblik, ki pomagajo članstvu pri njegovem strokovnem in znanstvenem delu,
- z organizacijo in razvijanjem kompleksnih in specializiranih geografskih raziskovanj, posebno v SR Sloveniji,
- s proučevanjem pouka geografije na vseh stopnjah rednega šolanja in v oblikah izvenšolskega izobraževanja ter s strokovno pomočjo ustreznim delovnim organizacijam pri osnovanju in uresničevanju učnih načrtov, pri razvijanju sodobnih oblik izobraževanja, pri sestavljanju in izdajanju učbenikov ter pri izpopolnjevanju učiteljev,
- s prirejanjem strokovnih posvetovanj, predavanj, seminarjev, tečajev in poučnih izletov za izpopolnjevanje svojih članov,
- s izdajanjem in širjenjem strokovnih publikacij, posebno geografskega vestnika in geografskega obzornika,

- z razvijanjem sodelovanja s sorodnimi organizacijami doma in na tujem z namenom razmenjavanja izkušenj, publikacij in strokovnih skupin ter z organizacijo skupnih raziskovalnih akcij ali oblik izpopolnjevanja.

Člen 5

Pri svojem delu se društvo povezuje z drugimi društvi, z delovnimi, drugimi družbenimi, organizacijami, državnimi organi, posebno pa z zavodi za prosvetno-pedagoško službo, z geografskimi inštituti in geografskimi oddelki, skupinami ali katedrami višjih in visokih šol.

Člen 6

Društvo obvešča javnost o svojem delu preko društvenih časopisov Geografski vestnik in Geografski obzorik, preko biltenov in drugih izrednih obvestil ter preko splošnih javnih sredstev za obveščanje javnosti.

Člen 7

Društvo ima za uresničevanje svojega namena materialna in finančna sredstva. Društvo ima strokovno knjižnico. Društvena finančna sredstva so:

- članarina,
- dohodki od prireditev, publikacij in druge društvene dejavnosti
- dotacije družbeno političnih skupnosti,
- darila delovnih in drugih družbenih organizacij oz. pravnih oseb.

Člen 8

Društveni žig je okrogle oblike v razmerju 3 cm in z napisom: Geografsko društvo Slovenije. V sredini žiga je z obrisom ponazorjen simbol Triglava in našega morja ter označena letnica ustanovitve 1922.

Občni aktivni imajo lahko svoje žige enake velikosti in z napisom: "Geografsko društvo Slovenije", v sredini žiga pa (namesto simbola) napis "aktiv v ... (ime kraja)".

Člen 9

11. ČLANSTVO

Člani društva so redni in častni.

Redni člani društva so lahko osebe s strokovno-geografsko izobrazbo. Za rednega člana lahko upravni odbor sprejme tudi osebo, ki nima ustrezno formalno izobrazbo, če tako presodi na osnovi njegove aktivne povezanosti z geografskim delom.

Za člane društva so lahko sprejeti tudi študenti višjih in visokih šol, ki so včlanjeni v študentsko sekcijo in plačujejo posebno nižjo članarino. Člani študentske sekcije lahko uživajo to prednost največ pet let.

Člen 10

Osebe, ki izpolnjujejo v prejšnjem členu navedene pogoje, postanejo redni člani društva, ko izpolnijo pristopnico, plačajo pristojbino in njihov sprejem potrdi odbor društvenega aktiva. V znak potrditve prejme članske izkaznice, ki jo izda upravni odbor GDS.

Obliko in vsebino pristopnice ter članske izkaznice določaj upravni odbor GDS.

Častne člane voli občni zbor društva na predlog odbora ali vsaj 10 članov, da bi jim izkazal posebno priznanje za njihove zasluge pri razvoju geografskih znanosti ali geografskega izobraževanja.

Za izredne zasluge more občni zbor GDS izvoliti člana za doživljenjskega častnega predsednika GDS.

Člen 11
Člen 14
Člen 15

Člani so dolžni:

- sodelovati pri uresničevanju nalog GDS,
- upoštevati in spoštovati društvena pravila in sklepe društvenih organov,
- varovati ugled društva in društvene interese,
- varovati premoženje društva,
- plačevati redno članarino,
- izpolnjevati druge obveznosti, ki jim jih nalagajo društveni organi.

Častni člani ne plačujejo članarine, a društvene publikacije prejemajo brezplačno.

Študenti plačujejo znižano članarino, kakor jo določa občni zbor.

Člen 12

Pravice članov GDS so naslednje:

- voliti in biti voljen v organe društva,
- sodelovati pri vseh oblikah društvene dejavnosti, stavljati predloge, razpravljati in glasovati o njih, voliti se v delegacijo

- udeleževati se društvenih prireditev in drugih oblik, v katerih organizaciji sodeluje društvo,
- prejemati društvene edicije po znižani ceni,
- zahtevati pojasnila od društvenih organov.

Pri sestavljanju predstavniških skupin ali pri omejeni udeležbi na društvenih prireditvah sme odbor - na osnovi načelnih meril - upoštevati prednosti tistih članov, ki so bolj aktivni v društveni dejavnosti ali v geografski znanosti nasploh.

Člen 13

Članstvo v društvu preneha:

- z istopom iz društva ali s smrtjo,
- z izključitvijo.

Člen 14

Član lahko izstopi iz društva, če je do njega poravnal vse svoje obveznosti. Član sporoči svoj izstop pisмено odboru aktiva ali upravnemu odboru GOS, hkrati pa mora vrniti društveno izkaznico.

Društvo preko aktiva

Člen 15

Člana je mogoče izključiti iz društva, če grobo krši društvena pravila, če nastopa proti interesom društva, če žali ugled društva ali njegovih organov in članov, če zagreši sramotno, kaznivo ali nemoralno dejanje.

Izključitev lahko predlaga najmanj 10 članov društva ali aktiva, odbor aktiva ali častno razsodišče.

Izključitev sprejme upravni odbor.

Proti tej odločbi se sme prizadeti član v roku 15 dni po prevzemu pismenega obvestila o izključitvi pritožiti na občni zbor. Odločitev občnega zbora je dokončna.

Izključeni član je dolžan vrniti člansko izkaznico.

III. DRUŠTVENI ORGANI DRUŠTVA

Člen 16

Organi društva so:

1. občni zbor,
2. upravni odbor,
3. nadzorni odbor,
4. častno razsodišče,
5. odbori področnih aktivov.

Člen 17

a) Občni zbor

društva.

Občni zbor je najvišji društveni organ, ki neposredno odloča o delovanju društva in njegovih nalogah. Na občni zbor je potrebno vabiti vse člane društva.

Člen 18

Naloga
Občni zbor:

- sprejme društvena pravila oz. spremembe pravil,
- pretresa delo drugih društvenih organov od prejšnjega občnega zbora dalje, razpravlja in sklepa o društvenih nalogah na predlog plenuma, upravnega odbora, odborov aktivov in članov društva,
- voli upravni odbor društva,
- voli nadzorni odbor,
- odloča o prenehanju društva,
- odloča o pritožbah zoper sklepe upravnega odbora in častnega razsodišča,
- določa članarino.

Člen 19

Občni zbor je redni in izredni.

Redni občni zbor se vrši vsako leto. Redni občni zbor skliče upravni odbor s pismenim vabilom vsem članom, ki navaja predlog dnevnega reda in je odposlano vsaj 8 dni pred datumom občnega zbora.

Izredni občni zbor lahko skliče upravni odbor na lastno pobudo, na osnovi pismene zahteve vsaj dveh odborov aktivov ali na osnovi pismene zahteve vsaj 50 članov. Če upravni odbor sodi drugače, je v 15 dneh dolžan sklicati razširjeno sejo z udeležbo predsednikov aktivov in mu predložiti zahtevo predlagatelja ter svoje gradivo.

Odločitev razširjenega upravnega odbora je dokončna. Ako v obdobju treh mesecev od te odločitve predlagatelj ponovno zahteva izredni občni zbor, ga je upravni odbor dolžan sklicati. Če tega ne stori, ima 15 dni kasneje pravico to storiti predlagatelj. Ta je dolžan v časnikih objaviti sklicanje izrednega občnega zbora 8 dni vnaprej.

Člen 20

Občni zbor vodi voljeno delovno predsedstvo. Do izvolitve delovnega predsedstva vodi občni zbor predsednik upravnega odbora ali od upravnega odbora pooblaščen član tega odbora.

Delovno predsedstvo ima predsednika in 4 člane.

Delovno predsedstvo voli občni zbor z javnim glasovanjem in odloči z večino glasov navzočih članov.

Na enak način voli občni zbor dva zapisnikarja in dva overovatelja zapisnika, kandidacijsko in volilno komisijo ter po potrebi tudi druge organe občnega zbora.

Člen 21

Občni zbor je praviloma sklepčen ob udeležbi polovico članov. Ako pravilno sklicanemu občnemu zboru prisostvuje ob napovedani uri manj članov, lahko polnoveljavno zaseda pol ure kasneje tudi ob manjši udeležbi.

Občni zbor sklepa z večino glasov, razen o predlogu za prenehanje društva, ki dobi veljavo le s soglasjem najmanj dveh tretin vseh društvenih članov.

Volitve društvenih organov opravi občni zbor vsako drugo leto praviloma s tajnim glasovanjem, lahko pa s soglasnim sklepom o tem sprejme tudi način javnega glasovanja o predloženi kandidatni listi.

Člen 22

Občni zbor lahko sprejme o svojem delu pravilnik.

O poteku občnega zbora in o sklepih se piše zapisnik. Pišeta ga izvoljena zapisnikarja, ki sestavita enoten zapisnik, njegovo pravilnost pa potrjujeta s podpisom izvoljena overovatelja. Zapisnik mora biti dostavljen upravnemu odboru najpozneje 14 dni po občnem zboru, overovljeni zapisnik pa vsem društvenim organom najpozneje mesec dni po občnem zboru.

b) U p r a v n i o d b o r

Člen 23

Upravni odbor GDS šteje 15 članov.

Člane upravnega odbora voli občni zbor. V primeru, da upravni odbor v svoji mandatni dobi ni več polnoštevilen, ker kak član odbora preneha biti član društva ali se iz utemeljenih razlogov odpove tej dolžnosti, pa to sprejme upravni odbor, sme zaradi izpopolnitve organa kooptirati v upravni odbor nove člane, vendar število kooptiranih članov ne sme preseči štiri.

Člen 24

Upravni odbor:

- se konstituira na prvi seji neposredno po občnem

zboru, ki ga je izvolil, in izmed svojih članov izvoli predsednika, enega ali dva podpredsednika in tajnika upravnega odbora ter izvoli ali imenuje blagajnika in gospodarja društva,

1) neposredno vodi delovanje društva v soglasju z napotitimi in sklepi občnega zbora,

- predlaga dnevni red za občni zbor, daje poročilo občnemu zboru o svojem delovanju po zadnjem občnem zboru in finančno poročilo, pripravlja ustrezna poročila o delovanju društva v tej dobi, drugo gradivo za občni zbor in tehnično stran delovanja tega najvišjega društvenega organa,

- imenuje in razrešuje funkcionarje upravnega odbora v mandatni dobi, sestavlja delegacije in izbira svoje predstavnike za stike z drugimi organizacijami in družbenimi organi,

- ustanavlja sekcije, klube in druge pomožne organe v skladu s temi pravili ter imenuje njih vodstva, skrbi za društveno premoženje, sprejema zaključni račun finančnega poslovanja za preteklo leto in finančni načrt za prihodnje leto.

- določa kriterije za nagrajevanje stalnih ali občasnih rednih in honorarnih sodelavcev v društvu oz. v upravi revij, v sekcijah in klubih ter v imenu društva sprejema obveznosti,

- peprira finančno in drugače dejavnost aktivov in njihovih odborov, sekcij in klubov,

- rešuje tekoče društvene zadeve in izpolnjuje druge s sklepi občnega zbora ali s temi pravili določene naloge.

Člen 25

Mandatna doba članov je dveletna, za obdobje med tremi občnimi zbori.

Občni zbor lahko ponovno izvoli v upravni odbor največ polovico (osem) članov dotedanega upravnega odbora, druge odbornike pa je treba na novo izvoliti iz vrst drugih članov. Redni ali izredni občni zbor lahko tudi pred potekom mandatne dobe odpokliče posameznega člana ali celoten upravni odbor in izvoli namesto njih druge člane. Mandatna doba teh članov ali upravnega odbora je nadaljevanje mandatne dobe odpoklicanih članov in odbora.

Člen 26

Upravni odbor sklepa na sejah.

Sejo sklicuje predsednik po preudarku ali vsaj enkrat v dveh mesecih. S pooblastilom predsednika sme sejo sklicati tudi podpredsednik odbora. Sklepe sprejme upravni odbor z odobritvijo večine udeležencev seje.

ostre
Predsednik je dolžan sklicati sejo upravnega odbora tudi na zahtevo vsaj ~~treh~~ ^{najmanj treh} članov odbora, odbora področnega aktiva, 30 članov društva, ali na zahtevo nadzornega odbora. Če te seje ne skliče v 14 dneh, jo lahko skliče predlagatelj.

ostre
~~O seji se piše zapisnik. Zapisnik vodi tajnik društva, podpiseta pa ga predsednik in tajnik odbora. Zapisnik je treba dostaviti vsem področnim odborom in nadzornemu odboru, na vpogled pa mora biti tudi vsem članom društva.~~

~~Člani društva lahko prisostvujejo seji upravnega odbora, vendar nimajo glasovalne pravice.~~
Seje do so jave.

Člen 27

~~Upravni odbor deluje tudi na razširjenih sejah (plenemih). Plenum sestavljajo člani upravnega odbora in predsedniki odborov aktivov, vodi pa ga predsednik upravnega odbora. Plenum skliče upravni odbor po lastnem preudarku, potrebno pa ga je sklicati v obdobju med dvema rednima občnima zboroma vsaj trikrat (oziroma približno vsakega pol leta).~~

~~Plenum mora sklicati upravni odbor tudi če mora razpravljati o zahtevi po sklicanju izrednega občnega zbora.~~

Člen 28

~~Plenum pretresa temeljno društveno dejavnost in naloge, pri tem pa upošteva potrebe in možnosti delovanja vseh društvenih aktivov in sekcij. Posebno nalogo ima predlagati ustrezne ukrepe upravnemu odboru društva in odborom področnih aktivov. Plenum se lahko sestane tudi, da bi pretresal zahtevo članstva, odborov aktivov ali upravnega odbora za sklicanje izrednega občnega zbora. Če tako sklene z večino glasov, prevzame vlogo sklicatelja izrednega občnega zbora.~~

~~Plenum sklepa o ustanavljanju in prenehanju aktivov.~~

c) Nadzorni odbor

Člen 29

love
~~Nadzorni odbor šteje najmanj tri, največ pa pet članov. Izvoli ga občni zbor.~~

~~Na prvi seji, neposredno po občnem zboru, se nadzorni odbor konstituira in izvoli predsednika.~~

redni
~~Predsednik nadzornega odbora sklicuje seje, vodi delo odbora in poroča občnemu zboru.~~

Nadzorni odbor opravlja naslednje naloge:

- nadzoruje delo blagajnika in finačno poslovanje uprave za društveni tisk, *društvo*
- pregleda vsakoletni zaključni račun,
- posreduje upravnemu odboru svoje predloge za finančno poslovanje in varovanje društvenega premoženja,
- poroča občnemu zboru o pravilnosti in učinkovitosti finačnega poslovanja upravnega odbora in odborov aktivov na osnovi njihovih pismenih poročil.

d) Častno razsodišče

Člen 30

Častno razsodišče ima predsednika in dva člana.

Častno razsodišče rešuje spore med člani društva, ki nastanejo iz društvenega razmerja ter jih je potrebno reševati v interesu društva.

~~Častno razsodišče se sestavi tako, da vsaka stranka izvoli po enega razsodnika izmed članov društva, ta dva pa izbereta tretjega člana za predsednika. Razsodišče sklepa z večino glasov.~~

Častno razsodišče lahko:

- izreče grajo krivemu članu,
- izreče povračilo škode, ki jo je zakrivil član društva,
- predlaga odvzem funkcije v društvu,
- predlaga izključitev člana iz društva.

Odločitev častnega razsodišča je dokončna in njegove sklepe izvrši upravni odbor društva.

IV. ORGANIZACIJSKE ENOTE

f) ~~Odbori aktivov~~ GOS

Člen 31

priloge organizacijske enote društva so aktivni.
Vsak aktiv GOS ima svoj odbor.

Odbor aktiva šteje najmanj 5 in največ 11 članov. O številu članov odbora odloča konferenca aktiva, ki odbor tudi voli. Na prvi seji neposredno po izvolitvi se odbor aktiva konstituira in izvoli predsednika, tajnika in blagajnika.

Mandatna doba članov odbora aktiva je dve leti, vendar je ob vsakih volitvah potrebno izvoliti eno tretjino članov, ki niso delovali v odboru prejšnjo mandatno dobo.

Redna letna konferenca, ki se vrši med dvema volilnima

konferencama (te so pred občnim zborom GDS), lahko razreši posamezne člane ali celotni odbor in izvoli novega. Odbor aktiva sme, če številčno ni popoln, kooptirati do izpopolnitve celotnega sestava manjkajoče število članov odbora.

Neposredno pred letno konferenco, ki sprejema zaključni račun in poročilo blagajnika, določi odbor aktiva iz vrst članov dva revizorja, ki pregledata poslovanje blagajnika in sestavita poročilo za konferenco.

Predsednik odbora aktiva je član plenuma GDS, lahko pa se tej dolžnosti odreče in če odbor s tem soglaša, izvoli tedaj drugega člana za zastopništvo v plenumu.

Člen 32

Odbor aktiva ima naslednje naloge:

1. skrbi za uresničevanje osnovnih nalog društva v merilu aktiva, za izpolnjevanje sklepov občnega zbora društva, upravnega odbora in letne konference aktiva,
2. obravnava problematiko geografskega pouka oz. izobraževanja v šolah in izvenšolskih izobraževalnih ustanovah, pomaga pri tem svojim članom, sodeluje s šolami in pedagoškimi službami,
3. povezuje tudi delovanje geografov izven izobraževalnih ustanov, da bi z delom v društvu in v raznih organizacijah prispevali k napredku geografskih znanosti,

ODBOR

- posreduje upravnemu odboru GDS in plenumu izkušnje svojega delovanja, svoje predloge za izboljšanje dela društva, njegovih aktivov, sekcij in klubov,
- pomaga članom pri njihovem strokovnem in znanstvenem izpopolnjevanju in uveljavljanju, prireja predavanja, seminarje, tečaje, poučne ekskurzije, organizira sodelovanje z drugimi odbori aktivov, skupinami in podobno,
- vodi samostojno finančno in gospodarsko poslovanje, sprejema zaključni račun za preteklo in finančni načrt za bodoče leto, pobira članarino in druge prispevke, odvaja upravnemu odboru del članarino, ki ga določi občni zbor, skrbi za širjenje društvenega tiska in za uresničevanje drugih nalog s tega področja,
- imenuje pred konferenco, ali po potrebi tudi drugič, dva revizorja za pregled blagajniškega poslovanja.

Delo članov - je odvisno od društva.

Člen 33

Odbor aktiva deluje in sklepa na sejah.

Seje sklicuje in vodi predsednik, tajnik pa skrbi za obveščanje in za zapisnik. Zapisnik je na vpogled vsem članom aktiva in upravnemu odboru GDS.

Odbor aktiva je sklepčen, če je prisotnih vsaj polovica članov in sklepa z večino prisotnih.

Odbor obvešča o svojih dejavnosti plenum GDS oz. upravni odbor. Sejam odbora aktiva lahko - brez glasovalne pravice - prisostvujejo tudi drugi člani aktiva.

Člen 34

Odbor aktiva je dolžan enkrat letno sklicati konferenco vseh članov aktiva. Na konferenci poroča o delu odbora oziroma aktiva, o dejavnosti plenuma in upravnega odbora GDS ter o uresničevanju društvenih nalog. Konferenci poda odbor poročilo o zaključnem računu oz. finančnem poslovanju v preteklem letu na osnovi poročila blagajnika in revizorjev. Konferenca da napotila odboru aktiva za bodoče finančno poslovanje. Konferenca voli odbor v soglasju z 31. čl. tega pravilnika.

IV. ORGANIZACIJSKE ENOTE DRUŠTVA

veščuje se v uradni listi - dolgo
strokovno delo na svoje območje
Člen 35
Temeljne organizacijske enote društva so aktivni.

V okviru društva delujejo tudi sekcije, klubi, uprave in uredništva društvenih glasil ter razne stalne ali občasne komisije in pripravljalni odbori. Te organizacijske enote ustanavlja, vodi in upravlja v okviru društva njegov upravni odbor, v okviru aktivov pa njihovi odbori.

Upravni odbor društva in odbori aktivov določajo način vodenja teh enot, imenujejo njihova vodstva in jim stavljajo naloge, obenem pa skrbijo tudi za finančno nadzorovanje.

Organizacijske enote imajo lahko ločeno upravno in finančno poslovanje, vendar le v okviru splošnega finančnega načrta društva oz. aktiva in se poročila o zaključnem računu tudi vključena v poročilo društva občnemu zboru oz. poročilo odbora aktiva za konferenco aktiva.

Člen 36

V okviru društva lahko delujejo sekcija za znanstveno delo, sekcija za geografski pouk, študentska sekcija in po potrebi še druge. Namen sekcij je združiti tiste člane, ki se zanimajo za posebne oblike društvenega delovanja.

Sekcije lahko delujejo enotno ali pa imajo podsekcije v okviru aktivov oziroma izven sedeža sekcije.

3 Sekcija za znanstveno delo organizira in koordinira geografsko raziskovanje v društvu oz. v sodelovanju z drugimi znanstvenimi organizacijami, posebno z geografskimi inštitucijami. Naloga te sekcije je tudi pomagati pri vzgoji znanstvenega naraščaja in pri usmerjanju vse širšega kroga strokovnih in znanstvenih sodelavcev v raziskovalno delo. Znanstvena sekcija pomaga članom do specializacije doma in v tujini, predlaga upravnemu odboru sestavo delegacij, skupin in imenovanje predstavnikov za razne oblike znanstvene ali strokovne aktivnosti. Ta sekcija vodi tudi društveno kajžnično.

Sekcija za geografski pouk proučuje probleme geografskega izobraževanja na vseh stopnjah rednega in izrednega šolanja, sodeluje pri sestavljanju učnih načrtov, pri analizah učnih uspehov, pri snovanju in izpopolnjevanju učbenikov in učnih pripomočkov in podobnem delu. Povezuje se z ustreznimi šolskimi zavodi in organi. Predvsem pa skrbi, da se v društvu organizira pomoč učiteljem geografije.

5 Študentska sekcija povezuje vse tiste študente geografije, ki sodelujejo z društvom in pomaga, da se lahko vključujejo tudi v redno društveno dejavnost. Njena posebna naloga je po društveni liniji pomagati, da bodo študenti uspešno nadaljevali in dokončali študij, da se bodo povezovali s posebnimi organizacijami v drugih krajih države ali v zamejstvu.

6 Sekcije poročajo o svojem delu upravnemu odboru društva in od njega tudi prejemajo naloge.

Člen 37

Vodstva sekcij in klubov - ako to ne uredi z volitvami znotraj posameznih enot - imenuje ustanovitelj in hkrati določi število njihovih članov, funkcije, naloge, pravice in obveznosti. V vodstvu lahko sodelujejo člani upravnega odbora ali pa ostali člani.

Za obsežno in točno programirano delo v sekciji lahko upravni odbor določi način nagrajevanja in višino nagrade.

Imenovanje vodstev in drugi sklepi o delovanju se določijo s posebno odločbo, ki jo po sklepu upravnega odbora izda predsednik upravnega odbora GDS.

Člen 38

V okviru društva lahko delujejo tudi geografski krožki in geografski klubi mladine. Njihov namen je zdru-

ževati srednješolsko in drugo mladino, ki se zanima za geografsko raziskovalno delo in študij geografije.

Člen 39

Za reševanje posameznih stalnih ali občasnih nalog lahko upravni odbor društva ali odbor aktiva ustanovi tudi stalne ali občasne komisije in pripravljalne odbore.

Člani teh komisij in pripravljalnih odborov so lahko člani odbora ali drugi člani društva.

Število članov, naloge komisije ali pripravljalnega odbora in čas za izvršitev teh nalog, način poročanja in delovanja določi ustanovitelj za vsak primer posebej, kar mora biti razvidno iz zapisnika ali iz določbe o imenovanju.

V. FUNKCIONARJI

a) Predsednik upravnega odbora

Člen 40

Predsednika upravnega odbora voli in razrešuje upravni odbor. Predsednik društva je lahko ista oseba le dve mandatni dobi zapored.

Predsednik upravnega odbora:

- zastopa društvo,
- sklicuje in vodi seje upravnega odbora,
- poda v imenu upravnega odbora poročilo o njegovem delovanju na občnem zboru,
- podpisuje spise upravnega odbora,
- opravlja še druge naloge, ki jih določijo pravila ali upravni odbor.

Predsednika nadomešča v njegovi začasni odsotnosti podpredsednik, ki lahko s pooblastilom upravnega odbora opravlja tudi druge dolžnosti.

b) Tajnik upravnega odbora

Člen 41

Tajnika upravnega odbora voli in razrešuje upravni odbor. Tajnik upravnega odbora:

- vodi vse administrativne posle in tehnične zadeve po navodilih upravnega odbora.
- skrbi za obveščanje članov o sejah, prireditvah in akcijah,
- vodi društveno administracijo,
- obvešča blagajnika o sklepih upravnega odbora, ki se nanašajo na finančno in blagajniško poslovanje ter spremlja izpolnjevanje teh sklepov,
- opravlja druge posle, ki mu jih zaupa upravni odbor.

V pomoč tajniku lahko upravni odbor izvoli ali imenuje administrativnega tajnika in mu naloži ustrezne dolžnosti.

c) Blagajnik in gospodar društva

Člen 42

Blagajnika upravnega odbora izvoli izmed svojih članov ali imenuje izmed drugih članov društva upravni odbor. Blagajnik ki ni član upravnega odbora, je v svojem delu neposredno vezan na tajnika.

Blagajnik organizira redno zbiranje prispevkov od članarine, opravlja vse blagajniške posle po zakonitih določilih in sklepih upravnega odbora, poroča upravni odboru o izvrševanju finančnega načrta, izdela zaključno poročilo za vsako poslovno (koledarsko) leto in o vsem poslovanju vodi predpisano dokumentacijo.

Blagajnik je obenem gospodar društva in vodi poslovanje z društvenim premoženjem.

Upravni odbor določa, če se blagajniško delo nagradjuje in kako, pri tem pa upošteva mnenje nadzornega odbora.

Na vabilo predsednika blagajnik, če ni član upravnega odbora, prisostvuje sejam upravnega odbora društva.

d) Predsednik, tajnik, blagajnik odbora aktiva

Člen 43

Predsednika in tajnika voli in razrešuje odbor aktiva na svoji seji. Oba sta lahko izvoljena največ dve mandatni dobi zaporedoma. Predsednik in tajnik imata v okviru odbora oz. aktiva podobne dolžnosti, kakor predsednik in tajnik upravnega odbora.

Blagajnik odbora aktiva organizira zbiranje članarine in vodi vse blagajniške posle. Blagajnika imenuje odbor aktiva iz vrst svojih ali iz vrst drugih članov.

Blagajnik mora o svojem delu poročati odboru aktiva in se ravnati po njegovih sklepih.

Predsednik odbora aktiva praviloma zastopa ta organ v plenumu društva.

e) Vodstva uredništev in sekcij

Člen 44

Sekcije vodijo načelniki in jih imenuje upravni odbor društva. Hkrati določi njihove dolžnosti in pravice ter način poslovanja. Sekcije lahko vodijo člani upravnega odbora ali drugi člani društva. Trajanje dolžnosti načelnikov ni omejeno, vendar je vsak novoizvoljeni upravni odbor dolžan izvesti reelekcijo (podaljšati trajanje funkcije ali imenovati novega načelnika).

Upravni odbor GDS imenuje in razrešuje upavnika in urednika "Geografskega vestnika" in "Geografskega obzornika", določa njihove dolžnosti in pravice ter način nagrajevanja. V primeru razširjene založniške in tiskovne dejavnosti lahko upravni odbor ustanovi izdajateljski svet, ga imenuje ter določi njegove naloge in način poslovanja. Ustanovitvena odločba mora vsebovati način in kriterije za imenovanje članov ter določila, ki obeležujejo njegove pristojnosti in naloge.

IV. KONČNE DOLOČBE

Člen 45

O prenehanju društva odloča občni zbor. Za sklep o prenehanju mora glasovati najmanj dve tretjini vseh članov.

Če društvo preneha ali ga razpusti pristojni državni organ, prevzame njegovo imovino v upravljanje Geografski inštitut univerze v Ljubljani, oziroma - če ga ni - ustrežni inštitut pri univerzi ali Akademiji znanosti. Ob ustanovitvi novega geografskega društva v desetih letih po prenehanju ima to društvo pravico prevzeti imovino ukinjenega društva.

Člen 46

O spremembah teh pravil lahko na predlog upravnega odbora GDS, aktiva, tretjine članov upravnega odbora ali plenuma sklepa le občni zbor društva.

v prilož. del. o vidajniške društva, d. v. d. - vedite odboru, d.

Ta pravila veljajo od sklepa občnega zbora Geografskega društva Slovenije 8. maja 1964 dalje. Dopolnjena pa

od sklepa izrednega občnega zbora GDS, od 13. IX. 1969 dalje.

Overovatelja zapisnika, izvoljea na izrednem občnem zboru

Tatjana Šifrer
Milan Natek

GEOGRAFSKO DRUŠTVO SLOVENIJE
Predsednik Geografskega društva Slovenije

- Ivan Gams

Ta pravila je Republiški sekretariat za notranje zadeve potrdil dne 20/10 1969 z dopisom s števil. 11/11-S-024/97-68

LIBELA
CELE
TURSKAVIA

AMIN K DUŠIKA RUŠE

Novosti
PRT MARIBORU
OSERNA TEHNIKA

lesnoindustrijski kombinat

LI K Savinja Celje

VAM NUDI PO UGODNIH CENAH VSE VRSTE
MEHKEGA LESA IN TRDEGA LESA, VSE VR-
STE EMBALAŽE, LESNE VOLNE, PLEMENITE
FURNIRJE, PARKET IN EMBALAŽNI PAPIR.

ZA CENJENA NAROČILA SE PRIPOROČA DE-
LOVNI KOLEKTIV.

Slovenija, les Celje
pomenje turije
trpna galanterija

za cenjena naročila se priporoča delovni kolektiv podjetja

▲ ▼
**LIBELA
CELJE**
YUGOSLAVIA

Novost!

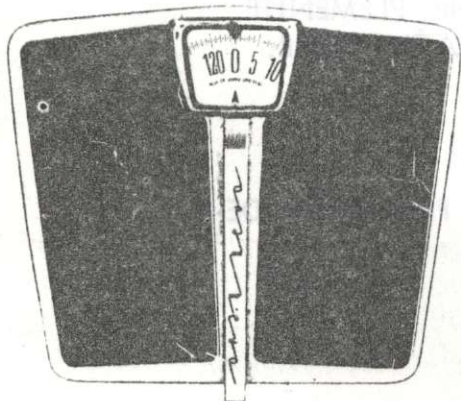
OSEBNA TEHTNICA

»NEVA«

Moderno oblikovano kovinsko ohišje s plastičnim držajem za prenašanje. Površina je prekrita z nedrsljivo plastično ploščo. Ogrodje stoji na gumijastih podstavkih, zato ne drsi!

Prikladna za vsak prostor – za vsako kopalnico!

Z dnevno kontrolo svoje teže na osebni tehtnici „NEVA“ boste ohranili vitko postavo, zdravje in mladostno svežino!

KLIMA

industrija aerotermičnih naprav
Celje

Titov trg 3, telefon: h.c. 21-56,
31-69, 31-83, komerciala 27-00

izdelujemo in montiramo kompletne ventilacijske in klimatične naprave, poleg vseh v stroko spadajočih del, vršimo še instalacije vodovoda in vseh vrst centralnih kurjav.

LESNA INDUSTRIJA

Bohor

Šentjur pri Celju

proizvaja: žagani les listavcev in iglavcev,
plemenite furnirje
drobno galanterijo

Za cenjena naročila se priporoča delovni kolektiv podjetja.

TOVARNA DUŠIKA RUŠE

PRI MARIBORU

- proizvaja:
1. elektrometalurške proizvode
ferokromsurrafine
ferokrom carbure
silikokrom
 2. elektrokemične proizvode:
kalcijev karbid
karborund
elektrokorund
elektromagnezit
 3. umetna gnojila:
apneni dušik-kalcijev cianamid
mešana gnojila-nitrofoskali
fino mleti fosfati-mikrofos
 4. komprimirane pline:
kisik
acetilen - dissous plin
dušik
zgoščeni zrak

Brzajavni naslov AZOT Maribor, telefon 80-108
teleprinter JU DUŠIK 33112, Železniška postaja RUŠE, industrijski tir.

INDUSTRIJA PLASTIKE POLYPEX

Šoštanj

Sanitarna plastika-eleganca-tehnika-
funkcionalnost-napredek: umivalniki, kopalne kadi, kadi za prhe, kuhinjska pomivalna
korita.

Do 90% manj izgubljene toplote radi snovi. Tridesetkrat bolj odporen proti udarcem, tudi
za velike mehanske obremenitve. Dosti bolj varno pred drsenjem.

Najbolj sodobno, že tisočkrat preizkušene izdelke iz POLYPEXA nudimo v beli barvi ter v
sledječih nežnih pastelnih barvah:
modra, roza, zelena, rumena, nežno siva in nežno vijoličasta.

Ljubljana, predstavništvo Celje

Slovenija les Celje Vam nudi v svojih poslovalnicah široko izbiro kvalitetnega stano-
vanjskega in stavbenega pohištva, mizarskih plošč in parketa. Možnosti kreditnega
nakupa.

etol-celje

tovarna arom in eteričnih olj

Etol Celje proizvaja arome za gospodinjstvo.

Gospodinje! Zahtevajte receptne knjižice, ki Vam jih brezplačno nudi tovarna Etol Celje.

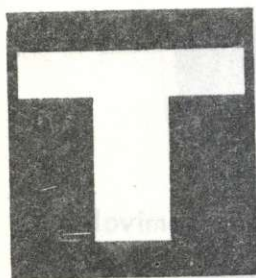
fotolik celje

izvršuje vsa v fotografsko stroko spadajoča dela, tiskarske usluge ter prodaja fotografski material in fotoaparate po konkurenčnih cenah!

TOVARNA NOGAVIC POLZELA

s svojo 43 letno proizvodno tradicijo proizvaja vse vrste moških, ženskih in otroških nogavic.

Zaščitni znak lastovka je jamstvo, kvalitete

TRGOVSKO PODJETJE NA VELIKO IN MALO

TEHNO-MERCATOR

CELJE

se s svojimi engro enotami: "Elektromaterial", "Steklo-porcelan", "Barve-kemikalije" in "Gradbeni material" ter s številnimi poslovalnicami v Celju in izven Celja priporoča za vaš cenjeni nakup. Obiščite nas in vaše želje bomo izpolnili v vaše popolno zadovoljstvo.

vam nudi: v zelo veliki izbiri in po konkurenčnih cenah najrazličnejše tekstilno in galanterijsko blago.

Obiščite našo veleblagovnico "Ljudski magazin"

Trgovsko podjetje s tekstilom na veliko in malo, Celje, Stanetova ulica

telefon: 31-35 in 31-36

Obrtno podjetje

ELEGANT

Celje

Podjetje "ELEGANT" Celje nudi cenjenim potrošnikom kvalitetno moško in damsko konfekcijo po najnovejši modi, kakor tudi vse izdelke po meri v svojem modnem salonu na Šlandrovem trgu.

V obratu kemične čistilnice pa Vam bomo očistili vsa oblačila po najsodobnejši metodi čiščenja.

Priporoča se kolektiv "ELEGANT", Celje.

INGRAD CELJE

Gradbeno industrijsko podjetje "INGRAD", Celje

izvaja vse vrste gradenj strokovno, kvalitetno in hitro
izvaja vse vrste gradnje strokovno, kvalitetno in hitro ter po konkurenčnih cenah. Dela vrši z uporabo sodobne mehanizacije in z lastnimi obrati zaključnih del.

Podjetje gradi stanovanja za trg v klasični in montažni izvedbi ter prodaja izdelke lastnih obratov proizvodnje gradbenega materiala.

Vsem investitorjem in kupcem se priporoča kolektiv.

GOZDNO GOSPODARSTVO CELJE

gospodari na celjskem območju z vsemi gozdovi

TVORNICA STAKLA STRAŽA

HUM na SUTLI

proizvodi sve vrste šupljeg ambalažnog stakla.

Sto godišnja tradicija garantira kvalitetu!

GRAFIČNO PODJETJE CELJSKI TISK

Celje, Trg V. Kongresa 5,
telefon 23-72

hitro in kvalitetno tiska: - knjige, revije, časopise
- razglednice, etikete
- bančne obrazce,
- vse vrste ostalih obrazcev v listih ali vezane v bloke
- kataloge, prospekte ter ostale tiskovine za ekonomsko propagando
v eni ali več barvni izvedbi.

Nudi: - brezplačno strokovne nasvete

opravlja: - razne knjigoveške in galanterijske storitve

Zahtevajte ponudbe.

rudnik lignita velenje

proizvaja lignit v naslednjih vrstah:

kosovec
kockovec
orehovec
zdrob

za industrijsko in za široko potrošnjo.

PIVOVARNA LAŠKO

proizvaja svetla in temna piva v sodih in steklenicah naslednjih vrst:

zlatorog 12° svetlo pivo
termalni desert 15° temno pivo in
golding 15° svetlo pivo

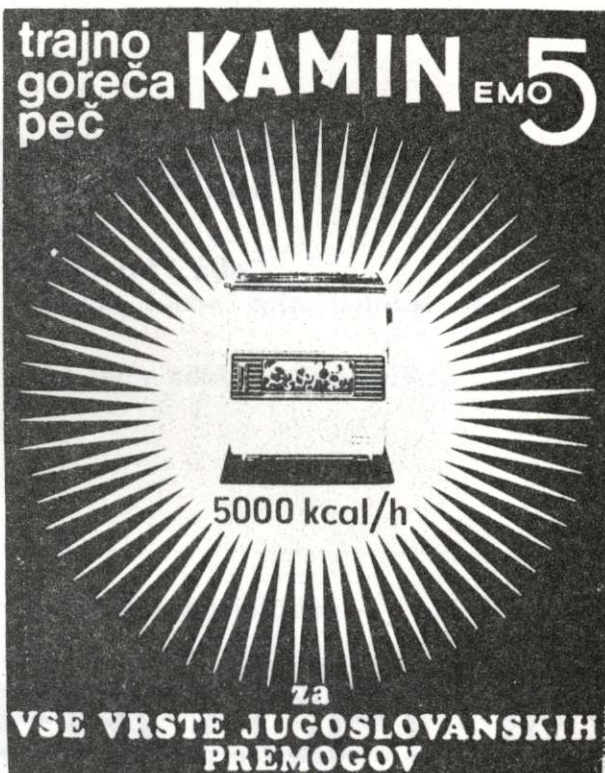
Svoje kvalitetne proizvode priporočamo cenjenim odjemalcem!

EMO CELJE

emajlirnica, metalna industrija, orodjarna

trajno
goreča
peč

KAMIN^{EMO} 5

5000 kcal/h

za
**VSE VRSTE JUGOSLOVANSKIH
PREMGOV**

ZLATARNA CELJE

Zlato je najvarnejša naložba skozi stoletja v mirnem času in v mladosti je okras, v hudih časih in starosti pa je vir neminljivosti in gotovosti.

Zlatarna Celje - izdelava zlatega in srebrnega nakita ter srebrnega jedilnega pribora - se priporoča s svojimi lastnimi prodajalnami: Celje, Ljubljana, Maribor, Zagreb, Novi Sad, Subotica, Beograd, Sarajevo in Split.

Vaše pripombe glede kvalitete, oblikovanja in izbire naših izdelkov nam bodo dobrodošle ter jamstvo, da boste izbrali po vašem okusu in želji.

Opekarna LJUBEČNA, Ljubečna pri Celju

p.p. 13

proizvajamo: kvalitetne opečne izdelke kot zidak M-200
fasadni zidak, modularno opeko in vse vrste stropne opeke.

Priporočamo se za cenjena naročila.

Elektro Celje

poslovna enota Celje

Celje, Mariborska cesta 2

- dobavlja:
- potrošnikom električno energijo po najugodnejših pogojih
 - projektira, gradi in opravlja montaže daljnovodov, krajevnih omrežij in transformatorskih postaj
 - izvršuje pa tudi vsa v elektrotehniško stroko spadajoča dela.

GRADBENO INDUSTRIJSKO PODJETJE

GRADIS

LJUBLJANA,
Korytkova 2

- izvaja vsa gradbena dela industrijskih objektov, objektov družbenega standarda in gradi stanovanja za trg,
- izdeluje gradbene elemente, razne vrste betonskih izdelkov in montažo gradbenih konstrukcij
- izvaja ključavničarska, kleparska in krovska dela
- projektira vse vrste visokih, nizkih, vodnih, luških in stanovanjskih objektov.

TOVARNA ALUMINIJASTE OPREME ŠENTJUR PRI CELJU

ALPOS

železniška postaja: Šentjur, pošta Šentjur pri Celju
telefon 74-030

Sodobna aluminijasta oprema za gostinstvo, trgovine, klube, šole, bolnice, letovišča
in gospodinjstva

Aluminijasta okna, vrata, izložbe, tenskostenske šivne cevi, varilni praški,
"VI-GA" za aluminij, baker in litine.

TOVARNA AERO CELJE

aero

aero

zasavski premogovniki trbovlje

PROIZVAJAJO NASLEDNJE VRSTE PREMOGA:

- KOSOVEC -
- KOCKOVEC -
- OREHOVEC -
- ZDROB -
- PRAH -
- GRAHOVEC -

ZA INDUSTRIJO IN ŠIROKO POTROŠNJO

LJUBLJANA,
Korytkova 2

Trgovsko podjetje **moda** Celje

s poslovalnicami "VOLNA", "VESNA", MANUFAKTURA", "DROGERIJA",
"BABY", "TORBICA" in "STARI TRG" nudi razno tekstilno, drogerijsko in
galanterijsko blago po konkurenčnih cenah! Se priporoča delovni kolektiv
Trgovskega podjetja "MODA", Celje

Keramična industrija **LIBOJE** Celje

pošta Petrovče

proizvaja: gospodinjsko in dekorativno keramiko,
grafitne lonce in vse vrste opečnih
izdelkov.

1815

KIL

1965

150 letnica

Za kvaliteto jamči dolgoletna tradicija.

KMETIJSKI KOMBINAT ŽALEC

obrat MESNINE CELJE nudi potrošnikom na področju občine Celje, Žalec in Hrastnik
vse vrste kvalitetnega blaga in se priporoča.

ŽIVINOREJSKO VETERINARSKI ZAVOD, CELJE

- izdeluje programe za urejevanje in usmerjanje kmetij
- nudi usluge v svojem bakteriološkem laboratoriju
- vrši dela v selekciji in reprodukciji živine.

SLOVENIJA MERKUR CELJE

Trgovsko podjetje na veliko in malo, Stanetova 20

Zastopanje domačih firm ter posredovanje.

"SLOVENIJA-MERKUR", Celje posreduje nabavo in prodajo raznovrstnega
blaga ter kupuje in prodaja avtomobile, poljedelske stroje ter ostala tovrstna
vozila.

Gostinsko podjetje "NA-NA", Celje

priporoča svoje obrate: kavarno-slaščičarno "Mignon", Titov trg, restavracijo, bife, slaščičarno "NA-NA", Stanetova ulica, gostilno "Pri turški mački", Gledališka ulica, bife "Dalmacija", Linhartova ulica in restavracijo "Koper", Prešernova ulica.

Odlične kuhinje-izbrana vina ter solidna postrežba so odlike Gostinskega podjetja "NA-NA", Celje.

TOVARNA VOLNENIH KANIN ŠKOFJA VAS PRI CELJU

Tovarna volnenih odev, Škofja vas proizvaja in nudi volnene posteljne odeje.

Solidne cene in izdelava zajamčena.

PREVOZNIŠTVO

CELJE

Cesta v Trbovlje, telefon: 20-60 in 34-25

vaše blago bomo dostavili hitro, solidno in poceni.

Za cenjena naročila se priporoča kolektiv "PREVOZNIŠTVO" Celje.

grand hotel UNION Ljubljana, Miklošičeva 1

vas vljudno vabi, da obiščete

- našo prvovrstno restavracijo,
- prijeten restavracijski vrt,
- kavarno,
- hotel
- Smrekarjev hram
- Tavčarjev hram
- Kurentov hram

Postreženi boste solidno z odličnimi jedili in priznanimi domačimi pijačami

POSLOVNO ZDRUŽENJE KOVINSKO PREDELOVALNE
IN NEKOVINSKE INDUSTRIJE TER PREGOVNIKOV

TEHNO-IMPEX

LJUBLJANA, BEETHOVNOVA 12

POSTNI PREDAL 194/IV

Beethovnova 10, tel.štev. 23-915

- izvaža vse izdelke in polizdelke, ki jih proizvajajo člani in njih kooperanti
- uvaža surovine, reprodukcijski, pomožni in slični material, opremo, stroje in druge potrebščine za svoje člane in njih kooperante.
- izvaja investicijska dela v tujini
- zastopa tuje firme.

JUTEKS tekstilna tovarna Žalec

proizvaja jutino prejo, jutinen tkanine in vreče.

Cene konkurenčne.

FERRALIT

LIVARNA SIVE LITINE IN BARVNIH KOVIN, ARMATURE, MEHANSKA OBDELAVA

nudi vse vrste odlitkov iz sive litine in barvastih kovin, kontinuirano litino raznih profilov ter razno mehansko obdelavo.

Za naročila se priporočamo.

**ZALEC, JUGOSLAVIJA
S L O V E N I J A**

telefon: 71-906

Tovarna žičnih izdelkov

ZIČNA

Celje, Ipavčeva ulica 20

Žično platno in pletivo -
navadna in specialna sita -
kovinska galanterija -
transportne trake -

"IDEAL" vložki, pohištvene vzmeti, košare za utrjevanje obal ter varjene mreže za gradbeništvo.

AVTOTURISTIČNO PODJETJE » **IZLETNIK** « CELJE

"IZLETNIK" vabi na GOLTE!

Na Golte vozi najdaljša (3.150 m), najhitrejša (10 m/sek.) in največja GONDOLSKA ŽIČNICA v Jugoslaviji. Prijeten izlet, možnosti smučarskih tekmovanj, športni dan, poučna ekskurzija.

Prevozi za šolske skupine s popustom.

Izletnik vabi na GOLTE vse leto.

TOPER Celje

tovarna perila, Celje, telefon št. 32-32

izdeluje vse vrste kvalitetnih moških srajc po najnovejših modnih kreacijah!

Za cenjena naročila se priporoča delovni kolektiv.

Cene konkurenčne.

prodajalna Maribor, Trg revolucije št. 6

vam nudi: - vse vrste potniške in tovarne pnevmatike
- klinasta jermena
- vse vrste tehničnega blaga za industrijo in gospodinjstvo po konkurenčnih cenah

CELJSKE LEKARNE

LEKARNE: CENTER CELJE z lekarniško postajo Gaberje — NOVA LEKARNA CELJE z lek. postaj. Šmarje in Podčetrtek — ŽALEC z lek. post. Vransko — ROGAŠKA SLATINA z lek. post. Rogatec — SLOV. KONJICE — ŠENTJUR — LAŠKO — RADEČE

Lekarne: Center Celje z lekarniško postajo Gaberje -
Nova Lekarna Celje z lekarniški postajami Šmarje in Podčetrtek -
Žalec z lekarniško postajo Vransko -
Rogaška Slatina z lekarniško postajo Rogatec -
Slovenske Konjice - Šentjur - Laško - Radeče.